

Tartumaa arengustrateegia 2040

Tartumaa
Omavalitsuste Liit

Sisukord

Sissejuhatus	1
1. Strateegia	2
1.1. Lühikokkuvõte maakonna arengueeldustest ja väljakutsetest	2
1.2. Visioon ja läbivad põhimõtted	3
1.3. Fookusvaldkonnad, eesmärgid ja meetmed	3
2. Meetmed, tegevussuunad ja tegevused fookusvaldkondades	5
2.1. Heaolu	5
2.2. Elukeskkond	8
2.3. Ettevõtlus	10
2.4. Liikuvus	13
3. Linnapiirkonna strateegia ja tegevussuunad	16
3.1. Linnapiirkonna strateegia taust	16
3.2. Linnapiirkonna geograafiline määratlus	16
3.3. Linnapiirkonna arenguvajadused ja -potentsiaal	17
3.4. Linnapiirkonna arendamise tegevussuunad ja selle integreeritud rakendamine	18
4. Strateegia elluviimine ja seire	19
Lisa 1. Hetkeolukord ja suundumused riiklikud, maakondlikud ja kohalikul tasandil	21
1.1. Tartu maakonna rahvastikuülevaade ja -prognoos	21
1.2. Heaolu	32
1.3. Elukeskkond	38
1.4. Ettevõtlus	42
1.5. Liikuvus	48
Lisa 2. Kohalike omavalitsuste tegevussuunad ja ettepanekud riigile	53
2.1. Kohalike omavalitsuse tegevused	53
2.2. Tegevused partnerluses riigiga	56
Lisa 3. Strateegiaprotsess ja kasutatud materjalid	57
Lisa 4. Strateegilised lähtealused	59

Partnerorganisatsioonide lühendid

- TOL** Tartumaa Omavalitsuste Liit
- TAS** Tartumaa Arendusselts
- ÄN** Tartu Ärinõuandla
- TREA** Tartu Regiooni Energiaagentuur
- SATT** Tartumaa Turism
- LMK** Tartu Loomemajanduskeskus
- TÜTK** Tartumaa Ühistranspordi Keskus
- RaM** Rahandusministeerium
- KeM** Keskkonnaministeerium
- EMÜ** Eesti Maaülikool
- TÜ** Tartu Ülikool
- RMK** Riigimetsa Majandamise Keskus
- VOCO** Tartu Rakenduslik Kolledz

Sissejuhatus

Enam kui 155 000 elanikuga Tartumaa on Eesti suuruselt teine maakond, ning Tartu linn on kogu Lõuna-Eesti tõmbekeskus. Tipptasemel haridusasutused, roheline ja turvaline elukeskkond, maailmatasemel kultuurielu, aktiivsed kogukonnad ja mitmekesine ettevõtlus on teinud regioonist atraktiivse paiga nii Eestis kui ka rahvusvaheliselt. See väljendub ka elanike arvus, mis on erinevalt paljudest Eesti piirkondadest tasapisi kasvamas. Maakonna potentsiaali tulemuslikumaks rakendamiseks on aga vajalik selge tulevikusiht koos kokkulepitud tegevusplaaniga, mida ühiselt ette võetakse.

Tartumaa arengustrateegia aluspõhimõteteks on koosloomelisuus ja uuenduslikkus, kestlik mõtteviis, traditsioonide väärtustamine ning linna ja maapiirkonna sidusus. Maakonna arengu sihiks on Tartumaa elanike heaolu suurendamine ning suurepärase elu- ja ettevõtluskeskkonna pakkumine nii tänastele olijatele kui ka uutele tulijatele.

Arengustrateegia on Tartumaa Omavalitsuste Liidu (TOL) koordineerimisel koostatud maakonna kaheksa kohaliku omavalitsuse ja partnerorganisatsioonide kokkulepe. Tegu on koostööstrateegiaga, mis ei kajasta üksikute omavalitsuste ja organisatsioonide tegevusi, vaid laiemat mõju tegevusi ja ühisalgatusi. Samuti ei sisalda arengustrateegia suurte riigiasutuste (nt ülikoolid) detailseid arenguplaane, kuigi nad panustavad olulisel määral maakonna arengusse ja konkurentsivõimesse. Oluline erinevus võrreldes eelmise arengustrateegiaga on selle rakenduslikkus – meetmete ja

tegevussuundade all on kajastatud vaid need tegevused, millel on ka kokkulepitud vastutaja. Seetõttu pole strateegia kõigi protsessi raames väljapakutud ideede kogum, vaid valik realistlikult elluviidavatest olulisematest tegevustest.

Strateegia protsess toimus ajavahemikul mai 2021 – oktoober 2022. Selle tulemusena koostatud strateegia põhidokument on koondatud nelja peatükki, taustainfo ning strateegia seosed ülemaailmsete säästva arengu eesmärkidega on kajastatud lisades. Esimeses osas on kirjeldatud maakonna strateegia – kokkuvõtte peamistest väljakutsetest, visioon, läbivad põhimõtted, strateegilised eesmärgid ja meetmed. Teine peatükk sisaldab tegevussuundi ja tegevusi fookusvaldkondade ja meetmete lõikes. Kolmandas peatükis on kajastatud linnapiirkonna arengusuunad ning neljandas strateegia elluviimise ja seire korraldus. Strateegiast tulenevate tegevuste elluviimisel tuleb silmas pidada, et selle koostamine toimus turbulentsel ajal, mil ühiskonda nii Eestis kui laiemalt räsivad erinevad kriisid (sh tervisekriis, julgeolekukriis, energiakriis). Seetõttu eeldab strateegia elluviimine möödapääsmatult paindlikkust, tegevussuundade ja tegevuste kohendamiseks. Strateegia elluviimise seire vastutus on TOLil, tegevuskava täpsustatakse iga-aastaselt.

Tartumaa Omavalitsuste Liit avaldab siirast tänu kõigile strateegiaprotsessi osalenutele. Vaid koostöös on võimalik luua Tartumaast Euroopa kõrgeima heaoluga piirkond!

1. Strateegia

1.1. Lühikokkuvõte maakonna arengueeldustest ja väljakutsetest

Tartu maakonna olulisemad arengueeldused ning väljakutsed on kokkuvõtvalt järgnevad (täpsemalt vt lisa 1).

- 1 Maakonna elanikkond on jätkusuutlik ning elanike arv pigem kasvav, samas on areng ruumiliselt ebaühtlane.** Tartu linna elanike arv on valglinnastumise tõttu olnud pigem vähenev, samal ajal on väga kiiresti kasvanud linnalähipiirkonnad. Maakonna äärealade elanikkond on järjepidevalt kahanemas ja vananemas. Nii on kohati väljakutseteks avalike teenuste (eelkõige lasteaia- ja koolikohad) ning taristu ja vaba aja võimaluste tagamine kasvava nõudluse tingimustes, teisalt aga vajadus teenusvõrku ümber kujundada. Tulevikuvaatavalt on võtmeküsimus, kuidas vastavaid protsesse kestlikul ja regionaalselt tasakaalustataval viisil suunata.
- 2 Maakonna potentsiaal heaolu loovates valdkondades (sh haridus, kultuur, sotsiaalhoolekanne, tervishoid) on maailmatasemel, kuid majanduspositsioon (SKP, keskmised palgad jms) jääb Harju maakonna omale oluliselt alla.** Selleks, et püsida konkurentsisis nii Harjumaaga kui ka rahvusvaheliselt on võtmetähtsusega lisandväärtuse suurendamine ettevõtlussektoris, sh teadmus- ja loomepõhistes ettevõtetes. Selleks on vajalik sektorite ülene koostöö ning avatus innovatsioonile. Atraktiivne ja arengule orienteeritud töökeskkond on oluline nii enda noortele kui ka mujalt tulnud talentidele. Ettevõtluskeskkonna arenguks on olulised ka head ühendused välismaailmaga.

- 3 Tuge vajavate inimeste arv on rahvastiku vananemise, vaimse ja füüsilise tervise halvenemise ning hariduslike erivajaduste kasvu taustal suurenenud.** Lahenduste leidmisel peab avalike teenuste arendamisel tulevikuvaatavalt enam lähtuma vajaduspõhiste ja erinevaid valdkondi integreerivate lahenduste väljatöötamise ja rakendamise (nt ühtselt korraldatud haridus-, sotsiaal- ja tervishoiuteenused). Ennetavalt peab rõhk olema tervislike eluviiside kujundamisel, sh elanikkonna liikumisharjumused jms.
- 4 Maakonna ning kitsamalt Tartu linna elukeskkonda hinnatakse üldiselt väga heaks, mis on konkurentsieelis suuremate ja keskkonnaprobleemidega maadlevate (linna)piirkondadega võrreldes.** Samas on autostumine järjepidevalt kasvamas ning riskiks on ka loodusvarade (sh mets, veekogud) seisundi halvenemine. Säästvate liikumisviiside suurendamine, elu- ja looduskeskkonna kestlik areng ning rohepöörde võimaluste rakendamine peab olema järgnevate aastate fookuses, kui elukeskkonna kvaliteedilt soovitakse parimate hulgas olla ning kliimaneutraalsuse suunas liikuda.
- 5 Turbulentses väliskeskkonnas edukaks toimetulekuks peab Tartumaa eeliseks olema paindlik ja kiirelt erinevate kriisidega kohanev.** Valmisolek kiireteks muudatusteks, toimepidevuse tagamine piirkondlikult (sh energiapuudus, toidujulgeolek) ning elanikkonna informeeritus ja võime kriisides hakkama saada on teemad, millele ei saa tulevikuvaatavalt tähelepanu pööramata jätta. Selleks on vajalik järjepidevalt panustada koostöösse nii võtmeorganisatsioonide vahel kui ka kogukondadega.

1.2. Visioon ja läbivad põhimõtted

Visioon 2040

Nutikas, kestlik ja kaasav Tartumaa on üks Euroopa kõrgeima heoluga elu- ja ettevõtluskeskkond.

Strateegia läbivad põhimõtted:

- L1 Kestlikkus** – Tartumaa areng lähtub kõigis valdkondades kestlikust mõtteviisist ning rohepöörde põhimõtetest.
- L2 Tervelt elatud eluaastad** – Tartumaal lähtutakse arengutes, elu- ja ettevõtluskeskkonna loomisel ja teenuste planeerimisel eesmärgist tõsta inimeste tervelt elatud eluaastaid.

L3 Uuenduslikkus – Tartumaa eri paiku, sektoreid ja tegevusvaldkondi iseloomustab julgus katsetada uusi ja tulevikku suunatud lahendusi, mis tõstavad elu- ja ettevõtluskeskkonna kvaliteeti.

L4 Linna ja maapiirkonna sidusus – Tartumaa omanäolised piirkonnad on omanäolised, kuid sidusad, linna- ja maapiirkonna vahel toimub tõhus teadmiste ja oskuste ülekanne.

L5 Tark valitsemine – Tartumaa arengut veavad õppivad, elanike vajadustest lähtuvad ja kaasavad organisatsioonid, kus töötavad pädevad inimesed.

1.3. Fookusvaldkonnad, eesmärgid ja meetmed

Fookusvaldkonnad ja eesmärgid (E)

- E1 HEAOLU:** Tartumaa mitmekesised, uuenduslikud ja kättesaadavad teenused võimestavad elanikke ning toetavad kogukondi.
- E2 ELUKESKKOND:** Tartumaa elukeskkond on puhas, turvaline ja inspireeriv, siinsed elutingimused on parimad Euroopas.

E3 ETTEVÕTLUS: Tartumaal väärtustatakse loovust ja ettevõtlikkust ning maakonnas on soodne keskkond nutikate, vastutustundlike ja elujõuliste ettevõtete arenguks.

E4 LIIKUVUS: Tartumaa inimestel on keskkonnasõbralikud, vajaduspõhised, mitmekesised ja kiired ühendused nii maakonna siseselt kui väliselt.

Meetmed (M)

HEAOLU:

- M1.1.** Võimete- ja eakohase hariduse kättesaadavuse ja sidususe tagamine
- M1.2.** Tartumaa kultuuri elujõulisuse tugevdamine
- M1.3.** Tõhus ennetustöö heaolu, sotsiaalse sidususe, rahvatervise ja turvalisuse heaks

ELUKESKKOND:

- M2.1.** Ringmajanduse põhimõtete rakendamine
- M2.2.** Eelduste loomine taastuenergia kasutuselevõtmiseks ja süsiniku sidumiseks maastikesse
- M2.3.** Keskkonnahoidlike kogukondade arendamine ja keskkonnateadlikkuse tõstmine
- M2.4.** Kestliku elukeskkonna toimimiseks vajaliku taristu planeerimine ja rajamine

ETTEVÕTLUS:

- M3.1.** Ettevõtliku ja loova elulaadi kujundamine läbi elukaare
- M3.2.** Elu- ja ettevõtluskeskkonna koostoime tagamine
- M3.3.** Vastutustundliku ettevõtluse edendamine
- M3.4.** Õppiva ja paindliku ettevõtluse tugistruktuuri tagamine

LIIKUVUS:

- M4.1.** Maakasutuse pikaajaline suunamine
- M4.2.** Erinevate liikumisviiside ja transpordi korraldajate ühildamine
- M4.3.** Säästvate ja kiirete ühenduste arendamine
- M4.4.** Uute liikuvuslahenduste katsetamine ja piloteerimine

TARTU MAAKONNA ARENGUSTRATEEGIA 2040

VISION 2040

Nutikas, kestlik ja kaasav Tartumaa on üks Euroopa kõrgeima heaoluga elu- ja ettevõtluskeskkond

FOOKUSVALDKONNAD

F1 HEAOLU
haridus, noorsootöö, sotsiaal, kultuur, sport, turvalisus

F2 ELUKESKKOND
kliima- ja energia, loodusressursid, keskkonnateadlikkus, looduskaitse, jäätmed, loodusrekreatsioon

F3 ETTEVÕTLUS
teadus-arendus-innovatsioon, ettevõtluse tugiteenused ja ökosüsteem, turism

F4 LIIKUVUS
ruumiline areng, liikuvustaristu, ühistransport

STRATEEGILISED EESMÄRGID

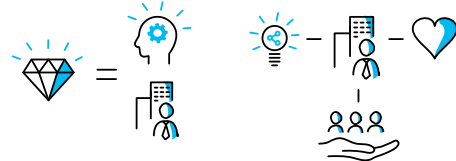
S1 Tartumaa mitmekesised, uuenduslikud ja kättesaadavad teenused võimestavad elanikke ning toetavad kogukondi

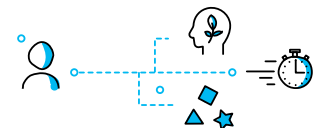
S2 Tartumaa elukeskkond on puhas, turvaline ja inspireeriv, siinsed elutingimused on parimad Euroopas

S3 Tartumaal väärtustatakse loovust ja ettevõtlikkust ning maakonnas on soodne keskkond nutikate, vastutustundlike ja elujõuliste ettevõtete arenguks

S4 Tartumaa inimestel on keskkonnasõbralikud, vajaduspõhised, mitmekesised ja kiired ühendused nii maakonna siseselt kui väliselt

LÄBIVAD PÕHIMÕTTED

Kestlikkus

Uuenduslikkus

Tark valitsemine

Tervelt elatud eluaastad

Linna ja maapiirkonna sidusus

2. Meetmed, tegevussuunad ja tegevused fookusvaldkondades

2.1. Heaolu

Soovitud seisund: Tartumaal elavad haritud ja õnnelikud inimesed, kes väärtustavad kultuuri ja kogukondlikku koostööd. Tartumaalased mõistavad, et tervis ja turvalisus algavad meist endist ning me oleme erinevate riskide suhtes teadlikud ja toimevõimekad. Kõiki tugevajavad tartumaalasi toetatakse.

Meetmed soovitud seisundi saavutamiseks:

- M1.1.** Võimete- ja eakohase hariduse kättesaadavuse ja sidususe tagamine
- M1.2.** Tartumaa kultuuri elujõulisuse tugevdamine
- M1.3.** Tõhus ennetustöö heaolu, sotsiaalse sidususe, rahvatervise ja turvalisuse heaks

Meetmete raames rakendatavaid tegevussuundi ja konkreetseid tegevusi uuendatakse iga-aastaselt.

Tabel 1. Meede 1.1 Võimete- ja eakohase hariduse kättesaadavuse ja sidususe tagamine

Tegevussuunad ja tegevused	Vastutajad, panustajad
Tegevussuund: 1.1.1. Maakondliku haridusklastri loomine ja arendamine	
1. Haridusjuhtide ja õpetajate kompetentside arendamine ja järelkasvuga tegelemine, sh koostöövõrgustiku arendamine, arendus- ja koolitusprogrammide loomine, mentorklubid, õppereisid ning kogemuste jagamine.	TOL, võrgustik
2. Ömblusteta õppe laiendamine maakonda, aktiivõppeprogrammi mitmekesistamine, püsivate koostöösidemetega toetamine haridusasutuste, teadusasutuste, muuseumide, huvikoolide, ettevõtjate jt vahel.	TOL, võrgustik
3. Andekate laste märkamise, toetamise ja tunnustamise süsteemi välja töötamine ning Hea Hariduse Fondi loomine andekatele õpilastele.	TOL, võrgustik
4. Täiskasvanuhariduse võrgustikutöö koordineerimine ning võimaluste pakkumine.	TOL, võrgustik, Andras
5. Regionaalse koostöö raames hariduse, ettevõtluse ja arendustegevuse sihipärase sidustamine ja arendamine maakondade, omavalitsuste, riigiasutuste ja ettevõtjate koostöös.	TOL, Põlva, Võru, Jõgeva, Valga MARO, haridusklastri
Tegevussuund 1.1.2. Kaasava hariduse edendamine	
1. Maakonnaülese hariduslike erivajaduste laste kooli loomine (Kammeri Kool).	TOL, KOVID ja võrgustik
2. Maakondliku tugispetsialistide võrgustiku käivitamine ja vajadusel hariduslike tugiteenuste kompetentsikeskuse väljaarendamine.	TOL
3. Tuge vajavate lastele õpetamisele ja toetamisele spetsialiseerunud koolide võrgustiku loomine.	TOL, võrgustik
Tegevussuund: 1.1.3. Rakendusliku hariduse edendamine	
1. Tartu Rakendusliku Kolledži (VOCO) baasil Lõuna-Eesti rakendusliku hariduse kompetentsikeskuse kujundamine, sh erialade õppekvaliteedi tõstmine, tehnikamaja ehitamine ning õppevahendite kaasajastamine.	VOCO, TOL, Tartu Ärinõuandla, KOVID
2. Maakonna omavalitsuste kaasamine kutsehariduse propageerimiseks ning konkreetse tegevusplaani loomine.	TOL/võrgustik koostöös VOCOga

3. Ühisprogrammide loomine kutsekoolide ja üldhariduskoolide vahel (ülemineku-aastad, kutsevalikuaastad jm).	TOL, võrgustik, VOOCO
4. Karjäärinõustamise ja kutsevaliku rolli suurendamine üldhariduskoolides ning haridusasutuste (alates alusharidus) sidustamine kutsehariduse programmide tutvustamisega.	TOL, võrgustik, VOOCO, Töötukassa

Tabel 2. Meede: 1.2. Tartumaa kultuurilise elujõulisuse tugevdamine

Tegevussuunad ja tegevused	Vastutaja, panustajad
Tegevussuund: 1.2.1. Mitmekülgse, kvaliteetse ja jätkusuutliku kultuurielu tagamine	
1. Tartumaa kultuuripärandi hoidmine ja teadvustamine.	TOL, KOVid, Eesti Rahvakultuuri Keskus
2. Maakondliku laulu- ja tantsupeoliikumise väärtustamine.	TOL, KOVid, Eesti Rahvakultuuri Keskus
3. Keskkonnahoidliku kultuurikorralduse põhimõtete rakendamine.	TOL, KOVid
4. Maakonnaülese kultuurikorralduse koordineerimine ja ühise inforuumi kujundamine.	TOL, KOVid
5. Tartu 2024 kultuuripealinna mõjude maksimaalne rakendamine ja kultuurielu rahvusvahelistumine toetamine.	TOL, KOVid, Tartu 2024
Tegevussuund: 1.2.2. Professionaalsete ja motiveeritud kultuurivaldkonna eestvedajate ja juhendajate tagamine	
1. Kultuurispetsialistide töö väärtustamine ja tunnustamine.	TOL, KOVid
2. Tartumaa kultuuri hea tava kokkuleppimine.	TOL, KOVid
3. Kultuurivaldkonna mentor-, kuraator- ja saadikute programmide käivitamine.	TOL, KOVid, Eesti Rahvakultuuri Keskus
Tegevussuund: 1.2.3. Kultuurihariduse edendamine ja järelkasvu toetamine	
1. Laste ja noorte kultuurihariduse süsteemne arendamine.	TOL, KOVid, Eesti Rahvakultuuri Keskus, haridusasutused, noortekeskused
2. Laste ja noorte kultuuris osalemise võimaluste laiendamine.	TOL, KOVid, Eesti Rahvakultuuri Keskus, haridusasutused, noortekeskused
3. Hariduse ja noorsootöö tihedam sidumine kultuuriasutuste ja organisatsioonide pakutavate programmidega.	TOL, KOVid, Eesti Rahvakultuuri Keskus, haridusasutused, noortekeskused
Tegevussuund: 1.2.4. Kultuuri ja loovuse sidumine kogukondade ja piirkondade arenguga	
1. Koostöö arendamine kohalike kogukondade ja külaliikumise eestvedajatega.	TOL, KOVid
2. Kultuuri lõimine sotsiaaltöö, noorsootöö, spordi- ja liikumisharrastusega.	TOL, KOVid
3. Kultuuril ja loovusel põhinevate toodete ja teenuste arendamise toetamine ning loomeettevõtetele soodsate tingimuste loomine.	TOL, KOVid, Tartu Loomemajanduskeskus, Tartu Ärinõuandla

4. Uute tehnoloogiate oskuslik rakendamine kultuurivaldkonnas.	TOL, KOVid, Tartu Loomemajanduskeskus, Tartu Ärinõuandla
5. Kohalikul pärandil ja eristuvatel lugudel põhineva kultuuriturismi soodustamine ja kultuuriteekondade klastripõhine väljaarendamine.	TOL, KOVid, Tartumaa Turism

Tabel 3. Meede: 1.3. Tõhus ennetustöö heaolu, sotsiaalse sidususe, rahvatervise ja turvalisuse heaks

Tegevussuunad ja tegevused	Vastutaja, panustajad
Tegevussuund: 1.3.1. Maakonna turvalisuse suurendamine, kriisijuhtimisevõimekuse ja elanikkonna kriisivalmiduse tõstmine	
1. Kogukondliku turvalisuse suurendamine maakonnas, sh elanike ja kogukondade teadlikkuse ja valmisoleku tõstmine sh elanikkonnakaitse õppuste läbiviimine, koostööprogrammi „Tunne ohte ja oska aidata!“ elluviimine.	TOL, KOV-id, Päästeamet
2. Kriisijuhtimise koordineerimine maakonnas, sh KOVide kriisikomisjonide tegevuse jõustamine, kogukondade kriisivalmiduse hindamine (külade kriisivihikute koostamine ning kriisikommunikatsiooni arendamine.	TOL, KOVid, Päästeamet
3. Valdkonnaülese süsteemse koostöö edendamine vigastuste- ja mürgistus-surmade ennetamiseks.	TOL
4. Evakuatsiooni ja varjumiskohtade ettevalmistamine, harjutamine, õppused	TOL, KOVid, Politsei- ja Päästeamet
Tegevussuund: 1.3.2. Sotsiaalse võimekuse ja toimetuleku teenuste arendamine	
1. Dementsete isikutele päevahoiu- ja ööpäevaringse hooldusteenuse välja arendamine	TOL ja KOVid
2. Sotsiaaltranspordi teenuse tagamine koostöös nutika ühistranspordiga	TOL ja ÜTK
3. Sotsiaalvaldkonna kaugteenuste ja nõustamise arendamine.	Tartu linn, KOVid
4. Eri vajadustega noortele päevahoiu- ja ööpäevaringse teenuse kättesaadavuse võimaldamine ja sotsiaalprogrammide väljatöötamine	TOL, sotsiaalnõunike võrgustik
Tegevussuund: 1.3.3. Liikumisharjumuste ja tervislike eluviiside edendamine	
1. Liikumisharrastuste maakondlik edendamine ja koordineerimine, sh innovatsioonimeeskonna loomine, nn terviseretsepti süsteemi arendamine inimeste aktiivsemaks kaasamiseks liikumisharrastusse ja kultuuriellu.	TOL, maakonna spordiliit, liikumislabor
2. Tervist ja heaolu arendavate võrgustike toetamine, sh tervist edendavate laste-aedadade, koolide, noortekeskuste, töökohtade võrgustiku, liikuma kutsuva kooli maakondliku võrgustiku arendamine ja võimestamine	TOL, maakonna spordiliit
3. Ühtse noortespordi huvitegevuse toetuse süsteemi väljatöötamine maakondlikul tasandil	TOL
4. Liikuma kutsuvate õue- ja kogukonnaalade arendusplaani koostamine	TOL, Liikumislabor
5. Tasakaalustatud toitumise põhimõtete propageerimine.	TOL
6. Vaimse tervise teenuste koordineeritud osutamine maakonnas	TOL
7. Tervisekapitali asutamine	TOL

2.2. Elukeskkond

Soovitud seisund: Tartumaa on nutikas ja kohanev ruum, mis tagab head elutingimused inimesele ja kogu elusloodusele nii kliima muutumise kui ka ühiskonna arengu kontekstis.

Meetmed soovitud seisundi saavutamiseks:

- M2.1.** Ringmajanduse põhimõtete rakendamine
- M2.2.** Eelduste loomine taastuenergia kasutuselevõtmiseks ja süsiniku sidumiseks maastikesse
- M2.3.** Keskkonnahoidlike kogukondade arendamine ja keskkonnateadlikkuse tõstmine
- M2.4.** Kestliku elukeskkonna toimimiseks vajaliku taristu planeerimine ja rajamine

Meetmete raames rakendatavaid tegevussuundi ja konkreetseid tegevusi uuendatakse iga-aastaselt.

Tabel 4. Meede 2.1. Ringmajanduse põhimõtete rakendamine

Tegevussuunad ja tegevused	Vastutaja, panustajad
Tegevussuund: 2.1.1. Rohe- ja ringmajanduse edendamine maakondlikul tasandil	
1. Kestliku arengu nõuniku ülesannete täitmine maakonnaüleselt.	Tartu Ärinõuandla, TOL
2. Ringmajanduse potentsiaali kaardistamine ja analüüsimine.	Tartu linn, Tartu Teaduspark, Tartu Loomemajanduskeskus, TOL
3. Ringmajanduse koostööplatvormide loomine, sh ettevõtjate kaasamine maakonna kliimaeesmärkide täitmisse.	Tartu Teaduspark, Tartu Loomemajanduskeskus, Tartu Ärinõuandla
4. Rohelise märgise süsteemi väljatöötamine ja juurutamine maakonna ettevõtjatele.	TOL, Tartu Ärinõuandla
5. Eri jäätmeliikide käitlemise väärtusahelate loomine, arendamine- ja toetamine.	Tartu Ärinõuandla, TOL
6. Tartumaa bioressursside väärindamise tegevuskava koostamine.	TOL, Tartu Ärinõuandla

Tabel 5. Meede 2.2. Eelduste loomine süsiniku sidumiseks maastikesse ja taastuenergia kasutuselevõtmiseks

Tegevussuunad ja tegevused	Vastutaja, panustajad
Tegevussuund 2.2.1. Süsiniku sidumise kavandamine ja meetmete elluviimine	
1. Tartu maakonna maastike süsinikubilansi olemasoleva olukorra ja eesmärkide kvantifitseerimine ning uuringu läbiviimine.	TOL
Tegevussuund 2.2.2. Taastuenergia võimaluste maakonnaülene kavandamine	
1. Energiamajanduskava koostamine fossiilsetelt kütustelt üleminekuks keskkonnasäästlikele lahendustele ning varustuskindluse suurendamise võimaluste suurendamine.	TOL, Tartu Regiooni Energiaagentuur

2. Taastuenergia teemaplaneeringu koostamine.	KeA, TOL
3. Energeetikas innovaatiliste lahenduste arendamine.	ZeroEst, TOL

Tabel 6. Meede 2.3. Keskkonnahoidlike kogukondade arendamine ja keskkonnateadlikkuse tõstmine

Tegevussuunad ja tegevused	Vastutaja, panustajad
Tegevussuund 2.3.1. Kliima- ja energiateadlikkuse edendamine	
1. Tartumaa kliimateadlikkuse võrgustiku loomine ja võimestamine.	SA Tartu Keskkonnahariduse Keskus, TOL
2. Keskkonnateadlikkuse suurendamisele suunatud sündmuste läbiviimine (nt Rohefestivali korraldamine).	Tartumaa Arendusselts, tugistruktuurid, KOVid
3. Energiakogukondade loomine ja edendamine.	Tartu Regiooni Energiaagentuur, Tartumaa Arendusselts
4. Arukate külade programmi laiendamine.	Tartumaa Arendusselts
5. Pilootprojektide läbiviimine (nt Luunja aleviku näitel luua liginullenergiaalevik).	Luunja vald, teised KOVid

Tabel 7. Meede 2.4. Kestliku elukeskkonna toimimiseks vajalik planeerimine ja taristu arendamine

Tegevussuunad ja tegevused	Vastutaja, panustajad
Tegevussuund 2.4. Ühisveevärgi ja -kanalisatsiooni arendamine ja laiendamine kompaktse hoonestusega aladel.	
1. Avalike joogiveevõtukohtade kaardistamine, märgistamine, kavandamine, avalikustamine, kvaliteedi seire.	Emajõe Veevärk/Tartu Veevärk, KOVid, TOL
Tegevussuund 2.4.2. Kaugküttepiirkondade laiendamine ja uute loomine tiheasustusaladel.	
1. Uute tehnoloogiate kasutamine kaugküttelehenduste leidmiseks.	Rakendajad: Tartu Regiooni Energiaagentuur, TOL, KOVid, RaM, TTÜ, TÜ, EMÜ
Tegevussuund 2.4.3 Lokaalsetele taastuvate allikate põhiste elektrisüsteemidele üleminek.	
1. Lokaalsete elektrisüsteemide arendamine.	Tartu Regiooni Energiaagentuur ja KOVid
Tegevussuund: 2.4.4. Turismiettevõtlust ja head elukeskkonda integreerivate rekreatsioonialade arendamine	
1. Ülemaakondliku rekreatsioonialade võrgustiku väljaarendamine.	TOL, Tartumaa Arendusselts, Spordiliit KOVid, RMK,
2. Emajõe võrgustiku loomine koos taristuga.	Keskonnaamet

2.3. Ettevõtlus

Soovitud seisund: Tartumaal on ettevõtlikkus elu- ja meelelaad läbi kogu elukaare. Ettevõtted pakuvad tarku töökohti igas vanuses inimestele ning elu- ja ettevõtluskeskkond on heas koostoimes ja täiendavad teineteist. Ettevõtluskultuur on sotsiaalselt vastutustundlik ja ettevõtete tegevusel on mõju ühiskondlike probleemide leevendamisele. Ettevõtluse tugistruktuur on õppiv ja paindlik ning toetab ettevõtluse arengust vajaduspõhiselt.

Meetmed soovitud seisundi saavutamiseks:

- M3.1.** Ettevõtliku ja loova elulaadi kujundamine läbi elukaare
- M3.2.** Elu- ja ettevõtluskeskkonna koostoime tagamine
- M3.3.** Vastutustundliku ettevõtluse edendamine
- M3.4.** Õppiva ja paindliku ettevõtluse tugistruktuuri tagamine

Meetmete raames rakendatavaid tegevussuundi ja konkreetseid tegevusi uuendatakse arengukava tegevuskava koostamisel iga-aastaselt.

Tabel 8. Meede: 3.1. Ettevõtliku ja loova elulaadi kujundamine läbi elukaare

Tegevussuunad ja tegevused	Vastutaja, panustajad
Tegevussuund: 3.1.1. Noorte kaasamine ja ettevõtlikkuse arendamine	
1. Noorte ettevõtlikust toetavate juhendajate arendamise programmide laiendamine, sh KOVide ettevõtlusspetsialistide võrgustiku sidumine nende tegevusega	Tartu Ärinõuandla, Tartu Loomemajanduskesku, Tartumaa Arenguselts, Tartumaa Põllumeeste Liit
2. Ettevõtluse valdkondlike programmide: (1) toit ja maaelu/põllumajandus, (2) loomemajandus ja sotsiaalne ettevõtlus, (3) rohemajandus väljatöötamine ja noorte integreerimine nendesse haridussüsteemi ja kogukonnategevuste kaudu.	TOL, Tartumaa Arenduselts, Tartu Ärinõuandla, Tartu Loomemajanduskeskus, Tartu Regiooni Energiaagentuur
3. Õpilasmalevate võrgustiku laiendamine.	TOL, KOV-id
4. Maakonna tasandil noorte ettevõtlikkust ja finantskirjaoskust toetavate algatuste toetamine ja õppematerjalide väljatöötamine.	TOL, võrgustik
5. Noortevolikogude ja õpilasesinduste võimestamine.	TOL, Tartumaa Noorsootöötajate Ühendus
6. Noori jõustava ning toetava maakondliku koostöövõrgustiku arendamine.	TOL, Tartumaa Noorsootöötajate Ühendus; TENK (tervist edendavad noortekeskused) võrgustik
Tegevussuund: 3.1.2. Loomemajanduse ja sotsiaalse ettevõtluse arendamine	
1. Loomemajanduse ja sotsiaalsete ettevõtete teekaardi väljatöötamine ja rakendamine (tugistruktuuride rollijaotus ettevõtete toetamisel, finantseerimisvõimalused, häkatonid jm).	Tartu Loomemajanduskeskus, Tartu Ärinõuandla, Tartumaa Arenduselts, TO, EMÜ, TOL
2. Veebiesinduse loomine loomeettevõtetele (e-pood, kingitused jm) ning toote- ja teenusdisaini arendusprogrammide elluviimine.	Tartu Loomemajanduskeskus
3. Loometalgute korraldamine (sh Loov Vald kogukonnakiirendi, Smart Village, Smart Region).	TOL, Tartu Ärinõuandla, Tartumaa Arenduselts, Tartu Loomemajanduskeskus

Tegevussuund: 3.1.3. Aktiivsete elanike toetamine ettevõtjaks hakkamisel ja omale töökoha loomisel	Tartu Ärinõuandla ja KOV ettevõtlus-spetsialistide võrgustik, teised
1. Ettevõtlusteadlikkuse suurendamisele suunatud ürituste ja tegevuste korraldamine.	

Tabel 9. Meede 3.2: Elu- ja ettevõtluskeskkonna koostoime tagamine

Tegevussuunad ja tegevused	Vastutaja, panustajad
Tegevussuund: 3.2.1. Tartumaa kui Eesti kaugtöökohtade pealinna väljaarendamine	
1. Ülemaakondliku kaugtöökohtade võrgustiku väljaarendamine koos toetavate teenustega, sh kiire interneti tagamine.	Tartu Ärinõuandla, KOV ettevõtlusspetsialistide võrgustik, TOL
Tegevussuund: 3.2.2. Ettevõtete digitaliseerimine ja nutikate lahenduste ühisloome	
1. Digilahenduste tarkvara jagamine ettevõtete kasutamiseks: väike- ja mikroettevõtete vajaduste kaardistamine ja tegevuste elluviimine (nt ühised tarkvara jm hanked).	Tartu Ärinõuandla, KOVide ettevõtlusspetsialistid
Tegevussuund: 3.2.3. Turismi ja turunduse edendamine	
1. Turismi arendustegevuste kavandamine ja elluviimine maakondlikus ja regionaalses koostöös.	Lõuna-Eesti turismiklaster
2. Tartumaa toodete ja teenuste ühisbrändide loomine ja turundamine.	LMK, TOL, Tartu Ärinõuandla, Tartumaa Arendusselts
3. Tartumaa kui elukoha ja turismisihtkoha (kultuur, pärand, üritused, vaatamisväärsused, rekreatsioonialad jne) turundamine ning valdkondadeülese turunduskontseptsiooni väljatötamine.	TOL, Lõuna-Eesti turismiklaster, KOVid

Tabel 10. Meede: 3.3 Vastutustundliku ettevõtluse edendamine

Tegevussuunad ja tegevused	Vastutaja, panustajad
Tegevussuund: 3.3.1. Tartumaa kui tunnustatud toidupiirkonna kuvandi arendamine	
1. Toidustrateegia elluviimine Tartumaal.	Tartumaa Arendusselts, EMÜ, TOL, SATT
Tegevussuund: 3.3.2. Roheenergia tootmise (nt päikesepargid, biogaas) ja salvestamise (vesinik jne) võimsuse kasutuselevõtu arendamine (tootmises, transpordis jne)	
1. Arendustegevuste rollijaotuse kokkuleppimine arendusorganisatsioonide vahel ja projektijuhi töölevõtmine.	TOL, Tartu Regiooni Energiaagentuur, ZeroEst
Tegevussuund: 3.3.3. Targa ja jätkusuutliku põllumajanduse arendamine	
1. Põllumajanduse positiivse kuvandi järjepidev kujundamine ja teadlikkuse suurendamine koostöös Maaülikooliga ning vastutustundlike põllumeeste võrgustiku loomine.	Tartumaa Põllumeeste Liit, Tartumaa Arendusselts, EMÜ

Tabel 11. Meede: 3.4. Õppiva ja paindliku ettevõtluse tugistruktuuri tagamine

Tegevussuunad ja tegevused	Vastutaja, panustajad
Tegevussuund: 3.4.1. Ettevõtluse tugistruktuuride omavahelise koostöö edendamine	
1. Tugistruktuuride koostöö suurendamisele ja arendamisele suunatud tegevuste eestvedamine (nn kogukonnajuhi rolli täitmine).	Tartu Ärinõuandla ja TOL, teised tugistruktuurid
2. KOVide ettevõtlusspetsialistide võrgustiku käivitamine, sh ettevõtlusvaldkonna koordinaatori määramine igas KOVis.	
3. Ühise kliendihaldussüsteemi juurutamine.	
4. Teenuste pakkumise konsolideerimine ja universaalsete protsesside ühine lahendamine ning ühise keskkonna/maandumislehe loomine ettevõtjatele.	
5. Tugistruktuuride rolli kasvatamine poliitikate kujundamisel KOVide ja TOLi nõustamisel..	
6. Tugistruktuuride võimekuse suurendamine läbi ühistegevuste, sh (a) ühine koolitusplaan ja koolitused, b) keskse analüüsivõimekuse väljaarendamine, uute (maailma)trendide kompetentside arendamine (struktuuride ülene meeskond), c) ettevõtlusvaldkonna visioonide määratlemise toetamine.	

Tegevussuund 3.4.2: Ettevõtjatele suunatud info, tugiteenuste kvaliteedi ja uute teenuste arendamine

1. KOVide ettevõtjate arendamisele suunatud ühistegevuste kokkuleppimine ning ettevõtjatele suunatud info ja infovahetuse standardiseerimine.	Tartu Ärinõuandla, teised tugistruktuurid, TOL, KOVid
2. Ettevõtete energeetikaalase nõustamise teenuse väljaarendamine.	
3. Tegutsevate ettevõtete süsteemne nõustamine (äri- ja juhtimismudelid, teadmussiire, ekspordivõimekus), sh väikesemahulised teadus-arendusprojektid ja rakendusüriingud.	
4. Tulevikuvaldkondade (rohepöore, hõbemajandus, digitaliseerimine, tehnoloogiate uuendamine) teenuste väljaarendamine.	
5. INVEST Tartu lehe uuendamine koostöös Tartu linnaga.	
6. Omateenuste rahastuspõhimõtete korrigeerimine (ettevõtjate poolne finantseerimise suurendamine teenuste kulude tagamisel).	

Tegevussuund: 3.4.3. Ettevõtjate suunalise innovatsiooni ja teadus- ja arendustegevuse soodustamine

1. Uuenduslike ettevõtjate soodustavate katseprojektide käivitamine ja elluviimise soodustamine.	TOL, ZeroEST, tugistruktuurid
2. Teadus- ja arendustegevuse väärtuspakkumise pakendamine ja teadlikkuse suurendamine sh baasinfo info kättesaadavus tugistruktuuride veebilehtedel, riiklike programmide info monitoorimine ja edastamine.	Tartu Ärinõuandlaja KOV ettevõtjate spetsialistide võrgustik
3. Ühistegevuste kavandamine teadus- ja arendusasutuste ning maakonna arendusorganisatsioonide vahel.	TOL, teised tugistruktuurid
4. Ettevõtjate ja teadlaste kogukonna võimendamisele suunatud ühistegevuste elluviimine.	Tartu Ärinõuandla, ülikoolid, VOVO

2.4. Liikuvus

Soovitud seisund: Tartu maakonnas on pikaajaline nägemus säästvast liikumisest ning seda viiakse süsteemselt ellu. Erinevad säästvad liikumisviisid on integreeritud ning toimivad ühildatult. Tartumaal on kiired ja säästvad ühendused nii maakonna siseselt kui ka teiste piirkondadega.

Meetmed soovitud seisundi saavutamiseks:

- M4.1.** Maakasutuse pikaajaline suunamine
- M4.2.** Erinevate liikumisviiside ja transpordi korraldajate ühildamine
- M4.3.** Säästvate ja kiirete ühenduste arendamine
- M4.4.** Uute liikuvuslahenduste katsetamine ja piloteerimine

Meetmete raames rakendatavaid tegevussuundi ja konkreetseid tegevusi uuendatakse iga-aastaselt.

Tabel 12. Meede 4.1: Maakasutuse pikaajaline suunamine

Tegevussuunad ja tegevused	Vastutaja, panustajad
Tegevussuund: 4.1.1. Maakondlikku kokkuleppe sõlmimine liikuvuslahenduste osas	TOL/ KOVid
1. Maakonna liikuvuskava (SUMP) koostamine.	TOL, KOVid
2. Avaliku bussivõrgu uuringu koostamine.	TÜTK
Tegevussuund 4.1.2: Multimodaalsete liikuvuskeskuste rajamine, sh pargi ja sõida lahenduste kavandamine ja rajamine maakonna üleselt	
1. Liikuvuskeskuste rajamine (aastaks 2026 kolm, aastaks 2030 viis keskust).	Tartu linn, teised KOVid
Tegevussuund 4.1.3: Kontseptsiooni „20 minuti kogukond“ rakendamine läbi planeeringute	
1. Sotsiaalse infrastruktuuri teemaplaneeringu koostamine maakonna üleselt, eesmärgiga vähendada sundliikumist.	TOL/ KOVid

Tabel 13. Meede 4.2: Erinevate liikumisviiside ja transpordi korraldajate ühildamine

Tegevussuunad ja tegevused	Vastutaja, panustajad
Tegevussuund: 4.2.1. Ühine liinivõrgu planeerimine, sh linnalähi rongiliiklus, maakonna ühistransport, linnatransport ja selle rakendamine	
1. Ühtse maakondliku liinivõrgu loomine SUMP põhjal, mis võimaldab kiireid ümberistumise võimalusi eri teenuste vahel.	TÜTK ja Tartu Linnatransport koos Elroniga
2. Ühtsete piletitoodete loomine ja hinnastuse ühtlustamine.	TÜTK ja Tartu Linnatransport

Tabel 14. Meede 4.3: Säastvate ja kiirete ühenduste arendamine

Tegevussuunad ja tegevused	Vastutaja, panustajad
Tegevussuund: 4.3.1. Tartu lennujaama arendamine (sh. välisühenduste kasv, regionaalsed lennud, kaubaveod)	
1. Kasutajate andmete analüüsimine ja lennujaama äriplaani uuendamine	Tartu linn, MKM ja Tallinna Lennujaam AS
Tegevussuund: 4.3.2. Regionaalse rongiliikluse parandamine ja tihendamine (Jõgeva suund, Elva/Valga suund, Põlva suund)	
1. Rongiliikluse tihendamine linnalähedastes piirkondades, rongiliinide ja bussiliinide ühildamine (ettevedu jms).	TÜTK, Tartu Linnatransport ja Elron
Tegevussuund: 4.3.3. Jalg- ja jalgrattateede maakondliku võrgustiku arendamine (sh. kergliiklussillad)	
1. Tartu linnapiirkonna jalg- ja jalgrattateede võrgustiku kitsaskohtade selgitamine.	TOL, KOVid, Transpordiamet
2. Vastavalt SUMP-ile investeringute kava koostamine ja ellu viimine.	

Tegevussuund: 4.3.4. Laevatatavuse suurendamine Emajões, Peipsil ja Võrtsjärvel, sh taristu välja ehitamine	
1. Vastavalt SUMP-ile investeringute kava koostamine, laevanduse jaoks vajaliku taristu arendamine (randumiskohad, tankimine, slipid, WCd jne).	TOL, Tartumaa Arendusselts
Tegevussuund: 4.3.5. Rattaringluse arendamine maakonna tasandil	
1. SUMP-i põhjal kehtestatud lahenduste väljatöötamine ja elluviimine.	Tartu linn, TOL

Tabel 15. Meede 4.4: Uute liikuvuslahenduste katsetamine ja piloteerimine

Tegevussuunad ja tegevused	Vastutaja, panustajad
Tegevussuund: 4.4.1. Nutika ühistranspordi arendamine	
1. Pilootprojekti elluviimine MaaS-i katsetamiseks.	TÜTK ja Linnatransport
Tegevussuund: 4.4.2. Nõudetransporditeenuse kulusäästliku mudeli väljatöötamine ja rakendamine	
1. Uuringu läbiviimine, lahenduste piloteerimine (sh. sotsiaaltransport, koolitransport)	TÜTK ja Linnatransport
Tegevussuund: 4.4.4. Ruumiloome eksperimendid säästva liikuvuse propageerimiseks, sh teadlikkuse tõstmine	
1. Maakondliku Ruumiloome Klubi käivitamine	Tartu linna ruumiloome osakond, KOVID
Tegevussuund: 4.4.5. Lennunduse innovatsioonikeskuse loomine	
1. Lennuakadeemia eestvedamisel konsortsiumi moodustamine ning rahastuse tagamine innovatsioonikeskuse käivitamiseks, sh mehitamata ja mehitatud kliimaneutraalse lennunduse testkeskuse loomine (ZeroEST), ühtse Tartu regiooni dataspace loomine jne	Lennuakadeemia, Eesti lennundusklastar

3. Linnapiirkonna strateegia ja tegevussuunad

3.1. Linnapiirkonna strateegia taust

2014. aastal koostati „Tartu linnapiirkonna jätkusuutliku arengu strateegia 2014-2020“, mille ülesandeks oli määratleda Tartu ja seda ümbritseva (haldusreformieelsete) omavalitsuse (Luunja, Tartu, Tähtvere ja Ülenurme vald) ühised plaanid kokkuleppimine regiooni arendamiseks. Dokumendi otsene eesmärk oli olla aluseks perioodil 2014-2020 rakendatud ühtekuuluvusfondide rakenduskava meetmele „Linnapiirkondade jätkusuutlik areng“, mille raames toetati uute lasteaiakohtade rajamist ning kergliiklusteede arendamist. Tartu linnapiirkonna strateegia visioon kõlas järgnevalt: „Tartu linnapiirkond on kasvava elanikkonnaga ja sisemiselt sidus parim linnaelu kvaliteedipiirkond Eestis ning väärt koht eneseteostuseks“. 2022. a sügise seisuga võib tagasivaatavalt tõdeda, et linnapiirkonna elanikkond on kasvanud (sh on kiiresti kasvanud vallad, kuid vähenenud keskuslinn), sisemise sidususe kohta on hinnangut keeruline anda. 2014. a. koostatud linnapiirkonna strateegia keskseteks ülesanneteks määratleti järgnev:

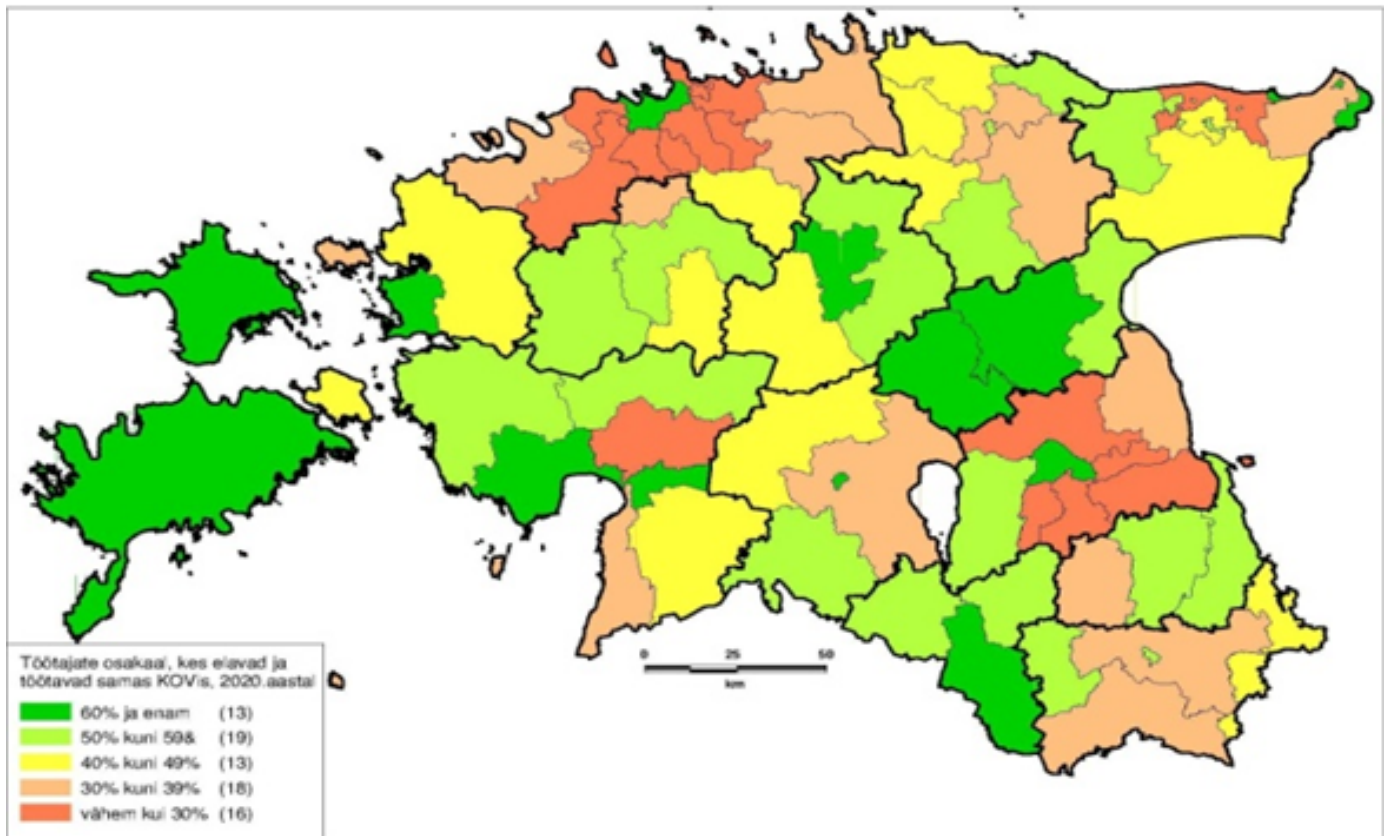
- õpikeskkonna ja õpetamise kaasajastamine kõigil haridustasemetel, kutse- ja tehnikahariduse arendamine ja kõrgkoolide rahvusvahelistumine;
- ettevõtlikkuse suurendamine, tootmise teadmismahukuse, disaini- ja lisandväärtuse kasvatamine;
- sotsiaalse turvalisuse suurendamine ja vajadusepõhise sotsiaalse kaitse süsteemi arendamine;
- keskkonnasõbraliku, turvalise ja eri liikumisviise siduva loogilise liikumiskeskonna kujundamine ning kiire ja mugav ühendus maailmaga;
- rohetaristute arendamine. Puhke- ja virgetusosalade loomine. Elukestva loodusõppe ja säästva loodusturismi edendamine.
- tõhus linnapiirkonnapõhine juhtimine, kõrge haldusvõimekus ja koostöö mitmetasandilise valitsemise põhimõttel.

Kõik väljatoodud ülesanded on moel või teisel kajastatud käesoleva arengustrateegia peatükis 2 ning pole otseselt vaid linnapiirkonna spetsiifilised. Tegu on väljakutsetega, mis on iseloomulikud kogu Tartu maakonnale.

Ühtekuuluvuspoliitika programmiperioodil aastateks 2021-2027 suunatakse osa Euroopa Liidu Regionaalarengu Fondi vahenditest siseriigilisel taas säästva linnapiirkonna arendamiseks. Vastavate vahendite kasutamise aluseks peab linnapiirkonnal olema kas eraldiseisev strateegia või võib see olla maakonna arengustrateegia eraldi peatükk või lisa.

Tartu maakonnas otsustati, et linnapiirkonna temaatika peaks olema kajastatud maakonna arengustrateegia peatükina. Eraldi strateegiadokumendi koostamine pole põhjendatud, kuna maakonna arengustrateegias käsitletud väljakutsed, visioon, läbivad põhimõtted, eesmärgid ning tegevussuunad katavad sisuliselt ka linnapiirkonna arendamisega seonduva ning eraldi strateegia koostamine linnapiirkonnale oleks seega kunstlik. Kogu Tartu maakond on funktsionaalselt seotud Tartu linnaga ning seeläbi laiemas vaates käsitletav ka selle tagamaana. Käesolevas peatükis on seetõttu välja toodud spetsiifilisemalt vaid need väljakutsed ja tegevussuunad, mida soovitakse lahendada eelkõige linnapiirkondade arendamise meetmetest.

Linnapiirkonna arendamise meetmete rakendamise aluseks olev konkreetne tegevuskava ning struktuurifondidest rahastavate projektide nimekiri koostatakse Hrju maakonna arengustrateegiast eraldiseisvalt hilisemas etapis vastavalt toetuse andmise tingimuste regulatsioonile. Tegevuskava koostatakse maakonna arengustrateegiast lähtuvalt, kuid kinnitatakse eraldiseisva dokumendina.

Joonis 1. Töötajate osakaal, kes elavad ja töötavad samas KOV'is
(Allikas: Töötamise register, 2020)

Teisalt on võimalik ka kitsam vaade, mille kohaselt on linnapiirkonnaks eelkõige Tartuga otseselt piirnevad ning linnalise iseloomuga asustusüksused. Antud kontekstis on linnapiirkonna geograafilise määratlemise aluseks Rahandusministeeriumi regionaalarengu osakonna regionaalpoliitika talituse poolne ettepanek, mille kohaselt moodustavad Tartu linnapiirkonna:

Tartu linnapiirkonna moodustavad:

- Tartu linn (Tartu linn asustusüksusena, Märja alevik)
- Luunja vald (Lohkva küla, Veibri küla)
- Kambja vald (Soinaste küla, Tõrvandi alevik, Össu küla, Ülenurme alevik)
- Tartu vald (Tila küla, Vahi alevik)

3.3. Linnapiirkonna arenguvajadused ja -potentsiaal

Tartu linnapiirkonna arenguvajadused ja -potentsiaal on selgelt seotud kogu maakonna arenguvajadustega (vt p 1.1 ja lisa 1). Kõige selgem linnapiirkonda iseloomustav väljakutse tuleneb tihedast igapäevasest pendelrändest, mis on põhjustatud nii töökohtade paiknemisest kui ka teenuste tarbimisest. Linnalähedastes valdades (Luunja, Kambja, Tartu) on viimase 5-6 aastaga elanike arv kasvanud keskmiselt veerandi võrra ning seda suuremas osas valglinnastumisest tulenevalt. Samas on enam kui 70% valdade elanikest igapäevaselt seotud töötamise ning teenuste tarbimisega Tartu linnas. Linnalähedastesse piirkondadesse on omakorda kerkinud mitmeid tööstus- ja tehnoparke, kuhu liigub töötajad igapäevaselt ka ka linnast. Elanike arvu kasv on samas ka võimalus ning suur arengupotentsiaal, seda nii erasektori ja ettevõtluse kui ka näiteks innovaatiliste avalike teenuste arendamiseks, kuna nende järgi on nõudlus.

Peamised linnapiirkonna väljakutsed on:

- teenuste tagamine (eelkõige lasteaia- ja koolikohad) kiire kasvu tingimustes, koostöö Tartu linna ja naaberomavalitsuste vahel nende teenuste osutamisel, mida eraldiseisvalt pole otstarbekas pakkuda;
- kohapealsete töökohtade ja vaba aja veetmise võimaluste arendamine eesmärgiga vähendada pendelrändet ning teisalt võimaldada linnast väljas ka vaba aja veetmist linnaelanikele;
- autostumise ja liikluskoormuse ohjamine ning säästivate liikumisviiside suurendamine, vähendamaks liikumisprobleeme, erinevad keskkonnanäringud jms.

Kohalike avalike teenuste arendamine, vaba aja võimaluste ning elamu- ning ettevõtlusalade kavandamine on eelkõige iga kohalike omavalitsuse enda ülesanne. Kuigi vastavalt vajadusele on ka nendes valdkondades oluline koostöö (vt ka maakonna arengustrateegia tegevussuunad ja tegevused punktis 2) pole need reeglina linnapiirkonna spetsiifilised. Samuti annab perioodi 2021-2027 raamistik selgelt ette, et nt lasteaia- ja koolikohtade loomiseks toetust ei anta. Seega on otstarbekas keskendada keskkonna -ja liikuvuse väljakutsetele,

mis on selgelt KOV piire ületavad ning mida pole võimalik lahendada ilma süsteemse koostööta. Eelnevalt tulenevalt on otstarbekas linnapiirkonna ühine tegevus eelkõige suunata **säästvate liikumisviiside osakaalu suurendamisele ja uuenduslike lahenduste katsetamisele** pidades silmas ka üleminekut kliimaneutraalsele majandusele ning rohepöoret.

3.4. Linnapiirkonna arendamise tegevussuunad ja selle integreeritud rakendamine

Linnapiirkonna arendamise spetsiifilised tegevussuunad on määratletud Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi ja Rahandusministeeriumi poolt linnapiirkondadele suunatud toetusmeetmetega. Teisalt tulenevad need aga Tartu maakon-

na arengustrateegia protsessi raames välja pakutud ideedest, mis on mõeldud tänaste väljakutsete lahendamiseks, eelkõige liikuvuse valdkonnas (vt p 2.4 liikuvus).

Linnapiirkonna strateegia raames ühiselt rakendatavad tegevussuunad on järgmised (laiemad suunad vt ka p 2.4):

1 Innovatiivsete ning linnakeskkonna kvaliteeti parandavate digi- ja rohelahenduste kasutuselevõtmine

- tegevussuund hõlmab kõikvõimalikke uusi algatusi, digi- ja rohelahenduste väljatöötamist (nt linnapiirkonna rohevõrgustike arendamine), piloteerimist jms;
- spetsiifilisemalt on arendussuunaks **uute liikuvuslahenduste katsetamine ja piloteerimine**, nt nutikas ühistransport (eri transpordiliikide ühildamine), nõudetranspordi arendamine, lennunduse innovatsioonikeskuse arendamine (ZeroEst), jagamisma- janduse arendamine jms (vt ka strateegia p 2.4).

2 Mitmeliigiliste transpordisõlmede ning säästvate liikumislahenduste arendamine

- tegevussuund hõlmab nii regionaalse kui ka kohaliku tähtsusega sõlmjaamade ja liikuvuspunktide võrgustiku kavandamist ja väljaehitamist (buss, rong, sõiduauto, jalgratas jms), pargi & reisi lahendusi jms;
- suuna aluseks on maakondliku säästva liikuvuse kava (SUMP) koostamine, millest lähtuvalt saab toimuda multimodaalsete liikuvuskeskuste rajamine jms.

3 Jalg- ja jalgrattateede võrgustiku terviklik väljaarendamine

- tegevussuund hõlmab jalg- ja jalgrattateede (JTT) ning eraldatud rattateede ja -radade arendamist nii Tartu linnas kui ka kogu linnapiirkonnas, eesmärgiga tagada terviklik JTT võrgustik ning turvaline ja säästvaid liikumisviise võimaldav keskkond kogu linnapiirkonnas.

Tegevussuundade raames rakendatavad projektid määratletakse eraldi tegevuskavaga. Tegevuskava koostatakse integreeritud koostöö põhimõttel, sellesse kaasatakse:

- linnapiirkonna omavalitsuste esindajad;
- majandus- ja ettevõtlusvaldkonna eksperdid, sh üks maakondliku arendusorganisatsiooni esindaja ja vähemalt üks piirkondliku ettevõtlusorganisatsiooni esindaja;
- vähemalt üks piirkondliku kodanikuorganisatsiooni esindaja;
- vähemalt üks piirkondliku haridus- või teadusasutuse esindaja.

4. Strateegia elluviimine ja seire

Strateegia seiret korraldab Tartumaa Omavalitsuste Liit (TOL). Strateegia seiramiseks moodustatakse **komisjon**, kuhu kuuluvad TOLi esindajad ning parteritena Tartumaa Arendusselts, Tartu Ärinõuandla, Tartumaa Turism, Tartu Loomemajanduse Keskus, Tartu Teaduspark, Tartu Regiooni Energiaagentuur ja Tartumaa Spordiliit. Komisjon seirab strateegia elluviimise protsessi ja tegevuskava täitmist ning annab suuniseid strateegia uuendamiseks. Komisjoni tööd juhib TOLi tegevjuht.

Komisjon kureerib ja vajadusel peab strateegiast tulenevaid läbirääkimisi osapooltega (ministeeriumid, koostööpartnerid) probleemide lahendamiseks ning teeb ettepanekuid teemaplaneeringute, uuringute ja projektide algatamiseks, läbiviimiseks ning rahastamiseks.

Strateegia tegevuskava ja seirenäitajaid uuendatakse iga-aastastelt. Seirenäitajad, mida fookusvaldkondade lõikes järgitakse, on järgnevad:

1 HEAOLU

	2018	2019	2020	2021	Trend 2040
Tervena elada jäänud aastad sünnimomendil Tartu maakonnas <i>Allikas: Statistikaamet, TH753</i>	51,0	51,0	55,2	57,6	kasvab
Vabal ajal vähemalt poole tunni vältel tervisespordi harrastamise sagedus Lõuna-Eestis <i>Allikas: Tervise arengu instituut TKU33</i>	41,3		46,4		kasvab
Edasiõppimine kutsekoolis põhihariduse järgselt Tartu maakonnas <i>Allikas: Haridussilm</i>	23,3%	22,5%	23,7%		kasvab

2 ELUKESKKOND

	2018	2019	2020	2021	Trend / siht 2040
Kasvuhoonegaaside heide <i>Allikas: uuring</i>	Regionaalseid andmeid pole				väheneb, aastaks 2050 80%
Taastuenergia osakaal energia lõpptarbimisest <i>Allikas: uuring</i>	Regionaalseid andmeid pole				kasvab, aastaks 2030 vähemalt 42% (riiklik siht)
Elanike rahulolu elukeskkonnaga <i>Allikas: minuomavalitsus.ee</i>	-	-	84,5	-	minimaalselt 85%

3 ETTEVÕTLUS

	2018	2019	2020	2021	Trend / siht 2040
SKP elaniku kohta, % Eesti keskmisest <i>Allikas: Statistikaamet, RAA0050</i>	91,2%	94,8%	95,5%		kasvab/ 120%
Tartumaa SKP suhe Harjumaa SKP-sse elaniku kohta <i>Allikas: Statistikaamet, RAA0050</i>	63,6%	66,1%	66,6%		kasvab/ 85%
Töövõljalikus hõivatud kohta lisandväärtuse alusel, eurot <i>Allikas: Statistikaamet, EM004</i>	32 000	32 700	36 600		kasvab 3-5% aastas
Tööjõus osalemise määr, % (15-74 a hulgas) <i>Allikas: Statistikaamet, TT4645</i>	70,2%	69,8%	68,4%	67,9%	kasvab/ Harjumaa tase
Maakonna ettevõtluse tugistruktuuride ühiselt loodud või ümberdisainitud teenuste arv	Tuleb hakata seirama				1-2 uut/ muudetud teenust igal aastal

4 LIIKUVUS

	2018	2019	2020	2021	Trend / siht 2040
Säästvate liikumisviiside (ühistranspordi, jalgratturite ja jalakäijate) osakaal maakonnas <i>Allikas: uuring</i>		Regionaalseid andmeid pole			kasvab, linnapiirkonnas 60%, maakonnas 55% (riiklik siht)
Ühistranspordi osakaal motoriseeritud liikumisest <i>Allikas: uuring</i>		Regionaalseid andmeid pole			kasvab, 27% (riiklik siht)
Regulaarsete välislennuühenduste arv <i>Allikas: TOL</i>	1	1	-	-	3
Multimodaalsete liikuvuskeskuste arv maakonnas <i>Allikas: TOL</i>	-	-	-	-	aastaks 2026 2 tk, aastaks 2030 5 tk

Lisa 1. Hetkeolukord ja suundumused riiklikud, maakondlikud ja kohalikul tasandil

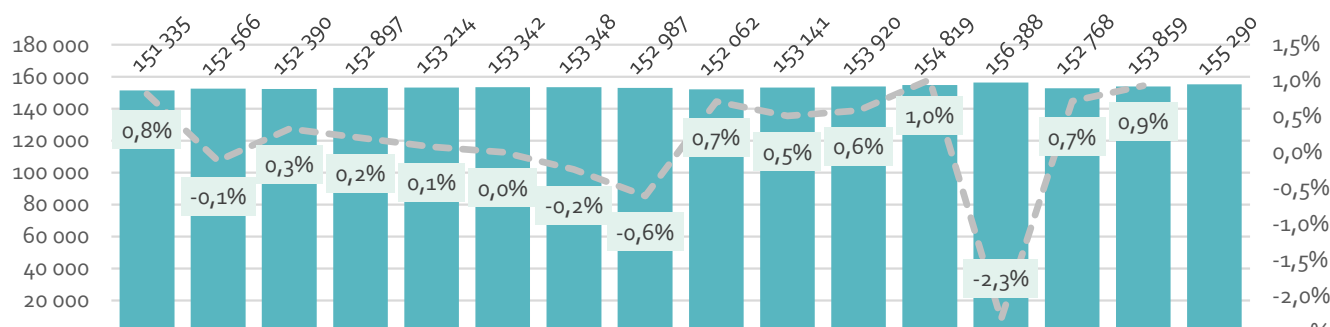
Hetkeolukorra lühiülevaate juures on kasutatud olulisemaid riiklikke ja maakondlikke arengudokumente, mille nimekiri on väljatoodud Lisas 2. Nendest dokumentidest on väljatoodud kontsentreeritud ja üldistatud kokkuvõtte osas, mis loob konteksti maakonna arengustrateegia eesmärkide ja tegevussuundadega. Selle eesmärk on näidata seosed riiklikul ja maakondlikul tasandil kujundanud arengusuundumiste vahel osades, mis on maakondlikus tegevusruumis asjakohane. Kohalike omavalitsuste arengudokumentide üldistamisel on keskendunud maakonna ülese ja ühistegevuse mõjuga eesmärkidele ja tegevustele (mida reflekteeriti omavalitsusjuhtidega personaalintervjuudel), mis on asjakohased maakondliku arengustrateegia vaates. St välja ei ole toodud neid iga omavalitsuste tegevuste sihte ja tegevusi, mis on kogukondade sisemistest valikutest tulenevalt erinevad. Küll on aga maa-

konna strateegias Lisas 3 välja toodud maakonna strateegia koostamise käigus filtreeritud tegevused, kuid mis on valdavalt kohalike omavalitsuste poolt rakendatavad.

Riiklike ja maakonnalike valdkondlike arengudokumentide põhjalikum ülevaade esitati maakonna arengustrateegia koostamisel kohalikele omavalitsustele ja valdkondlike gruppide liikmetele, kes said oma ettepanekute formuleerimisel nendega põhjalikumalt tutvuda ja tehtud ettepanekuid nendes poliitikakonteksti raamistikus kujundada. Arengustrateegia koostamisel koostati ka Tartu maakonna rahvastiku analüüs ja -prognoos.

1.1. Tartu maakonna rahvastikuülevaade ja -prognoos

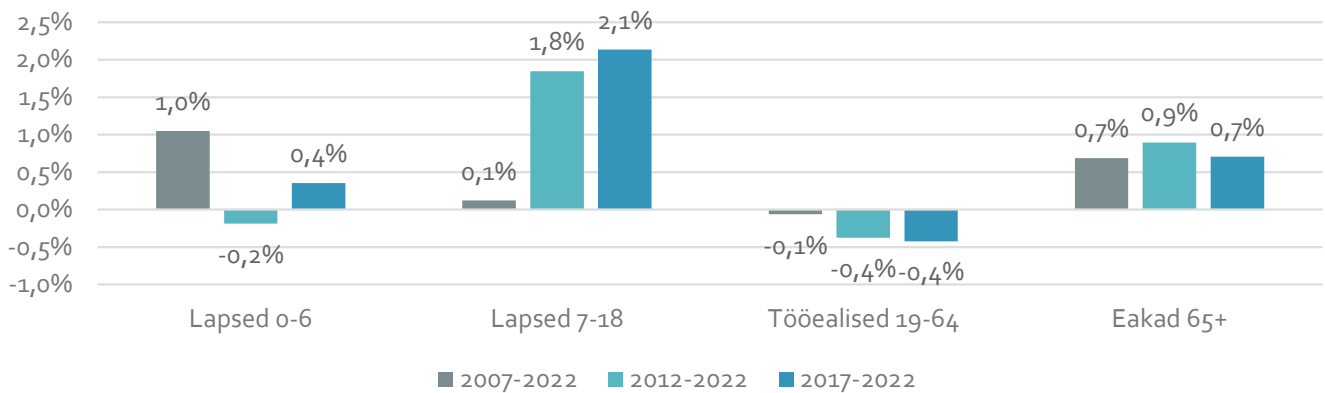
Tartu maakond on suuruselt teine maakond Eestis, rahvaarv oli rahvastikuregistri 2022. a 1. jaanuari seisuga 155 290 elanikku. Viisteist aastat tagasi oli elanikke u 4000 võrra vähem ehk maakonna elanike arv on võrreldes valdava osa teiste Eesti maakondadega (v.a Harjumaa) püsinud pigem stabiilsena. Kasv on kiirenenud viimase paari aasta vältel.

Joonis 2. Rahvaarv Tartu maakonnas 2007-2022 (rahvastikuregister)¹

Kuni 6-aastaseid on maakonnas ligi 13 600 (9% kogu elanikkonnast), 7–18-aastaseid ligi 22 200 (14%), 19–64-aastaseid 90 400 (59%) ning 65-aastaseid ja vanemaid 27 700 (18%). Rahvaarvu suurenemine on toimunud eelkõige kuni 6-aastaste ning 65-aastaste ja vanemate arvel. Tööealine elanikkond on pisut kahanenud.

¹ Viimaste aastate rahvastikuandmete vaatamisel tuleb arvestada, et need on mõnevõrra mõjutatud kohaliku omavalitsuse täpsusega rahvastiku andmete täpsustamisest rahvastikuregistris (muudatused jõustusid 2.01.2019). Sündimus- ja rändeprotsesside kirjeldamise selguse huvides ei ole järgnevalt esitatud andmetes omavalitsuse täpsusega elanikega arvestatud.

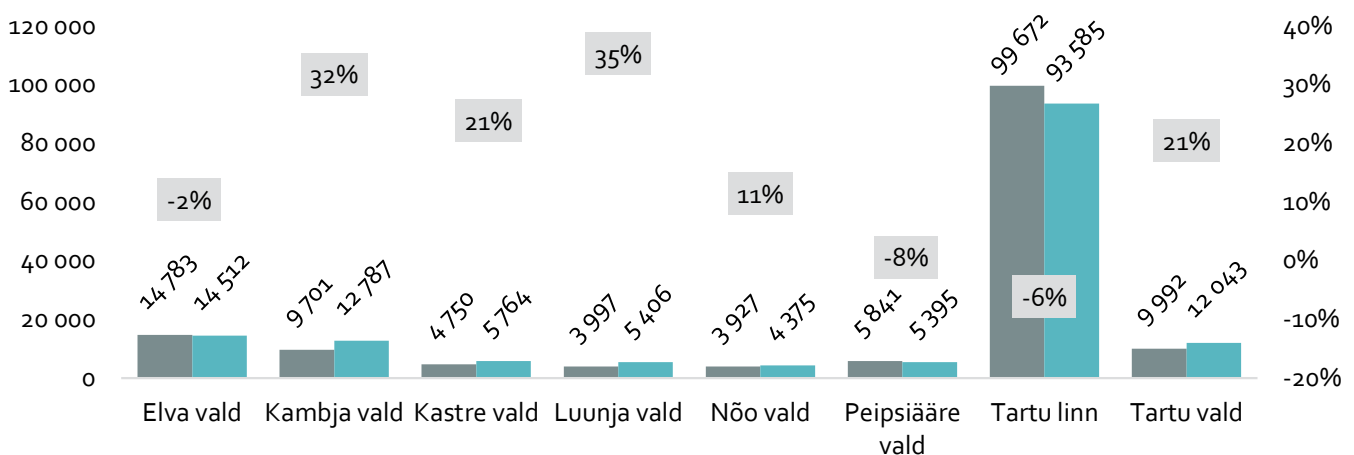

Joonis 3. Vanuserühmade muutus perioodidel

Peale 2017. aasta haldusreformi on maakonnas kaheksa omavalitsust. Ligi 2/3 maakonna elanikest elab Tartu linnas. Kolmes suuremas maaomavalitsuses – Elva, Kambja ja Tartu vallas – elab kõigis enam kui 12 000 inimest. Neljas väiksemas omavalitsuses on elanikke 5000 kandis.

Maakonnasiseselt on rahvaarvu muutuses olulisi erinevusi, samas otstarbekas on vaadata lühemat ajaperioodi. Viimasel kuuel aastal on väga kiiresti (enam kui 30% võrra) kasvanud

linnalähedased Kambja ja Luunja vallad. Rahvaarv on enam kui 20% võrra suurenenud samuti linnaga piirnevates Kastre ja Tartu valdades. Nõo valla elanike arv on kasvanud 11%. Elva vallas on elanike arv püsitud suhteliselt stabiilsena, Tartu linnas ja Peipsiääre vallas aga hoopis kahanenud. Valdav osa Tartu linna kahanemisest on tingitud siiski kohaliku omavalitsuse täpsusega rahvastiku arvu korrigeerimisest (ligikaudu -6000 elanikku), mis on suure omavalitsusüksuse puhul loogiline.

Joonis 4. Rahvaarv Tartu maakonna omavalitsustes

Ülalpeetavate määr² on maakonnas 0,58, mis on täpselt sama Eesti keskmise näitajaga. Tööturule sisenevad põlvkonnad on suuremad, kui sealt väljuvad põlvkonnad. Demograafilise töösurve indeksi³ väärtus tasemel 1,14 on oluliselt parem võrreldes Eesti keskmisega (0,86).

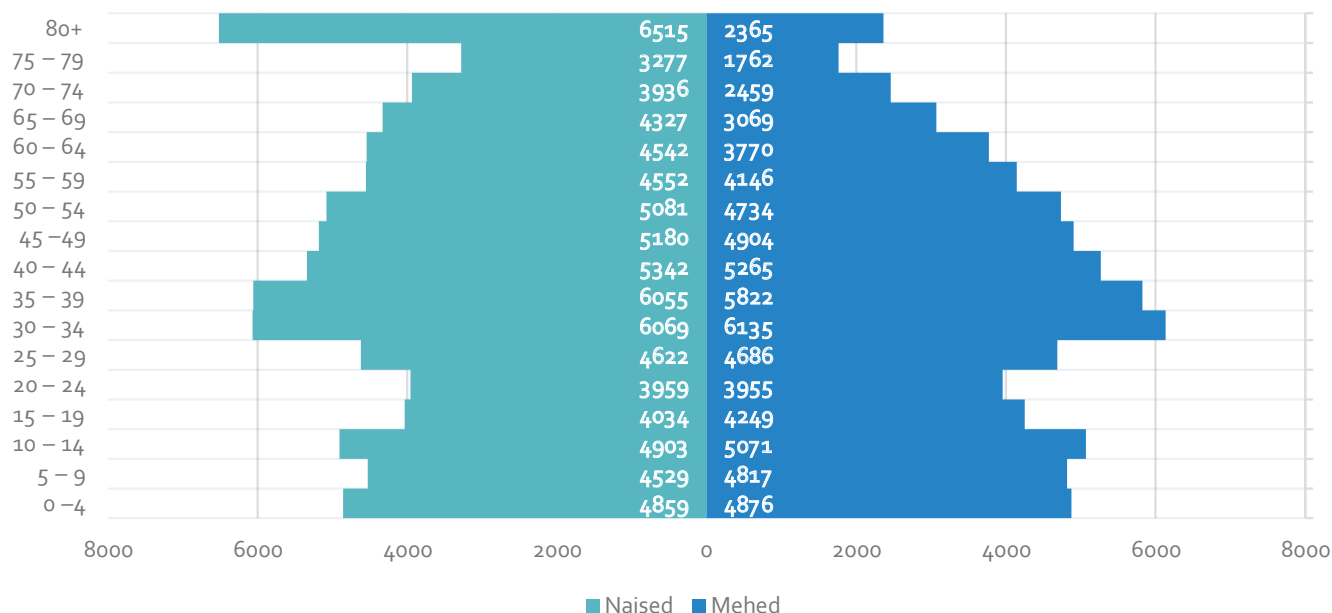
Maakonna rahvastikus on naised mõnevõrra enam kui mehed (sugude suhe on 0,88), mis on tingitud eelkõige sooliselt erinevast oodatavast elueast – meestel on see 76,4 ja naistel 83,9 aastat. Taastootes seisukohalt olulised vanuserühmad 20–39 on maakonna tervikvaates sooliselt tasakaalus, nn „pruudipõuda“ on siiski märgata Elva ja Peipsiääre vallas.

Tabel 1. Demograafilised näitajad seisuga 1.01.2022

Piirkonnad 2022	Elva vald	Kambja vald	Kastre vald	Luunja vald	Nõo vald	Peipsiääre vald	Tartu linn	Tartu vald	Tartu maakond
Ülalpeetavate määr	0,64	0,55	0,54	0,49	0,57	0,59	0,60	0,54	0,58
Demograafilise tööturusurve indeks	0,90	1,63	0,91	1,44	1,10	0,55	1,15	1,28	1,14
Sugude suhe	0,99	1,01	1,05	1,01	1,03	1,06	0,80	1,02	0,88
Sugude suhe vanuserühmas 20-39	1,23	1,05	1,16	1,06	1,13	1,47	0,91	1,08	0,99

Vaadeldes elanikkonna soo-vanuskoosseisu, on näha, et elanike jaotus on vanuseliselt tasakaalust väljas. Suurimad sünnipõlvkonnad on 30–39-aastaste hulgas, kus 5-aastastes vanuserühmades on enam kui 12 000 elanikku. Enam kui

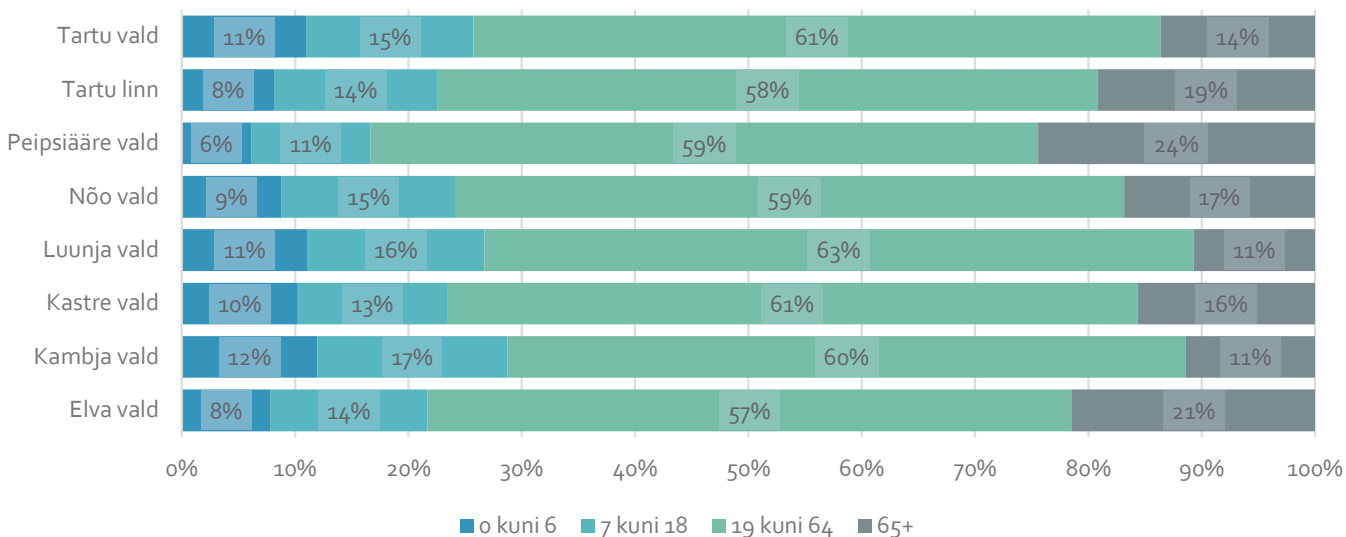
10 000 elanikku on veel ka 40–49-aastaste vanuserühmades, väikseimad 5-aastased vanuserühmad on u 8000 elanikuga 15–19 ja 20–24-aastased.

Joonis 5. Rahvastiku vanusstruktuur

- Ülalpeetavate määr iseloomustab ülalpeetavate (0-14-aastaste ning 65-aastaste ja vanemate) põlvkondade summaarse arvukuse suhet tööealiste (15-64-aastaste) arvukusse. Mida väiksem see suhe on, seda väiksem koormus on tööelistel.
- Demograafiline tööturusurve indeks arvutatakse kui 5-14-aastaste elanike ja 55-64-aastaste elanike arvukuse suhe. Indeks iseloomustab lähitulevikus tööturule sisenevate ja sealt väljuvate põlvkondade arvukuse vahekorda (tasakaalus rahvastiku korra võrdub ühega).

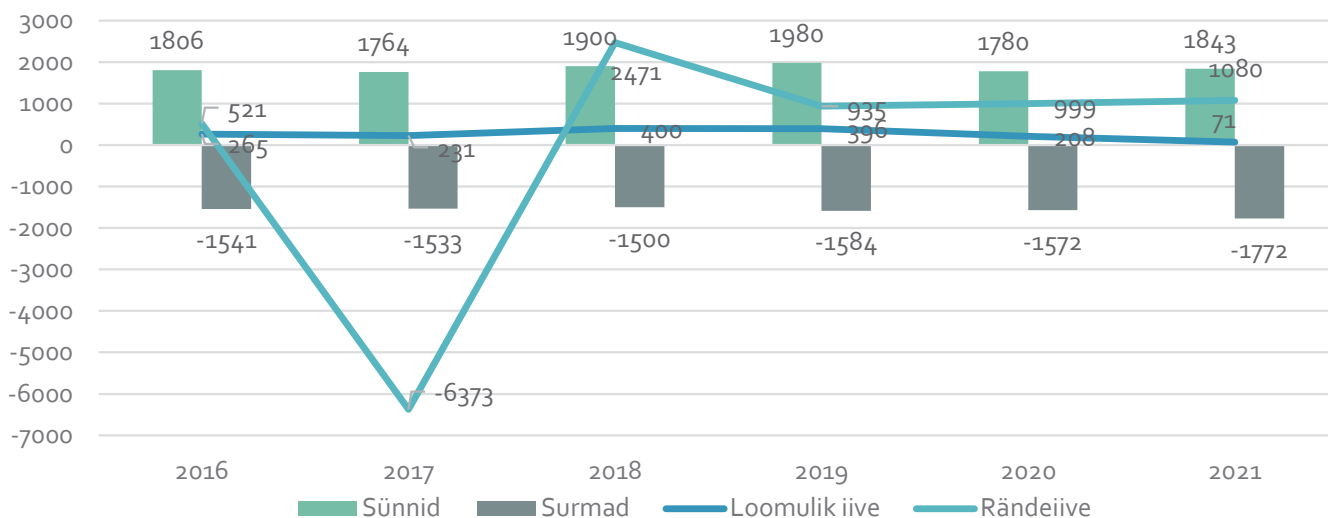
Eesti elanikest on kuni 18-aastased 20,2%, tööealisi on 56,9% ning 65-aastaseid ja vanemaid elanikke 20,2% kogu rahvastikust. Seitsmes Tartu maakonna omavalitsustes (v.a Peipsiääre vald) ületab noorte osakaal Eesti keskmist taset (Kambja vallas on see lausa 29% kogu rahvastikust). Tööelist rahvastikku on igas omavalitsuses Eesti keskmisest enam, eakaid mõne erandiga vähem.

Joonis 6. Rahvastiku vanusjaotus maakonna omavalitsustes

Loomulik iive on maakonnas olnud järjepidevalt positiivne ehk sündide arv ületab surmade arvu. Aastane sündide arv maakonnas on olnud vahemikus 1750–2000, kuue aasta jooksul on keskmiselt sündide olnud 1850 aastas. Aastakeskmiselt on surmasid olnud 1580 ehk loomuliku iibe tulemusena on maa-

konna rahvaarv kasvanud aastakeskmiselt enam kui 250 inimese võrra. Samuti on rändesaldo möödunud neljal aastal olnud ü tuhande või enama inimese võrra positiivne, väiksem keskmine kasv on tingitud eelkõige rahvastikuregistri korrekatuurist.

Joonis 7. Loomulik- ja rändeiive maakonnas

Sündide arvu langust on aidanud pidurdada eeldatavasti riiklikud perepoliitika meetmed (nt kolmanda lapse kõrgem toetus). Samas on ema keskmine vanus lapse sünnil nii Eestis tervikuna kui ka Tartu maakonnas kasvanud. Rahvaarvult väiksemate põlvkondade peamisse viljakasse ikka jõudmisel hakkab sündide arv vähenema.

Summaarne sündimuskordaja on Tartu maakonnas viimasel kuuel aastal olnud vahemikus 1,55–1,86 last viljakas eas naise kohta. Seejuures on aastatel 2015–2017 olnud kordaja keskmiselt 1,65 ja aastatel 2018–2020 1,75 last, mis on oluliselt allpool rahvastiku taastaset (keskmiselt 2,1 last), kuid mõnevõrra kõrgem Eesti keskmisest näitajast samal perioodil (vahemikus 1,58–1,67 last).

Sündimuskordaja järgi saab maakonna jagada nelja rühma:

- Taastootetasemest kõrgema sündimusega (u 2,25) Kambja ja Tartu vald;
- Taastootetaseme lähedase sündimusega (u 1,95) Elva, Kastre ja Luunja vald;
- Eesti keskmisest kõrgema, kuid taastootetasemest madalama sündimusega (1,75) Nõo ja Peipsiääre vald;
- Madala sündimusega (1,5) Tartu linn.

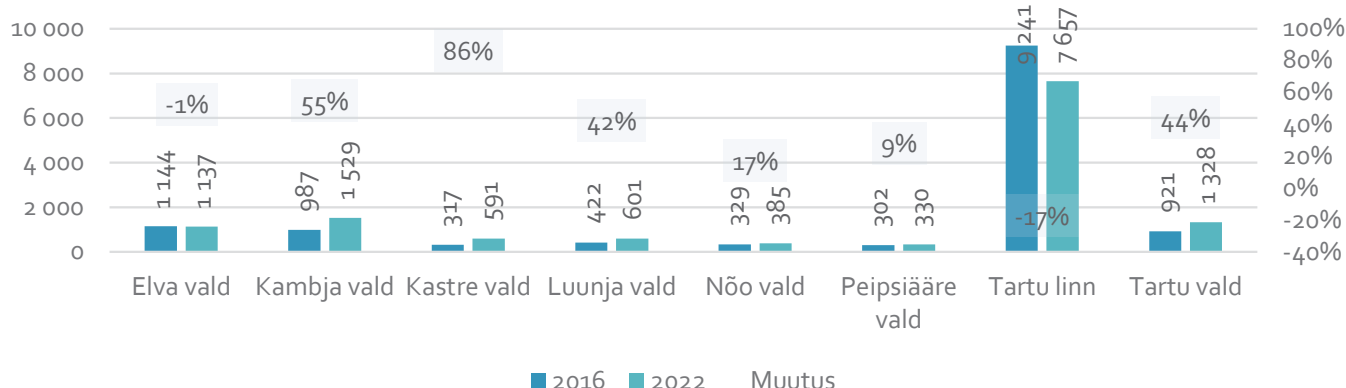
Maakonnas tervikuna on viimasel kuuel aastal loomuliku- ja rändeiibe mõju rahvaarvu muutusele olnud tagasihoidlik – vastavalt 0,2% ja 0,0% aastas. Loomuliku iibe mõjul on rahvastik Kambja, Luunja ja Tartu vallas kasvanud aastakeskmiselt ligi protsendi võrra. Rändeiibe mõju juba nimetatud omavalitsustele ja Kastre vallale on 2,5–4% aastas.

Tabel 2. Loomuliku- ja rändeiibe mõju rahvaarvu muutusele omavalitsustes 2016–2021 (rahvastikuregister)

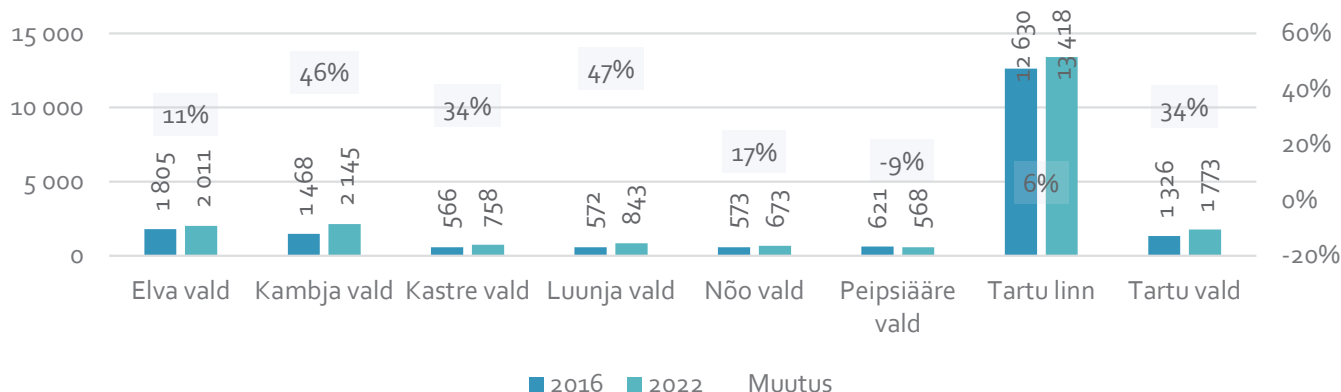
Loomuliku iibe jaotus	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Aastakeskmine
Elva vald	-0,3%	-0,3%	-0,2%	-0,1%	-0,2%	-0,2%	-0,2%
Kambja vald	0,8%	1,1%	1,1%	1,1%	0,8%	0,9%	1,0%
Kastre vald	0,0%	-0,2%	0,8%	0,4%	0,1%	0,8%	0,3%
Luunja vald	0,7%	0,7%	1,2%	0,8%	0,8%	1,2%	0,9%
Nõo vald	0,0%	0,1%	0,4%	0,2%	0,3%	0,1%	0,2%
Peipsiääre vald	-1,0%	-0,8%	-0,8%	-0,9%	-0,5%	-1,1%	-0,8%
Tartu linn	0,2%	0,1%	0,2%	0,2%	0,1%	-0,1%	0,1%
Tartu vald	0,9%	0,6%	0,9%	0,7%	0,5%	0,6%	0,7%
Kokku	0,2%	0,2%	0,3%	0,3%	0,1%	0,0%	0,2%
Rändeiibe jaotus	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Aastakeskmine
Elva vald	-0,9%	-1,0%	1,1%	0,4%	0,2%	-0,2%	-0,1%
Kambja vald	2,0%	3,6%	4,5%	3,1%	4,4%	5,1%	3,8%
Kastre vald	7,5%	-0,1%	1,6%	1,2%	3,1%	4,8%	3,0%
Luunja vald	4,0%	5,2%	5,3%	4,9%	2,9%	3,1%	4,2%
Nõo vald	4,9%	2,3%	1,7%	-0,1%	0,3%	0,7%	1,6%
Peipsiääre vald	-0,9%	-1,7%	0,4%	-0,7%	-0,2%	0,2%	-0,5%
Tartu linn	-0,4%	-7,0%	1,3%	0,0%	-0,2%	-0,4%	-1,1%
Tartu vald	1,9%	2,0%	1,9%	2,6%	2,9%	3,6%	2,5%
Kokku	0,3%	-4,2%	1,7%	0,6%	0,7%	0,7%	0,0%

Haridusteenuste korraldamise seisukohalt on olulised suured ja kiired muutused, mis on aset leidnud lasteaia- ja koolieas laste hulgas. Kambja, Kastre, Luunja ja Tartu valla protsentuaalsed ja absoluutväärtuse kasvunumbrid möödunud kuuel aastal on

olnud märkimisväärselt kõrged. Kui kuni 6-aastaste arv on samaaegselt vähenenud ainult Tartu linnas (u 1500 võrra) ja Elva vallas (mõne üksiku lapse võrra), siis koolieas laste arv on kasvanud kõikides maakonna omavalitsustes peale Peipsiääre.

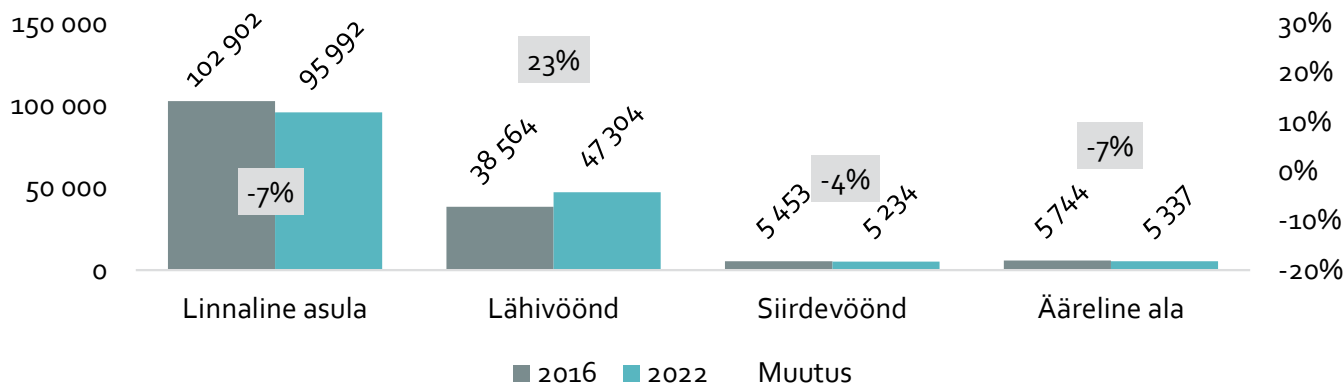
Joonis 8. Vanuserühma 0–6 eluaastat muutus

Joonis 9. Vanuserühma 7–18 muutus

Tartu maakonnaplaneering jagab maakonna neljaks toimepiirkonna võõndiks: linnalised asulad Tartu ja Elva linn, Tartu linna lähivöönd (266 asustusüksust), siirdevöönd (77 asustusüksust) ja ääreline ala (57 asustusüksust).

Linnades elab 62% maakonna rahvastikust. Juhul, kui jätta arvestamata rahvastikuregistri korrekatuurist tulenev Tartu linna elanike arvu vähenemine, on rahvaarv linnades püsinud pigem stabiilne. Maakonna rahvaarv on kasvanud lähivööndi arvel, kuhu on lisandunud kuue aastaga ligi 9000 elanikku. Väikese rahvaarvu osakaaluga siirde- ja lähivöönd on mõlemad kahaneva rahvaarvuga. Üldistatult saab väita, et mida kesklinna lähitagamaalt kaugemale, seda negatiivsema tooni omandavad rahvastikuprotsessid.

Joonis 10. Rahvaarv maakonna toimepiirkonna võõndites

Rahvastikuprognosis

Maakonna rahvastikuprognosis on koostatud kohortkomponendi ehk vanusnihke meetodil. Tulevast rahvaarvu ja rahvastiku koosseisu mõjutavad kaks olulist tegurit — prognoosi hetkeks kujunenud rahvastiku vanuskoosseis ja see, mis juhtub sündimuse, suremuse ja rändega prognoosisperioodil. Prognoosi lähteaasta rahvastiku vanuskoosseis on prognoosi hetkeks juba kujunenud ehk see mõjutab ühtemoodi kõiki prognoosi stsenaariume. Seega tekib stsenaariumide vaheline erinevus sündimus-, suremus- ja rändekäitumisest. Prognoosi tulemused on esitatud aastani 2040, koostatud on prognoosi baas- ja rändestsenaarium.

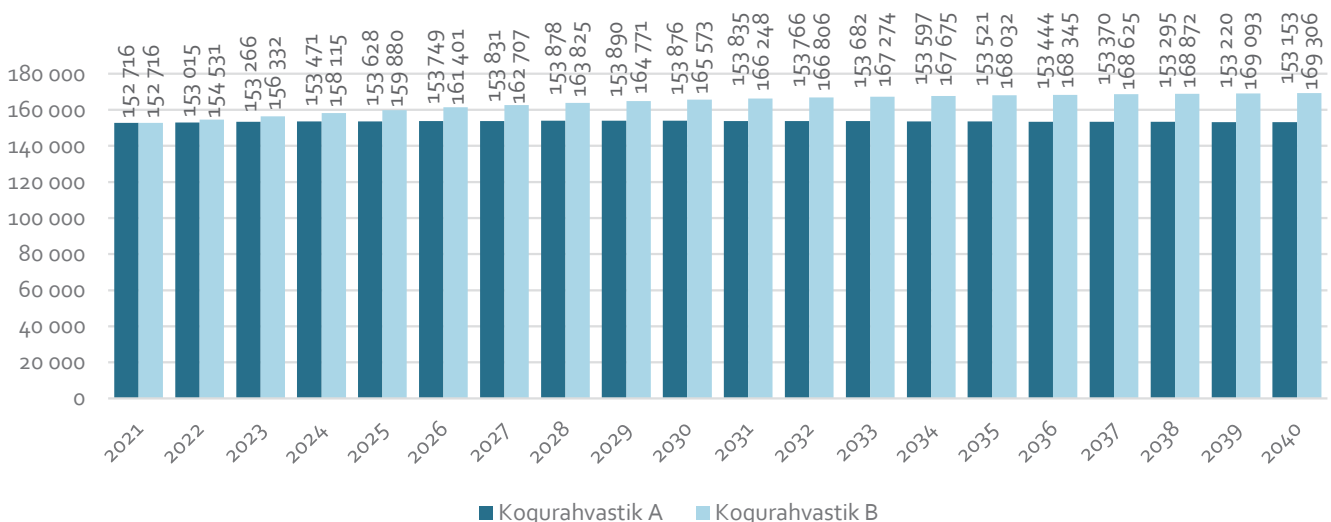
Baas-stsenaariumis (joonistel A) ei ole rändeotsessidega arvestatud (iseloomustab rahvastiku sisemist taastevõimet), summaarne sündimuskordaja eeldus on näitaja viimase kuue aasta dünaamika üldistus ning Tartu maakonna meeste ja naiste oodatav eluiga sünnimomendil (meestel 75,9 ja naistel 83,6 eluaastat) jääb muutumatuks prognoosisperioodi lõpuni.

Rändestsenaariumis (joonistel B) on püstitatud erinevate aspektide kombinatsioonina kaalutletud diferentseeritud rände-eeldused piirkondade lõikes ehk stsenaarium iseloomustab võimalikku rahvastiku tulevikuarengut kindlate rände-eelduste realiseerumisel. Sündimuseeeldused on samad mis baas-stsenaariumis, oodatav eluiga pikeneb.

Rände-eelduseks on senise rahvastikuarengu ja omavalitsustega läbi viidud intervjuude alusel püstitatud olukord, mille järgi järgneval viiel aastal lisandub Tartu linna lähitagamaale juurde 7000 elanikku, seejärel hakkab rändeaktiivsus vähenema. Sissiränne toimub eelkõige Kambja, Kastre ja Tartu, kuid ka Luunja valda. Tartu linna ning Elva, Nõo ja Peipsiääre valla puhul on eeldatud, et rändesaldo on pigem tasakaalus.

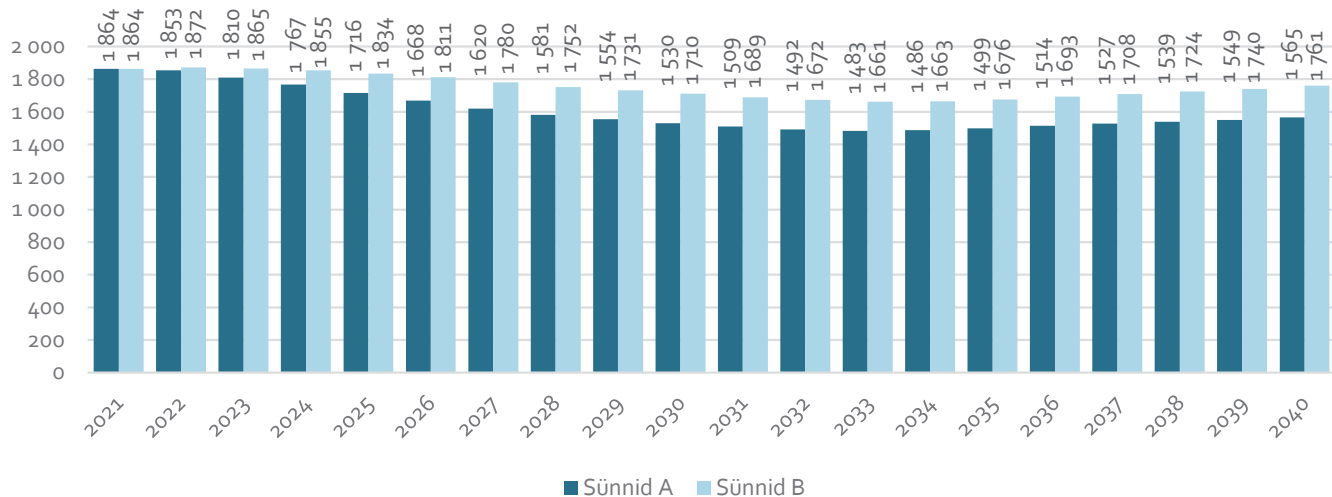
Väliskeskonna tegurid võivad mõjutada analüüsi järelduste paikapidavust. Rändeliikumiste intensiivsus, ehitusaktiivsus ja planeeringute realiseerimine sõltub eelkõige arengutest majanduskeskkonnas, mis on üldiselt prognoosimatu. Majandus on tsükliline ja erinevat liiki kriisid omavad olulist mõju elanikkonna rände- ja sündimuskäitumisele.

Tartu maakonna tervikvaates jääb rahvaarv ilma rändeliikumisteta järgneval kahel kümnendil väga stabiilseks. Rände-eelduste realiseerudes toimub aastaks 2030 rahvaarvu kasv 165 000 elanikuni ja aastaks 2040 169 000 elanikuni.

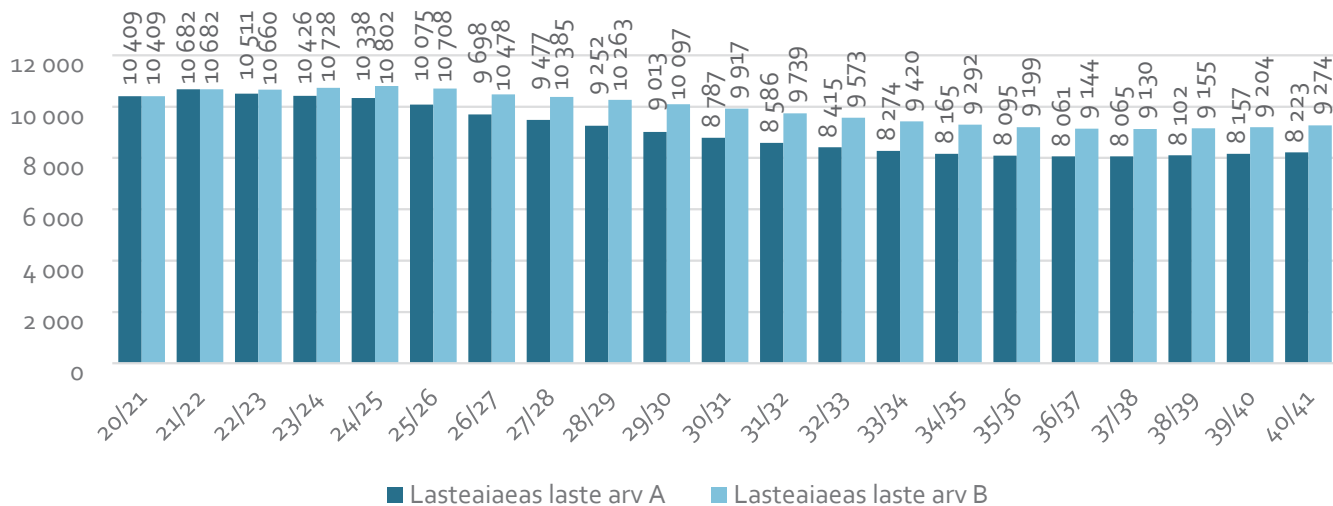
Joonis 11. Kogu rahvastiku prognoosis

Nii rändeta kui ka sisserände jätkumisel on tuleviku sünnipõlvkonnad maakonnas väiksemad. Rändeta väheneb aastaks 2030 sündide arv võrreldes lähteaastatega kuni 300 lapse võrra tasemele u 1500 sündi aastas. Sisserände korral sünnib kümnendi lõpul võrreldes lähteaastatega u 150 last vähem.

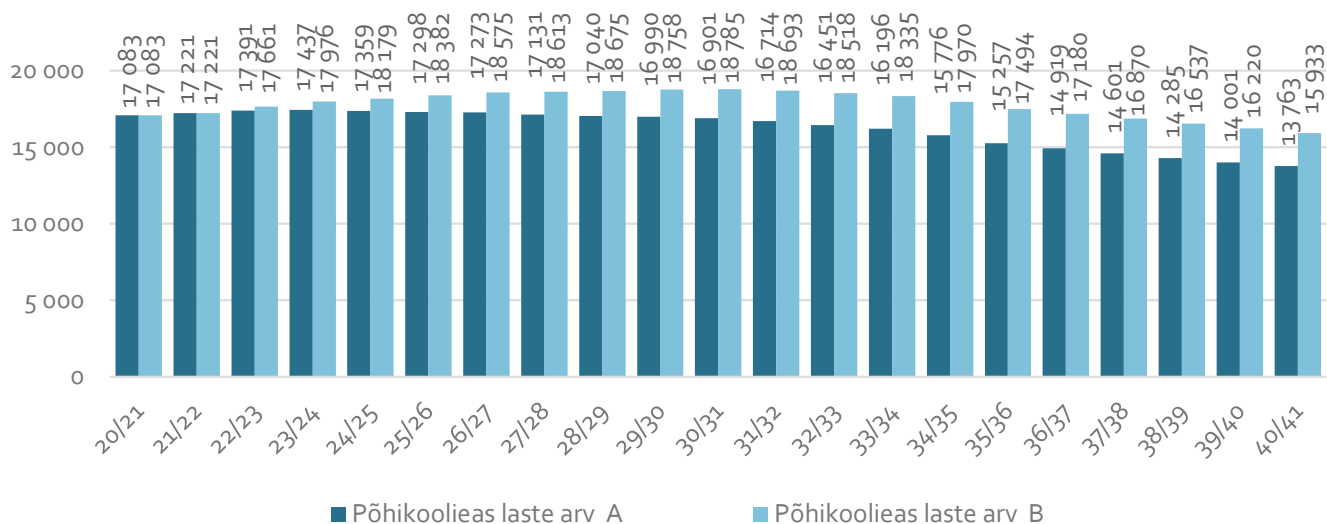
Joonis 12. Sünnide arvu prognoos

Lasteaias laste arv (lapsed vanuses 1,5–6 eluaastat) püsib järgneval viiel aastal samaväärsel u 10 500 lapse tasemel. Käesoleva kümnendi lõpuks on ilma sisserändeta kuni 1900 lasteaiaees last vähem, sisserände korral u 500 vähem. Aeglane kahanemine jätkub ka järgmisel kümnendil.

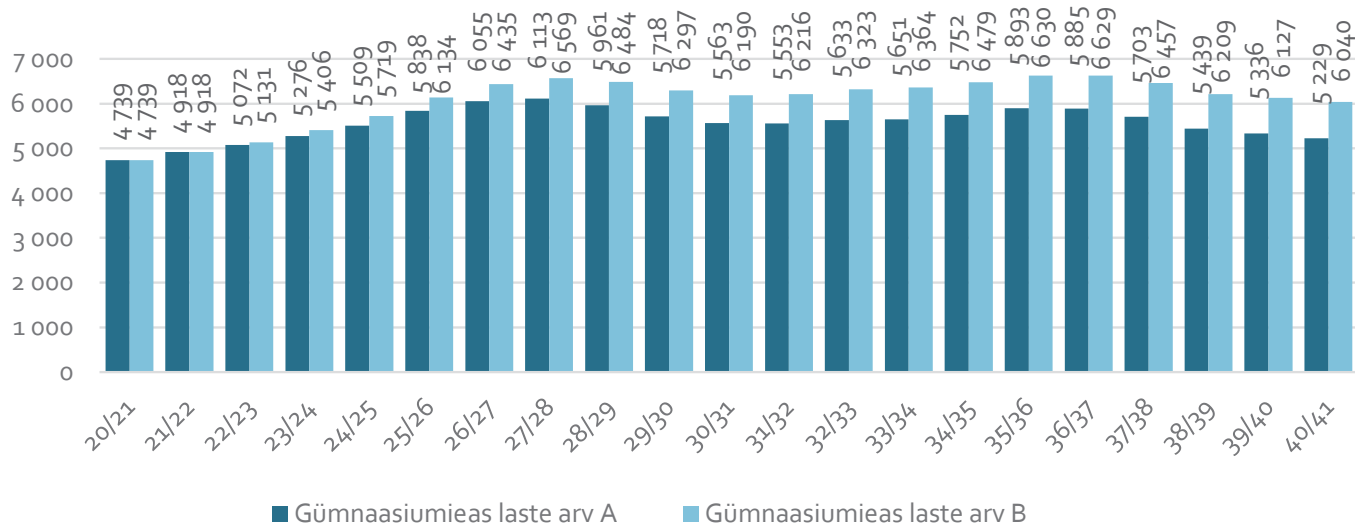
Joonis 13. Lasteaiaees laste arvu prognoos

Põhikoolieas laste (7–15 eluaastat) arv saab käimasoleval kümnendil olema igal juhul samaväärne või kõrgem. Baas-stse-naariumi järgi püsib õpilaste arv stabiilne õppeaastani 30/31, mil vastavas eas on jätkuvalt u 17 000 last. Sisserände korral saabub kõrghetk samuti õppeaastal 30/31, mil lapsi on võrreldes lähteaastaga kuni 1700 võrra rohkem ehk u 18 700. Järgmise kümnendi lõpuks laste arvukus kahaneb – rändeta tasemele u 13 800 last, rände korral u 16 000 lapseni.

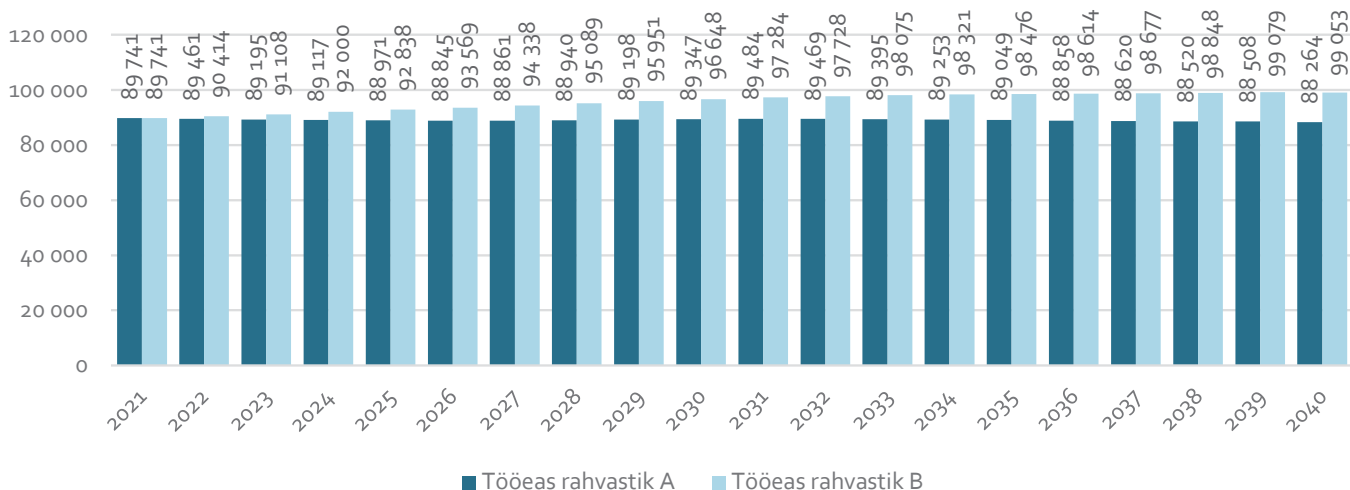
Joonis 14. Põhikoolieas laste arvu prognoos

Gümnaasiumi- või kutsekooli eas noorte (16–18 eluaastat) arvukus suureneb järgnevatel aastatel igal juhul ja jääb lähteaasta tasemest kõrgemaks prognoosiperioodi lõpuni. Kõrghetk saabub õppeaastal 27/28, mil noori on rändeta enam kui 6000, sisserände korral ligi 6600.

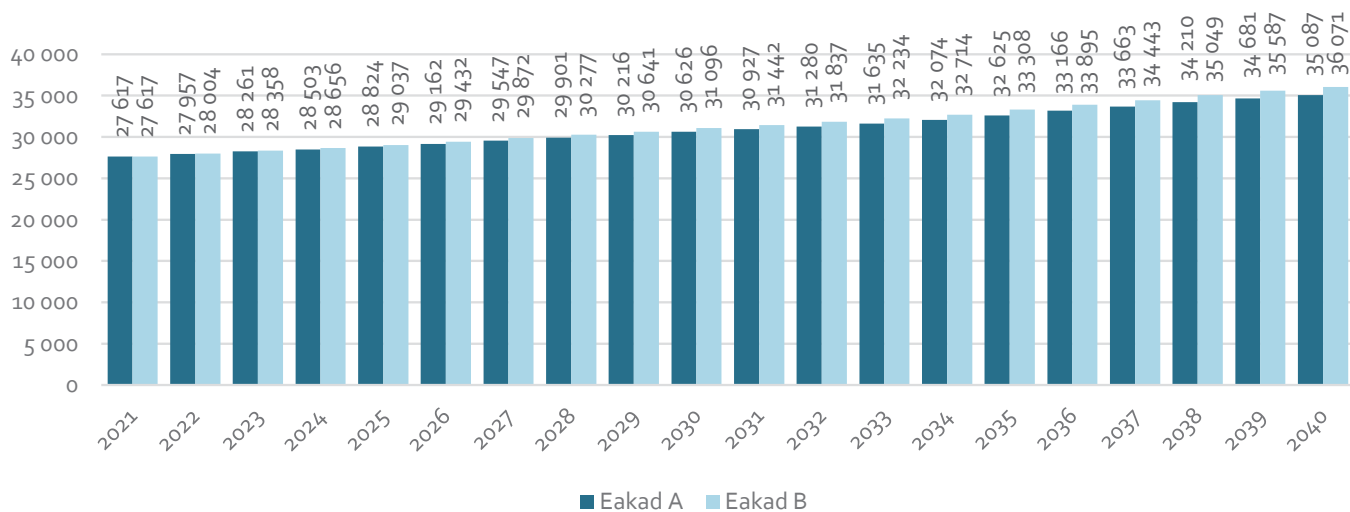
Joonis 15. Gümnaasiumieas noorte arvu prognoos

Sisserände puudumisel püsib tööeas (19–64 eluaastat) rahvastik prognoosiperioodi lõpuni väga stabiilsena. Sisserände korral on kümnendi lõpul tööealisi u 7000 võrra enam ning prognoosiperioodi lõpuks tööealisi u 9000 võrra enam kui lähteaastal ehk 99 000.

Joonis 16. Tööeas elanike arvu prognoos

Eakama elanikkonna (vanus 65+) arv suureneb maakonnas järjepidevalt igal juhul. Aastaks 2040 on maakonnas vähemalt 35 000 eakat ehk u 7500 inimese võrra enam. Vanuserühma osakaal kogu rahvastikus suureneb baasstsenaariumi järgi 23%-ni ja rändestsenaariumi realiseerudes veidi vähem ehk 21%-ni.

Joonis 17. Eaka elanikkonna arvu prognoos

Prognoosi puhul on oluline silmas pidada, et väliskeskkonna tegurid võivad seda oluliselt mõjutada. Rändeliikumiste intensiivsus, ehitusaktiivsus ja planeeringute realiseerimine sõltub eelkõige arengutest majanduskeskkonnas. Majandus on tsükliline ja erinevat liiki kriisid omavad olulist mõju elanikkonna rände- ja sündimuskäitumisele. **Siiski on Tartumaal kõik eeldused olla kasvava rahvastikuga regioon.**

Tulevikuvaatavalt on olulised järgmised arengud:

- Lasteaias laste arv (lapsed vanuses 1,5–6 eluaastat) püsib järgneval viiel aastal samaväärsel u 10 500 lapse tasemel. Käesoleva kümnendi lõpuks on ilma sisserändeta kuni 1900 lasteaias last vähem, sisserände korral u 500 vähem. Aeglane kahanemine jätkub ka järgmisel kümnendil. Samas on muutused piirkonniti ebaühtlased – linnalähedastes omavalitsustes jätkub lähiajal laste arvukus kasvamisest, samas on vähenemine kiirem Tartu linnas ja kaugemates omavalitsustes.
- Põhikoolieas laste (7–15 eluaastat) arv saab käimasoleval kümnendil olema igal juhul samaväärne või kõrgem. Baas-stsenaariumi järgi püsib õpilaste arv stabiilne õppeaastani 30/31, mil vastavas eas on jätkuvalt u 17 000 last. Sisserände korral saabub kõrghetk samuti õppeaastal 30/31, mil lapsi on võrreldes lähteaastaga kuni 1700 võrra rohkem ehk u 18 700. Järgmise kümnendi lõpuks laste arvukus kahaneb – rändeta tasemele u 13 800 last, rände korral u 16 000 lapseni. Seega jätkub vähemalt lähikümnendil nõudluse suurenemine põhikoolikohtade osas, seda eelkõige linnapiirkonnas.
- Gümnaasiumi- või kutsekooli eas noorte (16–18 eluaastat) arvukus suureneb järgnevatel aastatel igal juhul ja jääb lähteaasta tasemest kõrgemaks prognoosiperioodi lõpuni. Kõrghetk saabub õppeaastal 27/28, mil noori on rändeta enam kui 6000, sisserände korral ligi 6600. See kandub omakorda edasi suurendades nõudlust kõrghariduse järgi.
- Sisserände puudumisel püsib tööeas (19–64 eluaastat) rahvastik prognoosiperioodi lõpuni väga stabiilsena. Sisserände korral on kümnendi lõpul tööealisi u 7000 võrra enam ning prognoosiperioodi lõpuks tööealisi u 9000 võrra enam kui lähteaastal ehk 99 000.
- Eakama elanikkonna (vanus 65+) arv suureneb maakonnas järjepidevalt igal juhul. Aastaks 2040 on maakonnas vähemalt 35 000 eakat ehk u 7500 inimese võrra enam. Vanuserühma osakaal kogu rahvastikus suureneb baasstsenaariumi järgi 23%-ni ja rändestsenaariumi realiseerudes veidi vähem ehk 21%-ni.

1.2. Heaolu

Riigi poliitika suundumused

Maakonna arengustrateegias käsitletakse heaolu fookusvaldkonnas **inimvara ja seda toetavate teenuste arendamist**. Riigi pikaajalise poliitika sihiks on arukas inimene, kes hindab teadmisi, hoiab ennast, teisi ja (elu)keskkonda ning suhtub toetavalt kõikidesse ühiskonnarühmadesse. Ta on teadmistemihuline, loov ja ettevõtlik, tahab õppida ning on valmis töö olemuse muutumiseks. Tegus inimene saab hästi hakkama ning on ühiskondlikult aktiivne ja vastutustundlik, panustades nii enda, pere- ja kogukonna kui ka riigi arengusse terve eluea jooksul. Tervist hoidev inimene on terviseteadlik, käitudes enda ja teiste elu ning keskkonda hoidvalt. Sealjuures hoolitseb ta nii vaimse kui ka füüsilise tervise eest.

Maakondlikud suundumused

Tartu maakonna arengueelis on **Eesti tugevaim ja Euroopas konkurentsivõimeline haridusruum**: Tartu Ülikool, Eesti Maaülikool ja teised kõrgkoolid, Eesti suurim omavalitsusele (Tartu linnale) kuuluv rakendusliku- ja ametiõppe hariduskeskus Tartu Rakenduslik Kolledž (VOCO), Eesti tippgümnaasiumid ja tugev üldharidusvõrk. Tipptasemel hariduskeskused võimaldavad maakonda meelitada talente, kes panustavad siinsesse teadus- ja arendustegevusse ning innovatsiooni. See keskkond soodustab teadusmahuka ja nutika ettevõtluse arengut ja lisandväärtuse kasvu.

Üldhariduse tagamist maakonnas toetavad arvukad ja mitmekesised mitteformaalharidust pakkuvad asutused. Nii maakonna varem seotud sihtides kui riigi poliitika suundumustes on oluline on formaal- ja mitteformaalhariduse teineteise vastastikune toetamine. Kuigi 33% Tartu maakonna 7–26-aastastest noortest õpib mõnes huvikoolis⁴, võiks nende osakaal olla kõrgem. Maakonnas on olemas noortekeskuste võrgustik ja heal tasemel noorsootöö ning noorsootöö arendamist toetavad võrgustikud (nt Tartumaa Noorsootöötajate Ühendus)⁵. Samas on maakondlik omavalitsusliit ja sellega omavalitsuste institutsionaalne koostöö maakonnas jäänud kõrvale, maakonna noorsootöö koordineerimisest, mis ei võimalda kogu olemasolevat noorsootöö tagamise ja arendamise võimekust maksimaalselt realiseerida. Seega on **omavalitsuste koostööd ja maakonna koordineerivat rolli noorsootöös on vajalik tugevdada**.

Eeltoodud sihtide saavutamiseks on vajalik **õppijast lähtuva haridussüsteemi kujundamine, kus teadmised, oskused ja hoiakud on vastavuses tööturu vajaduste ning majanduse struktuurimuutustega**. Haridussüsteem peab võimaldama sujuvat liikumist haridustasemetel ja -liikide vahel, milleks on vajalik suurendada haridusvaldkonna toimijate võrgustumist. Oluline on inimeste tööturuvõime arendamine, mis tagab tööhõive kõrge taseme ning pika ja kvaliteetse tööelu. Panustada tuleb inimeste hoiakute kujundamisele tervist ja keskkonda hoidvaks ning riskikäitumise vähendamisele. Inimestel peavad olema loodud **võimalused iseseisvalt toime tulla, kogukonnas elada ning ühiskonnaelus osaleda**. Seda peab toetama sotsialahoolekande ja isiku vajaduste põhine **teenuste süsteem**. Oluline on tervishoiu- ja sotsiaalteenuste lõimimine. **Samuti on võtmetähtsusega elujõulise kultuuri ruumi tagamine**.

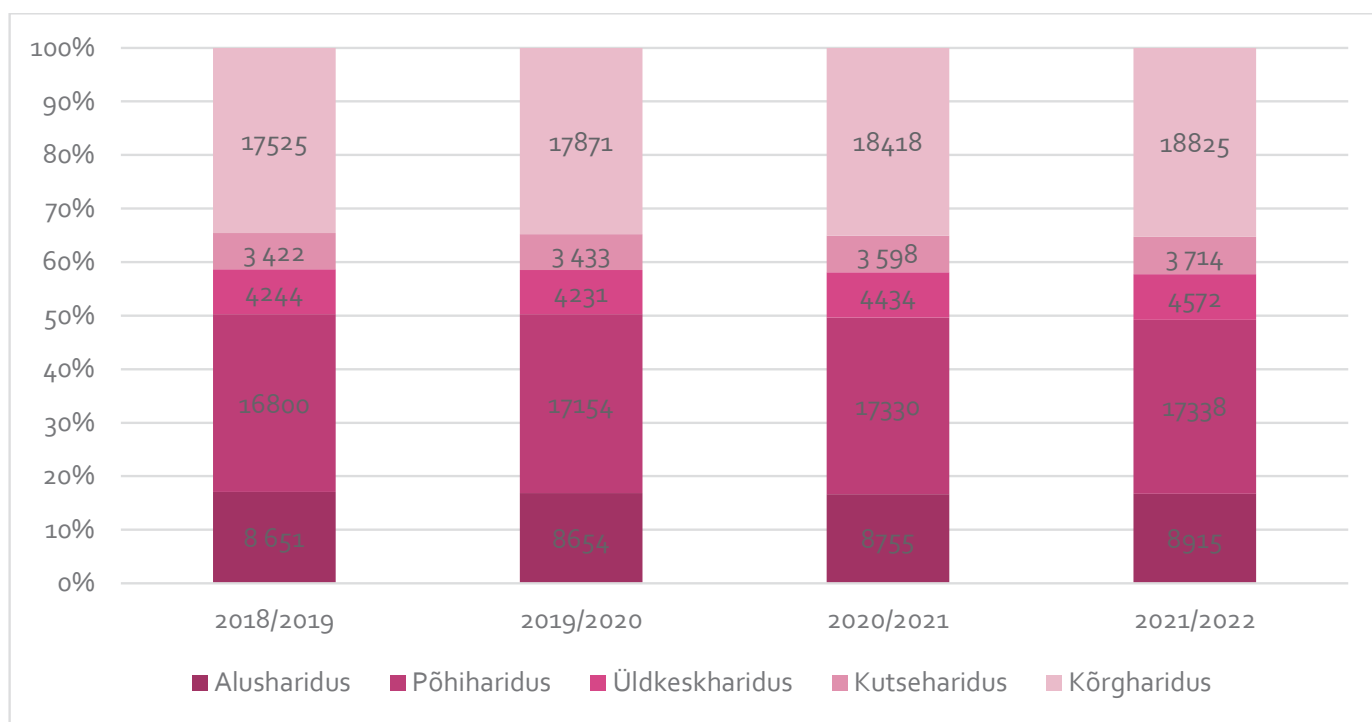
Õppurite hulk on maakonna elanike arvu kasvu foonil **kõikidel haridustasemetel viimastel aastatel kasvanud** (joonis 18), ulatudes 2021/2022 õppeaastal kokku enam kui 53000 õppijani. Üle kolmandiku maakonna õppuritest õpib kõrghariduses (kokku enam kui 18800), mida toetab laialdane kõrgharidusvõimeluste olemasolu. Kutsehariduses õpib üle 3700 noore, kuid nende osakaal kõigust õppurites on olnud stabiilselt veidi alla 7%, mis jääb alla Eesti keskmisele tasemele (8,6%). Põhihariduses õpib maakonnas enam kui 17000 ja gümnaasiumides enam kui 4500 õppurit. Alushariduses osaleb ligi 9000 last. Omavalitsuste lõikes on kohati väljakutseks kodulähedaste lasteaia- ja põhikoolikohtade pakkumine, seda eelkõige linnaäärsetes valdades.

Haridussilma infosüsteemi andmetel⁶ ligi kolmveerand maakonna põhikooli lõpetajatest läheb keskkooli ja 24% kutsekooli (Eestis keskmiselt ligi 26%). 2020/2021 õppeaastal jätkas Tartumaal keskkooli lõpetamise järel õpinguid kutsekoolis 6,9% (Eestis keskmiselt 7,7%) ja ülikoolis 51% õppijatest (Eesti keskmiselt 40%).

⁴ Tartu maakonna tervise- ja heaoluprofil 2021. <https://www.tartumaa.ee/heaolu/tartumaa-heaolu-ja-terviseprofil-2021>

⁵ <https://tnuhendus.ee/>

⁶ <https://www.haridussilm.ee/ee/valdkonnaraportid/haridus/uldharidus>

Joonis 18. Tartu maakonna õppurite arv õppetasete lõikes.
(Allikas: haridussilm.ee)

Maakonnas on neli erivajadusega laste õpetamisele spetsialiseerunud riigikooli (Hiie Kool ja Emajõe Kool Tartu linnas, Kammeri Kool Kambja vallas ja Maarjamaa Hariduskollegiumi Emajõe õppekeskus Kastre vallas). Maakonna põhikoolides õppis 2021/2022. õppeaastal ligi 5000 toevajadusega õpilast⁷. Nendest ligi 3300-le on õppeasutuse poolt määratud üldtoe vajadus (19% kõikidest põhikooliõpilastest). Tõhustatud toe vajadusega õpilasi on 978 (5,6%) ja eritoe vajadusega 690 (4%), kokku oli toevajadusega 29% õpilastest. **Erinevat tüüpi toe vajadused kasvavad aasta-aastalt, mistõttu tuleb maakonna omavalitsuste koostöös järjest enam pakkuda teenuseid kasvava vajaduse tagamiseks.** Omavalitsuste hinnangul on maakonnas puudu ligi veerand vaja olevatest tugispetsialistidest (maaomavalitsustes 36% üldhariduses ja 44% alushariduses)⁸.

Kuigi regionaalsed erinevused täiskasvanute elukestvas õppes osalemises on Eestis suured, siis Tartumaa positsioon on tugev⁹. Kui Eestis keskmiselt on viimase nelja nädala jooksul tasemeõppes või koolitusel osalenud 25–64-aastasest elanikest 20,1% (2019. a), siis Tartu linnas 28,6% ja Lõuna-Eestis 18,9%. Seejuures jääb Tartu linna näitaja Euroopa riikide võrdluses alla vaid Rootsi ja Soome keskmisele näitajale. Seega eeldused

ja inimeste valmisolek elukestvas õppes osaleda ja tööturu vajadustega kohaneda on head, mis sihipärase arendamisega annab maakonnale arengueelise nii Eestis kui Euroopas.

Tartumaal on laialdane tervise-, sotsiaal- ja healuteenuste võrk. **Tartu Ülikooli Kliinikum tagab suurepärase meditsiiniteenuse mitte ainult Tartu maakonnas, vaid teenindab kogu Lõuna- ja osalt Ida-Eestit.** Ülikooli haiglana osaleb kliinikum teadmusloomses ja -siirdes ning saab pakkuda täiendavaid võimalusi rahvusvaheliste raviteenuste ja -tehnoloogiate arendamisel.

Tervena elatud aastad alates sünnihetkest on 2021/2022 a Tartumaal 57,6 eluaastat (joonis 19), mis on vaid veidi kõrgem kui kümnend tagasi. Samas ületab Tartumaa näitaja hetkel Eesti keskmist taset. Elanike tervise hoidmine on keskne meede, mis pikemas perspektiivis võimaldab tagada töövõimelise elanikkonna ja healolusüsteemi ülalpidamise. Rahvastik vananeb¹⁰, **mistõttu kasvab eri tüüpi pikaajalise hoolduse teenuste arendamise vajadus**, mis ühelt poolt tagaks inimväärika elu erinevatele sihtrühmadele, kuid teisalt võimaldaks tänasel omaste hooldajatel osaleda tööturul. Nii nagu Eestis tervikuna on ka Tartumaal kasvavad vaimse tervise probleemid – 55% 16–64-aastasest Tartumaa elanikest on olnud viimase 30 päeva jooksul masenduses või õnnetud¹¹.

⁷ 2021, Uuring "Tartumaa HEV laste tugiteenuste ja tugispetsialistide teenuse osutamise võrgustiku terviklik kujundamine"

⁸ 2021, Uuring "Tartumaa HEV laste tugiteenuste ja tugispetsialistide teenuse osutamise võrgustiku terviklik kujundamine"

⁹ Haridus- ja Teadusministeerium (2020) Täiskasvanuhariduse valdkonna statistika põhinäitajad. [taiskasvanuhariduse_valdkonna_statistika_pohinaitajad.pdf](https://www.taiskasvanuhariduse_valdkonna_statistika_pohinaitajad.pdf) (hm.ee)

¹⁰ Vt lisatud Tartu maakonna rahvastiku analüüs (Lisa 1)

¹¹ Tartu maakonna tervise- ja healuprofiil 2021. <https://www.tartumaa.ee/heaolu/tartumaa-heaolu-ja-terviseprofiil-2021>

Joonis 19. Tervena elada jäänud aastad sünnihetkel.
(Allikas: Statistikaamet TH753)

Sotsiaalse investeeringuna¹² tuleb üha enam panustada tervelike eluviiside kujundamisse ja neid toetavate teenuste arendamisse. Vähemalt kaks korda nädalas harrastavad tervisesporti 46% Lõuna-Eesti elanikest¹³. Tartu maakonnas on ligi pooled täiskasvanud ülekaalulised või rasvunud (Tartu linnas veidi alla poole täiskasvanutest)¹⁴. Terveliku toitumise põhimõtetest, süües piisavalt köögivilju, lähtub vaid 29% Tartu maakonna 16-64-aastastest elanikest¹⁵.

Tartumaal on turvaline elukeskkond. Registreeritud kuritegude arv on nelja aastaga (2018-2021) Tartu maakonnas vähenenud 11% (Eestis keskmiselt 4%)¹⁶. Viimaste aastate kriisid (viirusekriis, sõjaohu kasv Euroopas jt) on olulisse fookusesse tõstnud omavalitsuste ja maakonna kriisijuhtimise võime arendamise. See koos turvalisuse tagamisega on olulisi tegevussuundi hea ja turvalise elukeskkonna loomiseks.

Tartumaal on tugevad kultuuritraditsioonid, võimekad kultuurikorraldajad ja mitmekesine kultuuriasutuste võrk. Kultuurivaldkond on olnud kehtiva maakonna arengustrateegia üks olulisi fookusteemasid. Koostatud on Tartumaa kultuuristrateegia 2025¹⁷, mis maakonna kultuurielu osas

sedastab: „Maakondlik kultuurikorraldus pole piisavalt hästi koordineeritud, koostöö omavalitsuste, kultuuriasutuste ja teiste osapoolte vahel peaks olema senisest oluliselt tihedam. Infovahetus kultuurivaldkonna siseselt pole piisavalt tõhus, esineb tegevuste dubleerimisi. Ühisalgatuste elluviimine omavalitsuste üleselt on raskendatud, olemasolevad kohalikud toetusmeetmed ei võta sageli arvesse koostööprojektide vajadusi. Euroopa kultuuripealinna tiitel eeldab kohaliku kultuurielu senisest suuremat mitmekesisust, uuenduslikkust ja rahvusvahelisust. Valdkonnas on palju traditsioonilisi tegevusi, kuid vähem kaasatakse uusi sihtgrupe ning julgetakse katsetada uusi formaate. Kuigi kultuurisündmuste kalender on tihe, siis inimesed võiksid olla oluliselt aktiivsemad kultuuris osalema ja kogukondlikusse tegevusse panustama“. Täpsemalt saab Tartumaa kultuurikorralduse võimekuste ja arenguvajaduste kohta uurida asjakohasest uuringust¹⁸. Kuivõrd kultuurivaldkonna väljakutsed ja nende leevendamise arendustegevused on maakonnas põhjalikult läbi mõtestatud, siis on oluline **ellu viia maakonna kultuuristrateegias seatud tegevused ja strateegiat regulaarselt uuendada.**

¹² Vt nt Morel, N., Palier, B., & Palme, J. (eds.). (2012). *Towards a social investment welfare state?: Ideas, policies and challenges (1st ed.)*. Bristol University Press.

¹³ <https://statistika.tai.ee/index.html> /TKU33: Vabal ajal vähemalt poole tunni vältel tervisespordi harrastamise sagedus soo ja piirkonna järgi

¹⁴ Tartu maakonna tervise- ja heaoluprofil 2021. <https://www.tartumaa.ee/heaolu/tartumaa-heaolu-ja-terviseprofil-2021>

¹⁵ Tartu maakonna tervise- ja heaoluprofil 2021. <https://www.tartumaa.ee/heaolu/tartumaa-heaolu-ja-terviseprofil-2021>

¹⁶ Statistikaameti statistika andmebaas, Registreeritud kuriteod, JS009.

¹⁷ <https://www.tartumaa.ee/kultuur/kultuuristrateegia-2025>

¹⁸ Lõuna-Eesti kultuurikorraldajate küsitlus, 2020. https://tartu.ee/sites/default/files/research_import/2021-08/L%C3%B5una-Eesti%20kultuurikorraldajate%20k%C3%BCsitlus%202020%20-%20l%C3%B5plik%20raport_o.pdf

Maakonna varem kokku lepitud ühisteemad

Heaolu tagamist toetavad Tartu maakonnas ja regioonis varem kokku lepitud tegevussuunad ja instrumendid.

Lõuna-Eesti koostöölepingus rõhutatakse hariduse valdkonnas:

- 1 Tartu kui lõimitud haridustasemetega rahvusvahelise hariduskeskuse arendamist
- 2 üld-, kutse- ja kõrghariduse ning täiendkoolituse suuremat lõimimist ja piirkonna arenguvajadustega kooskõlla viimist
- 3 maakondades kõrghariduse omandamise võimaluste avardamist.

Sotsiaal- ja tervisteenuste valdkonnas:

- 1 avalike teenuste kvaliteedi, kättesaadavuse ja jätkusuutlikkuse parandamine
- 2 esmatasandi tervishoiu teenuste kättesaadavuse parandamine
- 3 elanikkonna vananemisega kohanemine ja sellega seoses uute teenuste arendamine
- 4 noorte ettevõtlikkuse tõstmine
- 5 spetsialistide piirkonda tööle ja elama asumise toetamine
- 6 riigipalgaliste töökohtade piirkonda toomisele kaasaaitamine
- 7 elanike toetamine eluaseme soetamisel ja renoveerimisel, sh piirkonna elanike tarbeks eluasemelaenude tagamise meetme väljatöötamise toetamine piirkonna hea maine kujundamine.

KOV tasandi suundumused

Heaolu valdkonnas seatakse maakonna kohalike omavalitsuste arengukavades sihiks aktiivne ja tervislike eluviisidega elanikkond ning tugevad kogukonnad. Avalike teenuste arendamise strateegiad omavalitsuste kaupa varieeruvad tulenevalt kohalikest eripäradest ja väljakutsete aktuaalsusest. Oluliselt mõjutavad omavalitsuste teenuste arendamise strateegiaid, kas tegemist on kasvava või kahaneva elanike arvuga omavalitsusega. Näiteks linnalähedased kasvava elanikkonnaga omavalitsused näevad vajadust koolivõrgu suurendamisele järele, et kasvavat nõudlust tagada, ent kaugemates piirkondadeks on väljakutseks koolivõrgu optimeerimine. Intervjuudest maakonna kohalike omavalitsuste esindajatega ja arengukavade ülevaatest saab maakonnaüleses vaates välja tuua järgmised kohalike omavalitsuste jaoks olulised maakonnaülese mõjuga teemad ja tegevused.

Kultuuri ja turismi valdkonnas:

- 1 Tartu 2024 Euroopa kultuuripealinna koostöö arendamine
- 2 pärandkultuuri traditsioonide hoidmine ja arendamine. Osad nendest tegevussuundadest on võimalik lahendada omavalitsuste koostöös, kuid osades tuleb otsida lahendusi koostöös riigiasutustega.

Tartu maakonnas on valdkondliku strateegiana vastu võetud **Tartumaa kultuuristrateegia 2025**, mis seab valdkonna visiooniks: „Tartumaa mitmekülgne ja hästi koordineeritud kultuurielu pakub rikkalikult osalemisvõimalusi kõikidele kohalikele ja külalistele. Tartu Euroopa kultuuripealinnana avab kogu maakonnale erakordse võimaluse pakkuda maailmatasetel kultuuriprogrammi ja laiendada rahvusvahelist haaret. Kultuurielu järjepidevust kannavad aktiivsed kogukonnad ning oma tööd hingega tegevad eestvedajad ja juhendajad, kes innustavad üha uusi põlvkondi kultuuris osalema ja loovalt mõtlema. Kultuur on tihedalt seotud teiste valdkondadega, toetades terviklikult inimeste ja kogukondade arengut“. Visiooni realiseerimiseks on kokku lepitud asjakohased eesmärgid ja tegevuskava, mida viiakse järjepidevalt ellu.

Maakonna ja kogu Lõuna-Eesti omavalitsused panustavad koostöös **Euroopa kultuuripealinn Tartu 2024 elluviimiseks**, mis on üheks oluliseks valdkondlikuks tegevussuunaks maakondliku arengukava rakendamise esimestel aastatel.

Tartu maakonna tervise ja heaoluprofiil annab statistilise ja kvalitatiivse hinnangu maakonna tervise ja laiemalt heaolunäitajatest ning määratleb nendest tulenevalt probleeme ja tegevusuundi nende leevendamiseks. Sellega toetab dokument maakonna arengustrateegia elluviimist.

Hariduse valdkonnas on peaaegu kõigi omavalitsuste jaoks oluline võtta tarvitusele lahendused, mis aitavad senisest paremini kaasa tuge vajavate õpilaste toetamisele. Konkreetsemate tegevustena on selleks nähtud maakonna omavalitsuste ühise tuge vajavate laste ühiskooli moodustamist, hariduse tugiteenuste üle-maakondlikku ühtlast kaetust ja perede nõustamise süsteemi tugevdamist. Samuti on mitmete omavalitsuste sihiks andekate lastega tegelemise süsteemi väljaarendamine. Kasvava elanikkonnaga piirkondades on väljakutseks lasteaia- ja koolikohtade tagamine ja muude avalike teenuste võrgu arendamine kooskõllaliselt ruumilise arengu suundumistega. Oluline on rakendusliku õppe ja kutsehariduse populariseerimine ning nende seotus kohaliku ettevõtlusega.

Kultuuri valdkonnas nähakse peamiste sihtidena Tartu 2024 ja maakonna kultuuristrateegia elluviimist.

Sotsiaalvaldkonnas on prioriteediks liikumisharjumuste ja tervislike eluviiside propageerimine ja neid toetava (füüsilise) keskkonna arendamine. Sihiks on tervena elatud elu. Samuti

Maakonna strateegia panus riigi poliitikatesse

Võttes eeltoodud arvesse on Tartumaa arengustrateegias heaolu fookusvaldkonna sihiks Tartumaa haritud ja õnnelikud õppijad, kes väärtustavad kultuuri ja kogukondlikku koostööd. Tartumaalased mõistavad, et tervis ja turvalisus algavad meist endist ning me oleme erinevate riskide suhtes teadlikud ja toimevõimekad. Kõiki tugevajavad tartumaalasi toetatakse.

Maakonna arengustrateegias seatud meetmed ja nende raames elluviidavad tegevussuunad panustavad riigi poliitikate elluviimisse (Tabel 3). Paindliku ja õppijast lähtuva haridussüsteemi kujundamisse läbi senisest suurema maakondliku koostöö panustab meede võimete- ja eakohase hariduse kättesaadavuse ja sidususe tagamine, eriti tegevussuund maakondliku haridusklastri loomine ja arendamine. Haridusklastri raames kavandatakse tegevusi, mis võimestavad õpetajaid ja õppureid, suurendavad hariduse korralduse ja seotud asutuste vahelist sidusust omavalitsuste üleselt, panustavad täiskasvanuhariduse

joonistuvad välja eakatele eluaseme teenuste tagamise vajadus koos seda toetavate teenustega (nn eakate teenusmajad) ja hooldekodukohtade tagamine erinevatele sihtrühmadele (nt dementsed). Vajadust nähakse sotsiaalvaldkonna maakonnaülese koordineerimise võime suurendamises ja spetsiifilisemate teenuste arendamises maakonnas ühiselt.

arendamise ning panustavad koostöösse ja arendustegevusse hariduse ja ettevõtluse vahel Lõuna-Eesti regioonis. Tegevussuuna kaasava hariduse edendamine raames võetakse fookusesse maakonnaülelised tegevused tuge vajavatele lastele õppe tagamiseks. Seni omavalitsuste koostöö tuge vajavate lastele teenuste tagamisel olnud kasin. Tuge vajavate laste teenuste tagamise valik tugineb asjakohasele maakonnaülelele uuringule. Majanduse struktuuriga kooskõlas olevasse inimeste tööturivõime arendamisse panustab tegevussuund rakendusliku hariduse edendamine, mille tegevuste fookuses on kutsehariduse propageerimine ja karjäärinõustamise rolli suurendamine üldhariduskoolides, Tartu Rakendusliku Kolledži (VOCO) baasil Lõuna-Eesti rakendusliku hariduse kompetentsikeskuse kujundamine ning ettevõtete ja kutsehariduse suurema sidususe tagamine. Kutsehariduse valiku suurenemine põhihariduse järgselt on üks maakonna arengustrateegia seire mõõdikuid.

Tabel 3. Riigi poliitika eesmärkide ja maakonna strateegia seosed

RIIGI POLIITIKA EESMÄRGID	ARENGUSTRATEEGIA MEEDE	ARENGUSTRATEEGIA TEGEVUSSUUND
Paindlik, koostoimiv ja õppijast lähtuv haridussüsteem	1.1. Võimete- ja eakohase hariduse kättesaadavuse ja sidususe tagamine	Tegevussuund: 1.1.1. Maakondliku haridusklastri loomine ja arendamine
Majanduse struktuuriga kooskõlas olev inimeste tööturuvõime		Tegevussuund 1.1.2. Kaasava hariduse edendamine
Tervist ja keskkonda hoidvad hoiakud (sh riskikäitumise vähendamine)	1.3. Tõhus ennetustöö heaolu sotsiaalse sidususe, rahvatervise ja turvalisuse heaks	Tegevussuund: 1.1.3. Rakendusliku hariduse edendamine
Vajaduste põhine ja lõimitud teenuste (sotsiaal-, tervise jt teenuste) süsteem		Tegevussuund: 1.3.1. Maakonna turvalisuse suurendamine, kriisijuhtimisevõimekuse ja elanikkonna kriisivalmiduse tõstmine
		Tegevussuund: 1.3.3. Liikumisharjumuste ja tervislike eluviiside edendamine
		Tegevussuund: 1.3.2. Sotsiaalse võimekuse ja toimetuleku teenuste arendamine

Elujõuline kultuuriruum	1.2. Tartumaa kultuuri elujõulisuse tugevdamine	<p>Tegevussuund: 1.2.1. Mitmekülgse, kvaliteetse ja jätkusuutliku kultuurielu tagamine</p> <p>Tegevussuund: 1.2.2. Professionaalsete ja motiveeritud kultuurivaldkonna eestvedajate ja juhendajate tagamine</p> <p>Tegevussuund: 1.2.3. Kultuurihariduse edendamine ja järelkasvu toetamine</p> <p>Tegevussuund: 1.2.4. Kultuuri ja loovuse sidumine kogukondade ja piirkondade arenguga</p>
-------------------------	---	--

Riskikäitumise vähendamiseks seotud riigi poliitikatesse panustab *meede tõhus ennetustöö heaolu sotsiaalse sidususe, rahvatervise ja turvalisuse heaks*. Selle raames rakendatav tegevussuund *maakonna turvalisuse suurendamine, kriisijuhtimisevõimekuse ja elanikkonna kriisivalmiduse tõstmine* panustab eesmärki läbi kogukondliku turvalisuse suurendamise, kriisijuhtimise maakonnaülese koordineerimise, vigastus- ja mürgitussurmade ennetamise ning evakuaatsiooni ja varjumiskohtade ettevalmistamisega. Riigi poliitikatesse, mis on suunatud tervist ja keskkonda hoidvate hoiakute kujundamiseks panustab tegevussuund *liikumisharjumuste ja tervislike eluviiside edendamine*. Selle raames on kavandatud ellu viia tegevusi, mis toetavad elanike liikumisharjumuste (eriti lastel ja noortel) kujunemist, tervisliku toitumise põhimõtete järgijate osakaalu suurenemist ning vaimse ja füüsilise tervise toetamist. Riigi poliitikatesse, mis on seotud vajaduste põhise ja lõimitud teenuste (sotsiaal-, tervise jt teenuste) süsteemiga panustavad maakonna arengustrateegia *sotsiaalse võimekuse ja toimetuleku teenuste arendamise tegevussuunas* kavandatud tegevused, kus on fookuses maakondliku ulatusega teenused ja nende tagamise võime – dementsete isikute päevahoiu- ja ööpäevaringse hooldusteenus, sotsiaaltranspordi teenus, sotsiaalvaldkonna kaugteenuste ja kaugnõustamise arendamine ning erivajadustega noortele päevahoiu- ja ööpäevaringse teenuse kättesaadavuse võimaldamine ja sotsiaalprogrammide väljatöötamine.

Elanike tervise paranemine (tervena elada jäänud aastad sünnimomendil) ja tervisliku käitumise paranemine (vabal ajal vähemalt poole tunni vältel tervisespordi harrastamise sagedus) on maakonna arengustrateegia heaolu fookusvaldkonna kesksed seiremõõdikud, sest terved ja ühiskonda panustavad elanikud on peamine, mis võimaldab pikemas vaates hoida omavalitsuste teenuste maksumaksjate hulga jõukohast proportsiooni (sh suurendada rahvastiku vananemise tingimusi tööjõu osalemise määra).

Riigi kultuuripoliitika sihti *elujõulise kultuuriruumi tagamine* panustab arengustrateegia meede *Tartumaa kultuuri elujõulisuse tugevdamine*. Selle raames on kavandatud arvukalt tegevusi neljas tegevussuunas: mitmekülgse, kvaliteetse ja jätkusuutliku kultuurielu tagamine, professionaalsete ja motiveeritud kultuurivaldkonna eestvedajate ja juhendajate tagamine, kultuurihariduse edendamine ja järelkasvu toetamine, kultuuri ja loovuse sidumine kogukondade ja piirkondade arenguga. Need tegevussuund ja nende raames elluviidavad tegevused katavad olulisel osal riigi kultuuripoliitika eesmarke ja kultuuri valdkonna lõimitust teiste omavalitsuse pädevuses olevate tegevusvaldkondadega.

1.3. Elukeskkond

Riigi poliitika suundumused

Riigi pikaajaliste poliitikasuundade kohaselt **arvestatakse elukeskkonna kujundamisel kõigi inimeste vajadustega**. Kasutusel on uuenduslikud tehnoloogiad ja looduslähedased lahendused, mis vähendavad ajakulu vahemaade läbimisel ja tagavad hea elukeskkonna terves Eestis. Elukeskkond on kvaliteetne ja seda planeeritakse pärandit ja looduse elurikkust hoidvalt. Oluline on **inimeste kõrge keskkonnateadlikkus ja keskkonnasõbralik tarbimismudel**. Inimene tajub, et eluks on vajalik puhas keskkond ja et loodusel on elu kvaliteedile positiivne mõju. Eelistatud on **kohalikud tooted ning kohalike taastuvate ressursside kasutamine**. Loodusmaastikud ja

Maakondlikud suundumused

Tulevikuvaatavalt tõusevad järjest enam fookusesse keskkonnanahoiu ning kestlikkuse teemad, nii on ka Tartumaa energia- ja kliimakava seadnud suunaks, et **maakond on aastaks 2050 kliimaneutraalne**. Kliimaneutraalsuse saavutamine eeldab **esiteks süsiniku heite olulist vähendamist ja teiseks süsiniku sidumist selle heitega võrdsel maarul**.

Tartu maakonna **summaarne kasvuhoonegaaside heide aastal 2019 oli hinnanguliselt 683 kt CO₂-ekv¹⁹**. Tartu maakonna omavalitsusüksustest suurim oli heide Tartu linnas, Tartu vallas, Nõo vallas, Elva vallas ja Luunja vallas, jäädes vahemikku 76-200 kt CO₂-ekv. **Suurimaks heite allikaks on transport** (eelkõige KOVides, mida läbivad põhimaanteed: Tartu linnas, Kambja vallas ja Tartu vallas), **energeetika** (oluliselt mõjutab Luunja vald) ning **põllumajandus** (kõige suurem heide tekib Elva vallas, Tartu vallas ja Tartu linnas). Tootmistegevuse ja materjalide kasutamisega seotud kasvuhoonegaaside emissioonid on kõige suuremad Nõo vallas. Jäätmetega seotud kasvuhoonegaaside emissioonide osatähtsus on maakonnas üldiselt väga väike.

Metsad katavad enamuse Tartu maakonna territooriumist. Aastal 2020 hinnati Eesti metsade süsinikubilanss neutraalseks. Varasem süsiniku netosidumine (2019) asendus netoheitel. Tartu maakonnas vähenes metsa tagavara vahemikus 2020 kuni 2021 kokku 628 tuhat tm. Võttes aluseks, et üks tm puitu seob ca 1 t CO₂, saame metsa tagavara vähenemisest tekkivaks heiteks Tartu maakonnas 628 kt CO₂-ekv. Selle tagajärjel võis Tartu maakonna summaarne KHG heide kahe aastaga kahekordistuda tasemelt 683 kt CO₂-ekv/a (2019) tasemele 1310 kt/a (2021). Seega, **tänasel päeval on metsa raie tõenäoliselt Tartu maakonna suurim KHG heite allikas**.

traditsioonilised kultuurmaastikud on säilinud, tehiskeskkond ei domineeri rohelise elukeskkonna üle, säilinud on ka puutumatu loodusega kaitsealad.

Nende eesmärkide saavutamiseks on vajalik võtta kasutusele ringmajanduse põhimõtted, minna üle kliimaneutraalsele energiatootmisele, tagades energiapuudumise. Tagada tuleb loodusvarade säästev kasutamine ja veekogude hea seisund. Oluline on looduslike elupaikade säilitamine ja taastamine. Eelistada tuleks kohaliku toorainet ja mahetoitu. Samuti tuleb järjepidevalt panustada elanike keskkonnateadlikkuse suurendamisse.

Jäätmemajandusega seotud KHG heide oli Tartu maakonnas aastal 2019 kokku 2 kt CO₂-ekv²³. Tööstuslike protsesside ja toodete kasutamise (IPPU sektori) heide oli 109 kt. Need sektorid kokku moodustasid 16% maakonna KHG heitest. Ainevoogude vähendamiseks **tuleb rakendada ringmajanduse põhimõtteid**. Üleminek lineaarselt mudelilt ringmajandusele nõuab eelkõige muudatusi tööstuse ja käsitöötoodete olus- ringi lõpp- etapis (jäätmekäitlus) ning materjalide valikul. Ringmajanduse edendamine nõuab seega toodete uudset disaini, mis on suunatud ühelt poolt taaskasutatud materjalide kasutamisele, teiselt poolt aga toote, selle komponentide või materjalide taaskasutusele.

Tartu maakonnas toodetakse elektrit peamiselt päikesepaneelides ja koostootmisjaamades (biomassi põletamine). Ülejäänud tarbitav elekter pärineb väljastpoolt maakonda. **Kokku tarbitakse Tartu maakonnas 778 GWh elektrienergiat, millest 16 GWh (2%) on maakonnas toodetud taastuvenergia**. Suurim elektrienergia tarbija on Tartu linn, kus asub kõige rohkem tarbijaid. Lisaks on Tartu maakonna soojusmajanduses enamuse kaugküttesüsteeme läinud üle biomassi (hakkpuidu) kateldele, mis on kliimaneutraalne ja kohalik kütus, tänu millele on paremini tagatud tarnekindlus. Katlamajade tipu- ja avariikatlad töötavad valdavalt põlevkiviõli või gaasiga, mille põletamine emiteerib kasvuhoonegaase. Väljakutse on antud kateldele leida kliimaneutraalsed lahendused (biogaas, päikesekollektorid, (maa)soojuspumbad jne).

Tartu linn on kogu Lõuna-Eesti regiooni keskuseks, millega kaasneb arvestatav pendelränne Tartu linna ja maakonna valdade, aga ka kaugemate piirkondade vahel. Passiivse mobiilpositsioneerimise andmetel liigub iga päev Tartusse ligi 13 000 inimest ja välja ligi 5500 inimest 33 . Arvestades jätkuvat valglinnastumist, on pendeldamine kasvav trend. Inimeste

¹⁹ peatüki „elukeskkond Tartumaal“ andmed pärinevad Tartumaa energia- ja kliimakava lõpparuandest

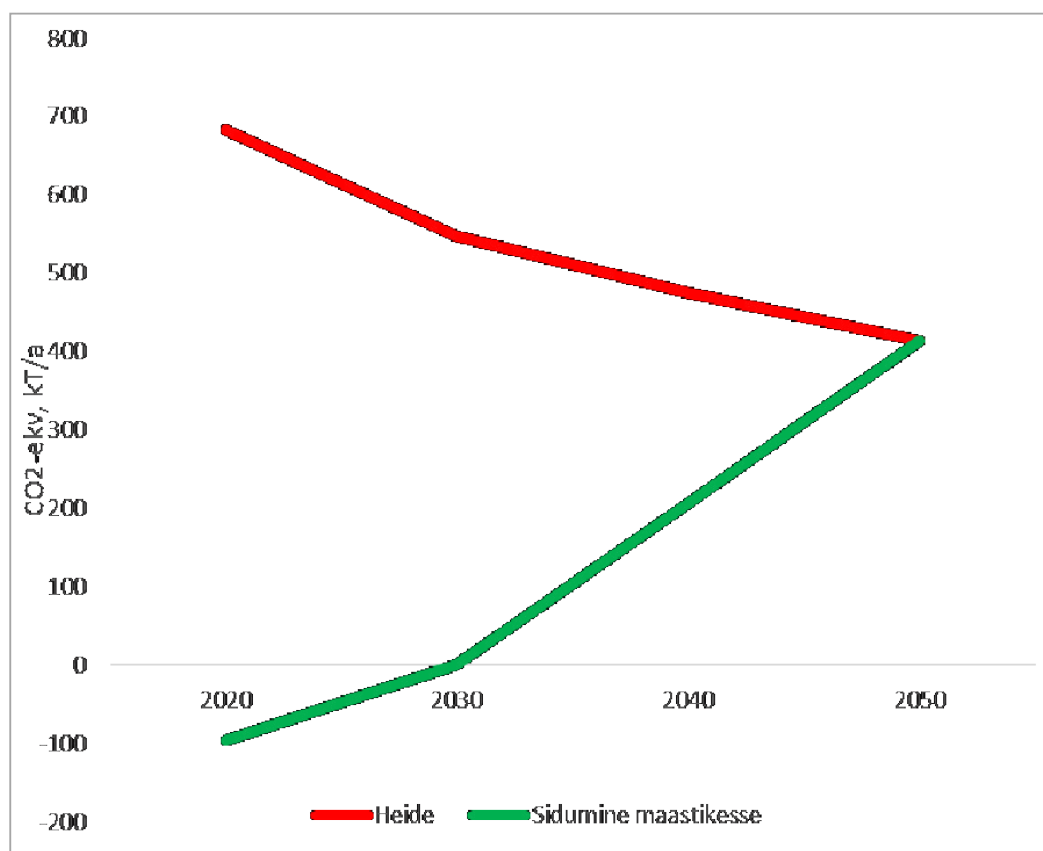
liikumisega kaasneb ulatuslik transpordivoog, kuna jätkuvalt eelistatakse isikliku sõiduauto kasutamist. Transpordist lähtuva KHG vähendamiseks on **eelkõige vajalik arendada liikumisviise, mis vähendaks isiklike sõiduautode kasutamist**. Selle kõrval tuleb suurendada taastuvatest energiaallikatest toodetud kütuste ning elektriajamil töötavate sõidukite osakaalu. Alates 1. jaanuarist 2020 sõidavad kõik Tartu linnaliinide bussid biometaanil. Maakonnaliinid lähevad üle biodiisliil sõitvatele bussidele uue bussiliiniveo lepingu kehtima hakkamisega alates 01.07.2023. **Seega on maakondlikul tasandil peamiseks väljakutseks ühistranspordi ja kergliikluse kasutamise tõstmine.**

Maakasutuse ja KHG sidumise seisukohast on oluline, et **metsade tagavara maakonnas kasvaks**, märgalad peavad muutuma turba või laiemalt orgaanilise süsiniku neto kasvatajateks ning põllud samuti orgaanilise aine kasvatajateks. Viimane eesmärk on vajalik ka põllumajanduse jätkusuutlikkuse kontekstis. Lisaks on vajalikud pikaajalised muutused metsamajanduses, mis viiksid metsamuldade kaitsele ja suurendaksid metsade biomassi.

Lõuna-Eesti elanikel on võrdlemisi kõrgel tasemel arusaam maa kliima toimimisest, kliimamuutuste mõju ulatusest ning lumikatte vähenemisest tulenevatest ohtudest. Siiski, probleemid, mis pole nõ käegakatsutavad, jäävad kaugeks ja abstraktseks, et nende olulisust tajuda. Kliimamuutuse probleemi tajutakse tüüpiliselt kui Eesti jaoks ebaolulist. See näitab, et **kliima- ja keskkonnateadlikkus laiemalt on väljakutse.**

Kliimaneutraalsuse saavutamise eeldab esiteks süsiniku heite olulist vähendamist ja teiseks süsiniku sidumist selle heitega võrdsel määral. Tänapäevaste arusaamade järgi peaks sidumine toimuma maastikesse. Niisuguse sidumise määr peab olema võrdne heitemääraga (joonis 20).

Tartu maakonna siht aastaks 2050 on KHG heitme vähendamine ligi 80 protsenti võrreldes 1990. aasta tasemega. Jagatud kohustuse määrusega kaetud sektorites (transport, väikeenergeetika, põllumajandus, jäätmemajandus, metsamajandus, tööstus) on eesmärgiks vähendada aastaks 2030 võrreldes 2005. aastaga kasvuhoonegaaside heidet 13%. Samal ajal on võetud eesmärgiks saavutada taastuvenergia osakaaluks energia lõpptarbimisest aastaks 2030 vähemalt 42%, kusjuures energia lõpptarbimine ei tohi kasvada.

Joonis 20. Kliimaneutraalsuse saavutamise plaan Tartumaa jaoks (allikas: Tartumaa energia- ja kliimakava lõpparuanne)

Kliima- ja energiavaldkonna kõrval on elanike heaolu seisukohast **oluline nende subjektiivne rahulolu elukeskkonnaga**. Minuomavalitsus.ee²⁰ andmetel oli Tartu maakonna elanike rahulolu elukeskkonnaga 2020. a uuringu tulemustena küllalt kõrge. Kaheksast omavalitsusest kuus on näitaja „elanike elukeskkonnaga rahulolu“ osas Eestis TOP 25 hulgas (kokku on KOVe 79), Eesti keskmisest veidi tahapoole jääb vaid Peipsiääre vald, kus on ka üldised sotsiaalmajanduslikud näitajad tagasihoidlikumad. Teisalt edastavad kuus Harju maakonna omavalitsust (nn kuldne ring) elanike rahulolu osas kõiki Tartumaa omavalitsusi, mis on väljakutse. Ka uuringute „Tartu ja tartlased 2018“²¹ ja „Tartlane ja keskkond 2021“²² tulemused näitavad, et elanikud on reeglina elukeskkonnaga rahul ning

Maakonnas varem kokku lepitud ühisteemad

Tartumaa kliima- ja energiakavast lähtuvalt on maakondliku tasandi tegevussuunad järgnevateks aastateks:

- Ringmajandus
- Energia varustuskindlus ja taastuvenergia tootmine
- Biomajandus
- Kergliikluse ja ühistranspordi võrgustikud

KOV tasandi suundumused

Elukeskkonna valdkonnas rõhutatakse kohalike omavalitsuste arengukavades **kvaliteetset elukeskkonda ja elukohta, mis on looduslähedane, turvaline, hea mainega ja pakub piisavalt puhkealasid ja rekreatsiooni võimalusi**. Olulisena nii elukeskkonna, turismi kui rekreatsioonivõimalustest lähtuvalt rõhutatakse Emajõe tähtsust. Intervjuudest kohalike omavalitsuste esindajate ja omavalitsuste arengukavade ülevaatest saab maakonnaüleses vaates välja tuua järgmised omavalitsuste jaoks olulisemad teemad ja tegevused:

Maakonna strateegia panus riigi poliitikatesse

Arvestades eeltoodut on elukeskkonna fookusvaldkonna sihiks **maakonna arengustrateegias: Tartumaa on nutikas ja kohanev ruum, mis tagab mõtteviisi/vaimulaadi muutuse ning head elutingimused inimesele ja muule elusloodusele nii kliima muutumise (nt kuumalainete, jääaja, paduvihmade ja üleujutuste korral) kui ka ühiskonna arengu kontekstis**.

nende huvitatus keskkonna temaatikast on väga kõrge, samal ajal ei olda väga rahul nt keskkonnaalase info jagamisega. **Liikumis- ja sportimisvõimaluste ning jalgsi- ja jalgrattaga liikumise võimaluste osas on Tartu maakonna elanikest selgelt kõrgeima rahuloluga Tartu linna elanikud** (Tartu on Eesti võrdluses tipus), samas jäävad ülejäänud KOVid pigem Eesti keskmiste sekka, mis on väljakutse. Üle-eestilises vaates on Tartumaa KOVidel arenguruumi ka näitaja „rohealade piisavus ja ligipääsetavus“ osas, kus reeglina ollakse küll üle Eesti keskmise, kuid mitte tipus.

- Kliimateadlikkus
- Institutsionaalne tugivõrgustik
- Süsiniku sidumise alad
- Vetevõrgu loodusliikkuse taastamine

Eelnevale lisaks on selgeks ühiseks prioriteediks rekreatsioonivõimaluste arendamine kogu maakonna ulatuses.

- puhta ja looduslähedase elukeskkonna väärtustamine ja tagamine;
- Emajõe seotud võimaluste ärakasutamine integreerides seda hea elukeskkonna kujundamiseks ja turismiarendustegevusi;
- tähtsaks peetakse maakonna rekreatsioonialade tervikliku võrgu arendamist (sh seonduvalt Emajõega);
- taristu arendamises on rõhutatud ühisveevärgi- ja kanalisatsiooni arendamist ja koostööd regionaalse vee-ettevõtluse juhtimisel, kus Emajõe Veevärki nähakse olulise partnerina.

Maakonna strateegia panustab riigi poliitika sihtidesse nelja meetme ja kaheksa tegevussuunaga (Tabel 4), mida viiakse ellu konkreetsete tegevustena. Riigi poliitika sihti inimeste keskkonnateadlikkuse kujundamine panustab meede keskkonnahoidlike kogukondade arendamine ja keskkonnateadlikkuse tõstmine, mille tegevussuunad on fokuseeritud elanike kliima ja energiateadlikkuse edendamisele. Selle raames on kavandatud

20 <https://minuomavalitsus.fn.ee/>

21 https://tartu.ee/sites/default/files/research_import/2018-10/Tartu%20ja%20tartlased_2018_loppraport_EUK.pdf

22 https://www.tartu.ee/sites/default/files/research_import/2021-09/Aruanne_%20Tartlane%20ja%20keskkond%202021.pdf

tegevused elanike teadlikkuse suurendamist toetavate võrgustike arendamiseks, sündmuste korraldamiseks ja kogukondade integreerimiseks valdkonna edendamisse.

Riigipoliitika eesmärki, mis on suunatud *keskkonnanahoiu suurendamisele ning keskkonnasõbraliku tarbimismudeli kasutuselevõtmisele ja kohalike taastuvate ressursside kasutamisele* panustavad meetmed *eelduste loomine taastuenergia kasutuselevõtmiseks ja süsiniku sidumiseks maastikesse ja ringmajanduse põhimõtete rakendamine*. Neist esimese meetme all on tegevussuundadeks *süsiniku sidumine ja taastuenergia tootmise ja salvestamise maakonnaülene kavandamine*. Teise puhul on eraldi meede *ringmajanduse edendamiseks maakondlikul tasandil*. Nende meetmete raames viiakse ellu suhteliselt konkreetsed tegevused, mis toetavad eelnimetatud eesmärkide saavutamist.

Elukeskkonna fookusvaldkonnas kavandatud meede *kestliku elukeskkonna toimimiseks vajaliku taristu planeerimine ja rajamine* panustab *keskkonnahoidlike, looduslähedaste ja uuenduslike lahenduste kasutusele võtmise* riigi poliitika eesmärkidesse. Kavandatud tegevussuunad toetavad *ühisveevärgi- ja kanalisatsiooni ning kaugküttevõrgu arendamist maakonnas*, samuti *lokaalsetele taastuvate allikate põhiste elektrisüsteemidele üleminekut*. Oluline tegevus on *turismiettevõtlust ja head elukeskkonda integreerivate rekreatsioonialade arendamine*, mis toetab korraga nii hea elukeskkonna kujundamist kui majandusarengut.

Fookusvaldkonna arengut seiratakse maakonna arengustrategias kasvuhooenergia heite vähenemise ja taastuenergia osakaalu suurenemisega energia lõpptarbimisest, mis tõstab fookusesse puhta elukeskkonna kvaliteedi kasvu ja energiasõltumatus suurenemise. Samuti on oluline seirenäitaja inimeste rahulolu elukeskkonnaga.

Tabel 5. Riigi poliitika eesmärkide ja maakonna strateegia seosed

RIIGI POLIITIKA EESMÄRGID	ARENGUSTRATEEGIA MEEDE	ARENGUSTRATEEGIA TEGEVUSSUUND
Keskkonnateadlikkus	Meede 2.3. Keskkonnahoidlike kogukondade arendamine ja keskkonnateadlikkuse tõstmine	Tegevussuund 2.3.1. Kliima- ja energiateadlikkuse edendamine
Keskkonnanahoiu suurendamine	Meede 2.2. Eelduste loomine taastuenergia kasutuselevõtmiseks ja süsiniku sidumiseks maastikesse	Tegevussuund 2.2.1. Süsiniku sidumise kavandamine ja meetmete elluviimine Tegevussuund 2.2.2. Taastuenergia tootmise ja salvestamise asukohtade maakonnaülene kavandamine
Keskkonnasõbralik tarbimismudel ja kohalike taastuvate ressursside kasutamine	Meede 2.1. Ringmajanduse põhimõtete rakendamine	Tegevussuund: 2.1.1. Ringmajanduse edendamine maakondlikul tasandil
Elukeskkonnas uuenduslikud tehnoloogiad ja looduslähedased lahendused	Meede 2.4. Kestliku elukeskkonna toimimiseks vajaliku taristu planeerimine ja rajamine	Tegevussuund 2.4.1. Ühisveevärgi ja -kanalisatsiooni arendamine ja laiendamine kompaktse hoonestusega aladel Tegevussuund 2.4.2. Kaugküttepiirkondade laiendamine ja uute loomine tiheasustusaladel võtmaks kasutusele keskkonnasäästlike ja kohalikke lahendusi Tegevussuund 2.4.3 Lokaalsetele taastuvate allikate põhiste elektrisüsteemidele üleminek. Tegevussuund: 2.4.4. Turismiettevõtlust ja head elukeskkonda integreerivate rekreatsioonialade arendamine

1.4. Ettevõtlus

Riigi poliitika suundumused

Eesti majanduspoliitika suunaks on paindliku ja muutusteks valmisoleva ettevõtluskeskkonna tagamine, mis pakub arenguvõimalusi kõigis Eesti piirkondades. Selleks on vajalik **ettevõtete uuendusmeelsus ja teadmispõhisus, kasutades uusi tehnoloogiaid ja ärimudeleid ning paindlikke töövorme**. Olulised on soodsad tingimused ettevõtluse teadus- ja arendustegevuseks ning innovatsiooniks, mille eelduseks on ettevõtjate ja teadlaste koostöö ja uute lahenduste katsetamise valmisolek. Sihiks on Eesti majanduse vastutustundlikkus inimeste ja looduse suhtes. Oluline on väärindada kohalikke ressursse, kuid arvestada seejuures nii elurikkuse säilimise kui ka sotsiaal-majanduslike mõjudega.

Nende muutuste saavutamiseks on vajalik panustada **ettevõtete teadus- ja arendustegevusse ning innovatsiooni, sh iduettevõtluse, rakendusuringute, digitaliseerimise ja automatiseerimise arendamisse**. Omavalitsuste ja ettevõtluse tugistruktuuride roll on kaasa aidata regionaalse

Maakondlikud suundumused

Tartu maakonnas on ettevõtluskeskkonna arendamise eeldusena **mitmekesine tugistruktuuride ökosüsteem** (Tabel 5), mis toetab erinevate teenuste ja nõustamisega nii teadusmahuka tehnoloogia ja iduettevõtluse arengut, loomemajanduse, maamajanduse kui ka alustavate ja tegutsevate ettevõtjate vajadusi. Asjakohases uuringus²³ analüüsi koostöös seotud osapooltega võimalusi tugistruktuuride sünergiat suurendada ning tehti lühema- ja pikemaajalisi ettepanekuid selle saavutamiseks. Kokkuvõtvalt saab hetkeseisukohta öelda, et Tartu

ettevõtluskeskkonna arendamisele. Oluline on panustada ringmajanduse arendamisse ja kliimaneutraalsele energia- tootmisele üleminekusse.

Suurem fookus tuleb seada teadmussiirdele, sh omavalitsuste pädevuse ja rolli suurendamisele teadus- ning arendustööde tellija ja uuenduste eestvedajana. Ettevõtlikkust soodustava ja teadusmahuka ettevõtluse teket ja kasvu ning kõrgemat lisandväärtust toetavate meetmetena on maakonna tasandil vajalik: 1) KOV-ide ja arenduskeskuste rolli tugevdamine ettevõtluskeskkonna arendamisel, 2) uute ärimudelite, sh ringmajanduse ja vastutustundliku ettevõtete põhimõtete rakendamise soosimine, 3) ettevõtluse tugiteenuste pakkumine, soodustamiseks tehnoloogia uuendamist, parimate võimalike tehnoloogiate kasutamist ja juhtimiskvaliteedi tõusu, 4) ettevõtjate halduskoormuste vähendamine, sh avalike teenuste pakkumine ühtse digivärava kaudu, 5) ühtse kliendihalduse sisseseadmine ettevõtluse toetamisel.

linnas ja maakonnas pakuvad ettevõtluse tugiteenuseid mitmed organisatsioonid, kuid nende omavaheline rollijaotus ja teenuste portfelli on kohati ebaselge. Pole kokku lepitud, milline organisatsioon on strateegiline liider, kes valdkonna arengut veab. Selline olukord ei võimalda olemasolevaid võimalusi täiel määral ära kasutada. Omavalitsuste roll ja võimalused on ettevõtluse arendamisel läbi mõtestamata, mis võib tähendada, et olulised ettevõtlust toetavad sammud jäävad tegemata.

Tabel 6. Tabel 5. Ettevõtluse tugistruktuurid Tartumaal

Tugistruktuur	Allüksus/struktuur
1. Tartu Biotehnoloogiapark	a) Inkubaator
2. Tartu Loomemajanduskeskus	a) Loomekubator b) Disaini tugikeskus Antoniuse õu c) Tartu Filmifond d) Disainipood ja pop-up disainigalerii Loomekas e) Antoniuse moeetendus kui noorte moedisainerite hüppelava
3. Tartu Teaduspark	a) ESA BIC Estonia inkubaator b) S2B launchpad inkubaator c) Mängu- ja filmitööstuse inkubatsiooniprogramm/ BE BIG arendusprogramm d) SPARK Demokeskus

23 <https://www.tartumaa.ee/arendus/uuringud/ettevotluse-tugiteenuste-analuus>

4. Tartu Ärinõuandla	
5. Tartumaa Arendusselts	
6. Tartu Ülikool	a) Tartu Ülikooli Ettevõtlus- ja Innovatsioonikeskus b) Tartu Ülikooli Tehnoloogia Instituut c) Tartu Ülikooli Arvutiteaduse Instituut d) Eelinkubaator: sTARTUp Lab
7. Eesti Maaülikool	
8. Tartu Regiooni Energiaagentuur	
9. Tartumaa Põllumeeste Liit	
10. Eesti Kaubandus-Tööstuskoda	
11. Tartu Kutsehariduskeskus	

(Allikas: Uuringuraport „Tartumaa ettevõtluskeskkonna tugiteenuste hetkeseis ja arengusuunad“.)

Ettevõtluse tugistruktuuride pakutavatest teenustest on hästi kaetud alustavate ettevõtjate nõustamine, inkubatsioon ja ruumide rent. Dupleerimine ja suurema koostöö võimalus on koolituste, infokohtumiste, rahvusvahelistumise ja rahastusvõimaluste info pakkumises. **Ebapiisavalt on teenu-seid terviklikul tegelemisel noortega, küpsete ettevõtete nõustamisel** (sh inkubeerimine, ärimudelite kaasajastamine), **ettevõtete energeetikaalasel nõustamisel, väikesemahulised teadus-arendusprojektide elluviimisel, tulevikuarengute mõtestamise ja analüütika tagamisel ning maapiirkonna ettevõtete infoga varustamisel.**²⁴

Äriregistri andmetel tegutses Tartumaal 2019. a ligi 13 tuhat aktiivset ettevõtet, s.o üksust, kellel oli majandusaasta aruandes esitatud müügitulu ja/või töötajad. Nendele lisandub

2357 FIE-t. Samas oli Statistikaameti andmetel maakonnas registreeritud üle 25 tuhande üksuse. Müügitulu alusel on suurim osakaal maakonnas hulgi- ja jaekaubandusel (36%), sellele järgnevad töötlev tööstus (25%) ja ehitus (14%). Ülejäänud sektorid andsid igaüks 4% või vähem kogu müügitulust.²⁵ Turismisektori, sh majutus ja toitlustus tähtsus, on äärmiselt oluline elukeskkonna seisukohast, kuid müügitulu ja töökohtade vaates on tegu väikse osatähtsusega sektoriga.

Eksporditulust andis töötlev tööstus poole, hulgi- ja jaekaubandus 26%, ehitus 8%, info ja side 7% ning veondus ja laondus 4%. Kõikide ülejäänud valdkondade eksporditulust kokku moodustas koguekspordist 5%.

Tabel 7. Tartumaa kohalike omavalitsuste ettevõtluse struktuur müügitulu alusel 2019. a (Äriregister).

(Allikas: Tartumaa ettevõtluskeskkonna tugiteenuste hetkeseis ja arengusuunad. Analüüsi raport, 2021.)

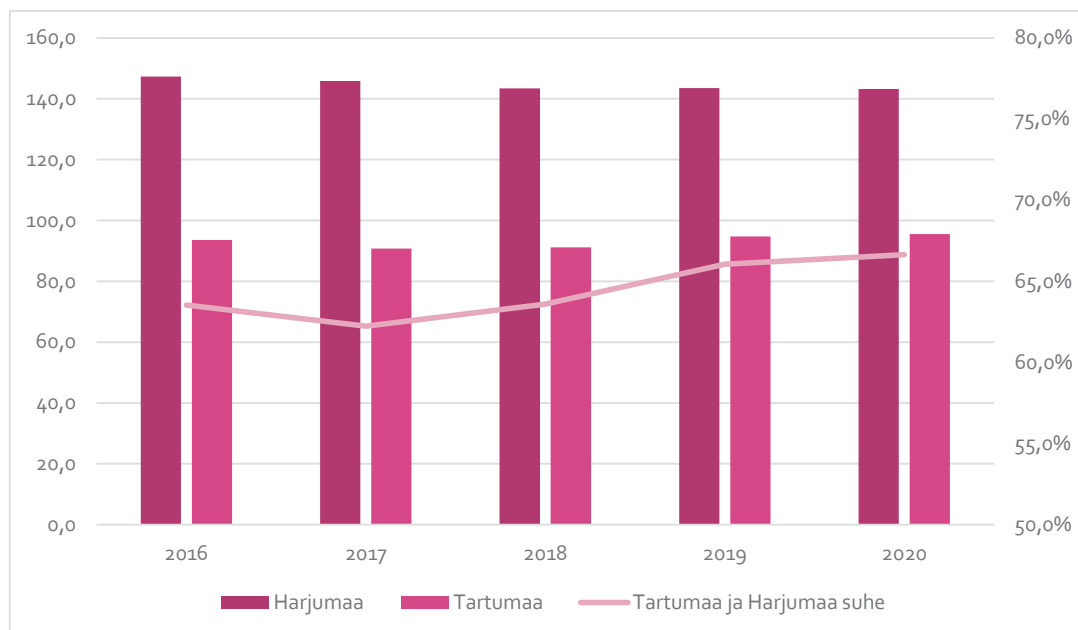
KOV	Elva	Kambja	Kaste	Luunja	Nõo	Peipsiääre	Tartu I	Tartu v
Ehitus	7,8%	18,1%	26,8%	12,6%	5,2%	2,1%	15,7%	6,1%
Elektrienergia, gaasi, auru ja ...	0,1%	0,0%	0,0%	20,5%	0,0%	0,1%	0,6%	0,0%
Finants- ja kindlustustegevus	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	1,8%	0,0%
Haldus- ja abitegevused	0,6%	0,8%	0,7%	0,3%	3,7%	5,1%	1,2%	0,6%
Haridus	0,0%	0,2%	0,0%	0,3%	0,1%	0,0%	0,2%	0,0%
Hulgi- ja jaekaubandus; mootorsõidukite ja ...	14,3%	39,0%	11,9%	36,2%	13,4%	7,3%	37,4%	53,7%
Info ja side	1,2%	0,7%	0,8%	0,9%	0,2%	0,1%	3,8%	0,9%
Kinnisvaraala tegevus	0,2%	2,1%	1,1%	0,3%	0,8%	0,4%	3,4%	1,2%
Kunst, meelelahutus ja vaba aeg	0,1%	0,1%	0,1%	0,1%	0,4%	0,1%	0,2%	0,2%
Kutse-, teadus- ja tehnikaala tegevus	0,4%	2,1%	1,2%	0,6%	0,3%	2,2%	2,4%	0,5%
Majutus ja toitlustus	0,2%	0,6%	0,1%	0,1%	0,4%	1,4%	1,7%	0,5%
Muud teenindavad tegevused	0,1%	0,1%	0,6%	0,2%	0,2%	0,5%	0,4%	0,2%
Mäetööstus	0,9%	0,0%	0,0%	2,3%	0,0%	0,0%	0,1%	0,1%
Põllumajandus, metsamajandus ja kalapüük	6,1%	2,1%	18,2%	15,3%	15,8%	17,2%	3,1%	5,0%
Tervishoid ja sotsiaaltoetused	3,3%	0,1%	0,5%	0,5%	0,5%	1,4%	1,1%	0,2%
Töötlev tööstus	61,8%	28,9%	34,6%	6,3%	56,8%	59,3%	19,3%	29,4%
Veevarustus; kanalisatsioon, jäätme- ja ...	0,0%	0,7%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	4,1%	0,1%
Veondus ja laondus	2,7%	4,2%	3,5%	3,6%	2,2%	2,6%	3,5%	1,4%

²⁴ <https://www.tartumaa.ee/arendus/uuringud/ettevotluse-tugiteenuste-analuus>

²⁵ <https://www.tartumaa.ee/arendus/uuringud/ettevotluse-tugiteenuste-analuus>

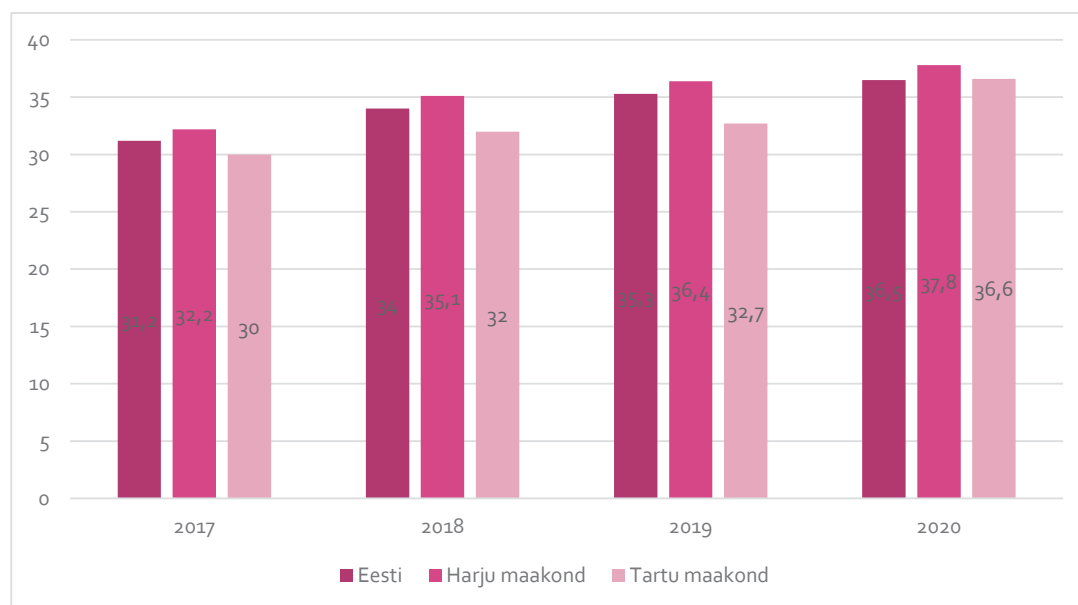
Tartu maakonna sisemajanduse koguprodukt elaniku kohta oli 2020. aastal 95,5% Eesti keskmisest, samas oli see Harjumaal 143,3% Eesti keskmisest. **Tartumaa SKP osakaal Harjumaal SKP-st oli 2020. aastal 66,6% ja see on viimastel aastal stabiilselt kasvanud** (joonis 21). Seega Tartumaa ettevõtted

on Eesti majanduses olulised tegijad, kuid pingutada tuleb, et regionaalne lõhe Harjumaaga väheneks kasutades ära maakonna konkrentsielise talentide rakendamiseks ning targa ja suurema lisandväärtustega töökohtade loomiseks.

Joonis 21. SKP elaniku kohta, % Eesti keskmisest (vasak telg). Tartumaa SKP suhe Harjumaal SKP-sse elaniku kohta (parem telg). (Allikas: Statistikaamet, RAA0050.)

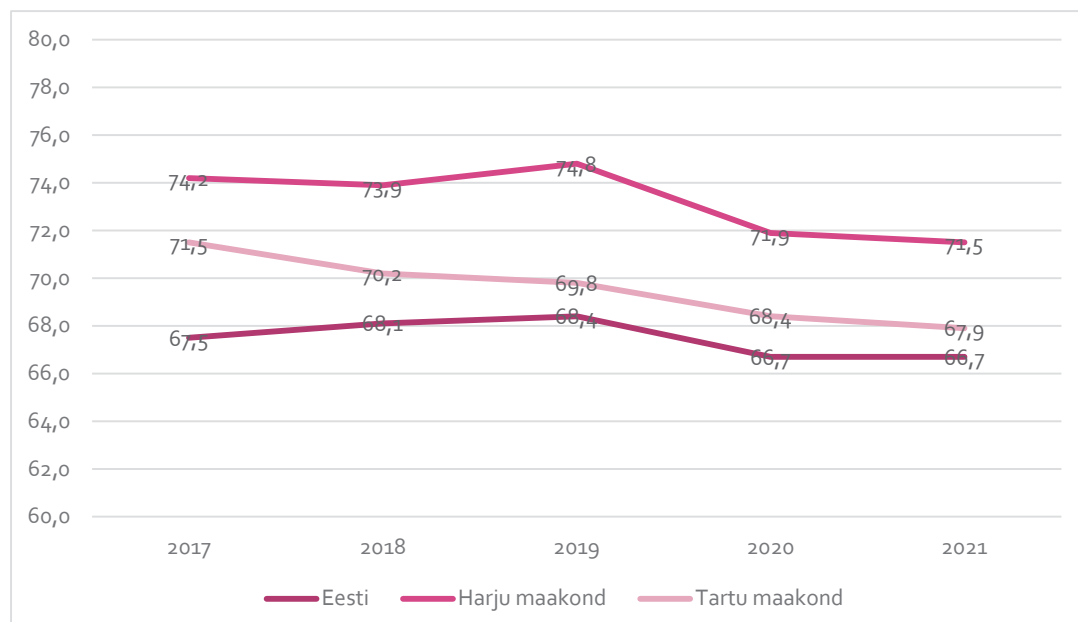
Tööviljakus hõivatu kohta Tartumaal on viimastel aastatel kasvanud ja 2020. aastaks 36 600 euroga jõudnud Eesti keskmisele tasemele. Kasv on olnud viimase nelja aastaga 22% (Eesti keskmise ja Harjumaal muutus 17%). Vahe Eesti keskmise ja Harjumaaga on vähenenud (joonis 21).

Joonis 22. Tööviljakus hõivatu kohta lisandväärtuse alusel, tuhat eurot. (Allikas: Statistikaamet, EM004.)

Tartumaa ettevõtluse potentsiaali realiseerimist **vähendab madalam ja langev tööjõus osalemise määr kui Eestis keskmiselt ja Harjumaal** (joonis 23). 2021. aastal oli 15-74 aastaste elanike tööjõus osalemise määr Tartumaal 67,9%, Eestis keskmiselt 66,7% ja Harjumaal 71,5%. Seejuures on viimase nelja aasta jooksul tööjõus osalemise määr vähenenud Tartumaal kiiremini

kui Eestis ja Harjumaal keskmiselt. Kindlasti hoiab tööjõus osalemist Tartumaal madalamana suur kõrg- ja kutsehariduse õppurite hulk ja nende osakaal elanikkonnas.

Joonis 23. Tööjõus osalemise määr, % (15-74 a hulgas).
(Allikas: Statistikaamet, TT4645)

Tartumaa majanduspotentsiaali realiseerimiseks (SKP suurendamiseks ja lõhe vähendamiseks võrdluses Harjumaaga) on vajalik **suurendada tööviljakust kõrgema lisandväärtusega töökohtade loomise kaudu**, aga ka suurendada tööjõus osalemist. Viimast toetavad nii tervemad eluviisid, mis suurendavad vanemaealiste osalemist tööturul kui elanike (ja eelõige

noorte) ettevõtlikkuse kasv ja valmisolek ise omale töökohti luua (sh näiteks loomemajandus- ja sotsiaalse ettevõtluse valdkondades).

Tartumaal töötavate inimeste keskmine brutokuupalk oli 2021. aastal 1550 eurot, mis on Eestis keskmisel tasemel (Joonis 24).

Joonis 24. Keskmine brutokuupalk, eurot.
(Allikas: Statistikaamet, PA004)

Maakonnas varem kokku lepitud ühisteemad

Ettevõtluskeskkonna arendamist toetavad Tartu maakonnas ja regioonis varem kokku lepitud tegevussuunad ja instrumendid. **Sõlmited on Lõuna-Eesti koostööleping**, milles rõhutatakse ühiste tegevussuundadena:

- 1 investeringuteks soodsate tingimuste loomine ja välisinvesteringute piirkonda toomisele kaasaaitamine
- 2 töökohtade lisandväärtuse suurendamise toetamine
- 3 riikliku ettevõtluslaenu tagamise meetme väljatöötamise toetamine piirkonna ettevõtete jaoks
- 4 tööstus- ja ettevõtlusalade terviklik planeerimine regioonis
- 5 ettevõtete teadus- ja arendustegevuse ning ülikoolide vahelise koostöö soodustamine
- 6 kaug- ja koostöökeskuste arendamine riigi, kohalike omavalitsuste ja erasektori koostöös
- 7 Lõuna-Eesti turismiklastri moodustamine ja arendamine ning selle töös osalemine
- 8 loomemajanduskeskuste võrgustike arendamine regioonis.

KOV tasandi suundumused

Ettevõtluse valdkonnas rõhutatakse kohalike omavalitsuste arengukavades peamiselt **omavalitsuste põhiteenuste (planeeringud, ehitusload, taristu jm) hea kvaliteedi tagamist**. Samuti kommunikatiivselt toetatud ettevõtluskeskkonna kujundamist (nt infovahetus, tagasiside, nõustamine) ning heade tingimuste loomist väikeettevõtluseks (pigem isegi mikro- ja personaalettevõtluseks). Osade omavalitsuste rõhutatakse puhul tööstusalade arendamise tähtsust. Intervjuudest kohalike omavalitsuste esindajate ja omavalitsuste arengukavade ülevaatest saab maakonnaüleses vaates järgmised omavalitsuste jaoks olulised teemad ja tegevused:

Maakonna strateegia panus riigi poliitikatesse

Võttes eeltoodut arvesse on Tartumaa arengustrateegias ettevõtlusvaldkonna sihiks ettevõtlikkuse arendamine läbi elukaare. Tarkade töökohtade pakkumine ettevõtte poolt igas vanuses inimestele. Elu- ja ettevõtluskeskkonna heakooskõla, mis vähendab sundliikumisi. Ettevõtluskultuur on sotsiaalselt vastutustundlik ja ettevõtete tegevusel on mõju ühiskondlike probleemide leevendamisele. Ettevõtluse tugistruktuur on õppiv ja paindlik ning toetab ettevõtluse arengust vajaduspõhiselt.

Maakonna arengustrateegia panustab riigi ettevõtluse (ja laiemalt majanduse) valdkonna poliitikate kujundamisse nelja meetme ja kaheteistkümne tegevussuunaga (Tabel 8). Riigi poliitika eesmärki *uuendusmeele ettevõtlus*, mis rakendab uusi

Osad nendest tegevussuundadest on võimalik lahendada omavalitsuste koostöös, kuid osades tuleb otsida lahendusi koostöös riigiasutustega.

Lõuna-Eesti turismistrateegia 2021-2025 rõhutab tegevussuundadena **Lõuna-Eesti kui reisisihi eripära ja maine kujundamist, turismitoodete kvaliteedi tõstmist, aastaringse külastatavuse suurendamist, turismiettevõtete ning teiste oluliste osapoolte vahelise koostöö suurendamist lisandväärtuse loomiseks**. Tegevussuundade rakendamist toetavad konkreetsed tegevused.

- ettevõtluse tugisüsteemi koordineeritud ja süsteemne areng, selleks vajalike võrgustike loomine ja ühiste tegevuste läbiviimine;
- kogukonnategevustesse integreeritud mikroettevõtluse tugevdamine (sh loome- ja sotsiaalne ettevõtlus ning kogukonnateenuste pakkumine);
- teadus ja innovatsioonipotentsiaali realiseerimine ning rahvusvahelise kogukonna haakimine kohaliku ettevõtluse arendamisse;
- tööstusalade koordineeritud arendamine.

tehnoloogiaid ja ärimudeleid ning paindlikke töövorme panustab meede ettevõtliku ja loova elulaadi kujundamine läbi elukaare, mille raames viiakse ellu tegevussuunad (ja nende tegevused), mis on suunatud noorte kaasamisele ja ettevõtlikkuse arendamisele, elanike aktiveerimisele omale töökoha loomisel ning loomemajanduse ja sotsiaalse ettevõtluse suurendamisele. Seega selles meetmes on strateegia koostamisel olnud valik tegeleda sihipäraselt ettevõtliku meelelaadi kujundamisega, mis pikemas perspektiivis jõuab praktilisse ettevõtlusesse.

Riigi poliitika suundadesse *ettevõtete teadus- ja arendus ning innovatsiooni võime suurendamisel ning teadmussuurendamine ja ettevõtluse tugistruktuuride rolli suurendamisele*

panustab meede õppiva ja paindliku ettevõtluse tugistruktuuri tagamine, mille raames on tegevussuundade kavandatud tugistruktuuride omavahelise koostöö suurendamist, uute (ettevõtjate vajadustele vastavate) tugiteenuste arendamist ja innovatsiooni ning teadus- ja arendustegevuse soodustamine. Nende meetmete raames on kavandatud konkreetsed tegevused, kus tugistruktuurid võitavad rolli eestvedamisel. Keskse kohal on maakondliku koostöövõimekuse tugistruktuuride ühistegevuste arendamisel.

Maakonna arengustrateegia meetmetega *elu- ja ettevõtluskeskkonna koostoime tagamine* ja *vastutustundliku ettevõtluse edendamine* panustatakse oluliselt riigi poliitika suunda *Eesti majanduse vastutustundlikkus inimeste ja looduse suhtes*. Nende meetmete raames kujundatud tegevussuunad panustavad

maakonna jaoks olulistesse alavaldkondade arendamisse: Tartumaa kui toidupiirkonna kuvandi arendamine (see tegevussuund panustab ka elukeskkonna poliitika eesmärkidesse), roheenergia tootmise ja salvestamise võimekuse arendamine, jätkusuutliku põllumajanduse arendamine ning turismi ja turunduse edendamine. Viimased on vahetult seotud ka hea ja loodussäästliku elukeskkonna kujundamisega.

Hetkel ei ole Eesti head regionaalsel tasandil seiremõõdikuna kasutatavat vastutustundliku ettevõtluse statistikat (kuigi arvestades strateegia ettevõtlusvaldkonna fookusseadet oleks see vajalik). Küll aga seiratakse regionaalsete erisuste vähenemist võrdluses Harjumaaga ning tööväljakuse ja tööjõu osalemise näitajaid. Samuti tugistruktuuride poolt ühiselt loodus/ muudetud teenuseid.

Tabel 8. Riigi poliitika eesmärkide ja maakonna strateegia seosed

RIIGI POLIITIKA EESMÄRGID	ARENGUSTRATEEGIA MEEDE	ARENGUSTRATEEGIA TEGEVUSSUUND
Uuendusmeele ettevõtlus, mis rakendab uusi tehnoloogiaid ja ärimudeleid ning paindlikke töövorme	Meede 3.1. Ettevõtliku ja loova elulaadi kujundamine läbi elukaare	Tegevussuund: 3.1.1. Noorte kaasamine ja ettevõtlikkuse arendamine Tegevussuund: 3.1.2. Loomemajanduse ja sotsiaalse ettevõtluse arendamine Tegevussuund: 3.1.3. Aktiivsete elanike toetamine ettevõtjaks hakkamisel ja omale töökoha loomisel
Ettevõtete teadus- ja arendustegevus ning innovatsioon Teadmussiire ja tugistruktuuride rolli suurendamine uuenduste eestvedajana	Meede 3.4. Õppiva ja paindliku ettevõtluse tugistruktuuri tagamine	Tegevussuund: 3.4.1. Ettevõtluse tugistruktuuride omavahelise koostöö edendamine Tegevussuund 3.4.2. Ettevõtjatele suunatud info, tugiteenuste kvaliteedi ja uute teenuste arendamine Tegevussuund: 3.4.3. Ettevõtlussuunalise innovatsiooni ja teadus- ja arendustegevuse soodustamine
Eesti majanduse vastutustundlikkus inimeste ja looduse suhtes	Meede 3.2. Elu- ja ettevõtluskeskkonna koostoime tagamine Meede 3.3. Vastutustundliku ettevõtluse edendamine	Tegevussuund: 3.2.1. Tartumaa kui Eesti kaugtöökohtade pealinna väljaarendamine Tegevussuund: 3.2.2. Ettevõtete digitaliseerimine ja nutikate lahenduste ühisloome Tegevussuund: 3.3.1. Tartumaa kui tunnustatud toidupiirkonna kuvandi arendamine Tegevussuund: 3.3.2. Roheenergia tootmise (nt päikesepargid, biogaas) ja salvestamise (vesinik jne) võimsuse kasutuselevõtu arendamine (tootmises, transpordis jne) Tegevussuund: 3.3.3. Targa ja jätkusuutliku põllumajanduse arendamine Tegevussuund: 3.2.3. Turismi ja turunduse edendamine

1.5. Liikuvus

Riigi poliitika suundumised

Eesti pikaajalised poliitikasuunad liikuvuse valdkonnas on **järgida kvaliteetse ruumi põhialuseid ja kaasava disaini põhimõtteid, et tagada igaühele nii vaimse, füüsilise kui ka digiruumi ligipääsetavus ja mugavus**. Uued tehnoloogiad ja looduslähedased lahendused võimaldavad vähendada ajakulu vahemaade läbimisel. Turvalise elukeskkonna tagamiseks ja avaliku ruumi planeerimisel tuleb eelistada ohutut ja turvalist ning tervist toetavat käitumist soodustavaid lahendusi, mis tagavad ligipääsetavuse.

Pakutakse **vajaduspõhist, kõiki transpordiliike hõlmavat ning koostoimivat ja kastajakeskest transporditeenust**. Soodustatakse ühis- ja jagatud transpordi kasutamist ning tervislikku ja säästlikku liikumisviisi. Kasutusele tuleb võtta ohutu, keskkonnahoidlik, konkurentsivõimeline, vajaduspõhine ning jätkusuutlik transpordi- ja energiataristu. Oluline on liikuvusandmete tark kasutamine transporditeenuse kujundamisel.

Transpordisektoris on oluline roll **kasvuhoonegaaside heidet vähendavatel tegevustel**. Üle tuleb minna keskkonnahoidlikele sõidukitele. Arendada rahvusvahelisi ja riigisiseseid ühendusi, et vähendada ajakulu vahemaade läbimisel ning suurendada liiklusohutust ja ligipääsetavust.

Maakondlikud suundumused

Tartu on Tallinna kõrval teine piirkond, mida iseloomustab kiire valglinnastumine, uute asumite kasv, väga tugev funktsionaalne keskus-tagamaa seos ning intensiivne igapäevane pendelränne (nii töökohtade kui ka teenuste osas). Eeltoodu tähendab seda, et liikuvusega kaasnevad mitmed väljakutsed, nagu müra, heitmed, liiklusummikud ning parkimisega seonduvad probleemid. Maakonnas on märkimisväärselt suurenenud valglinnastumisest tulenev linnapiiri ületava liikluse maht. Vastavalt Stratum OÜ 2017. aastal tehtud Tartu linna liikluskoormuse uuringu aruandele on liikluskoormused äärelinnas kasvanud viimase 30 aasta jooksul üle 10 korra.

Passiivse mobiilpositsioneerimise andmetel liigub iga päev Tartusse ligi 13 000 inimest ja välja ligi 5500 inimest. Arvestades jätkuvat valglinnastumist, on pendeldamine kasvav trend. Inimeste liikumisega kaasneb transpordivoo suurenemine, kuna jätkuvalt eelistatakse isikliku sõiduauto kasutamist. Tartu linna energia- ja kliimakavast²⁷ lähtub, et viimase 15-20 aasta vaates on autostumine maakonnas järjepidevalt kasvanud. Sõiduautode kasutamine liikumisviisina moodustab pea poole Tartu linnasisestest liikumistest, samas on ühistranspordi ja

Eesti üleriigiline planeering näeb ette, **Eesti on sidusa ruumistruktuuriga, mitmekesise elukeskkonnaga ja välismaailmaga hästi ühendatud** riik. Hajalinnastunud ruum seob tervikuks kompaktsed linnad, eeslinnad ja traditsioonilised külad, väärtustades kõiki neid elamisviise võrdsetl ühepalju. Hajalinnastunud ruumi inimsõbralikkuse ja majandusliku konkurentsivõime tagavad eeskätt looduslähedane keskkond ja hästi sidustatud asulate võrgustik.

Riigikogu Arenguseire keskus on koostanud liikuvuse tuleviku arengusuundumused kuni aastani 2035²⁶, mille kohaselt liikuvusnõudlus ja -eelistused mitmekesistuvad, liikuvus kui teenus suurendab sõidukite kasutamise efektiivsust, isejuhitavad sõidukid suurendavad nõudluspõhiste liikuvusteenuste konkurentsivõimet, elektrisõidukite levik kiireneb, andmed ja algoritmid võimaldavad liikuvusteenuseid optimeerida ja linnaruumi tihendamise planeerimispraktikad vähendavad igapäevateekondi. Nende arengute sihipärane suunamine riigi poolt aga vajab veel täiendavaid otsuseid ja valikute langetamist.

jalgsi- ning jalgrattaga liikumine vähenenud. Seetõttu on säästlike liikumisviiside osakaalu suurendamine kõikides liikumistes Tartu linna jaoks oluline prioriteet.

Peamised ühistranspordi ökosüsteemi osalised on maakondlikku ühistransporti korraldav Tartumaa Ühistranspordikeskus, Tartu Linnatransport, kes korraldab ühistransporti, sh bussiliiklust, taksondust ja rattaringlust Tartu linnas ja raudteetransporti korraldav Elron. Väljakutseks on terviklike kliendikesksete lahenduste väljatöötamine, sh erinevate teenusepakkujate graafikute omavaheline ühildamine, ühiste piletitoodete kujundamine jms.

Maakonna kliima- ja energiakava²⁸ toob välja, et transpordist lähtuvate kasvuhoonegaaside vähendamiseks on eelkõige vajalik arendada liikumisviise, mis vähendaks isiklike sõiduautode kasutamist. Selle kõrval tuleb suurendada taastuvatest energiaallikatest toodetud kütuste ning elektriajamit töötavate sõidukite osakaalu. Alates 1. jaanuarist 2020 sõidavad kõik

26 https://www.riigikogu.ee/wpcms/wp-content/uploads/2021/05/2021_liikuvuse_tulevik_raport.pdf

27 <https://tartu.ee/et/tartu-energia-ja-kliimakava>

28 <https://www.tartumaa.ee/arendus/tartu-maakonna-kliima-ja-energiakava-koostamine>

Tartu linnaliinide bussid biometaanil. Maakonnaliinid lähevad üle biodiislil sõitvatele bussidele uue bussiliiniveo lepingu kehtima hakkamisega alates 01.07.2023.

Säästvate transpordiviiside osakaalu suurendamist Tartumaa saab lisaks jalgsi- ja jalgrattaga liikumise ning bussitranspordi osakaalu suurendamisel kõrval olulisel määral toetada ka rööbastranspordi kasutuse suurendamine. Märkimisväärne potentsiaal maakonnasisese rööbastranspordi suuremaks kasutamiseks on nii Valga suunas (Tartu-Nõo-Elva) kui ka Jõgeva suunas. Olulisteks tegevusteks on seejuures nii graafikute tihendamine, kiiruste tõstmine kui ka rööbastranspordi ja muude liikumisviiside parem ühildamine. Võimaluseks võiks olla ka nn regionaalrongiliinide käivitamine, mis tähendab Tartu ja selle otseselt tagamaa vahel tihedamat rongiliiklust reisijateveo eesmärgil.

Maakonna eripäraks on suur potentsiaal veekogude kasutamiseks erinevateks liikuvuslahendusteks. Laevatatavuse suurendamine Emajõel, Peipsil ja Võrtsjärvel, sh vastava taristu välja ehitamine loob eeldused ka maakonna kui külastussihtkoha arenguks.

Maakondlikul tasandil on kokkuvõtvalt peamiseks väljakutseks ühistranspordi ja kergliikluse kasutamise tõstmine, mida on eelkõige võimalik teha maakonnaülese koostöö raames. Tulevikuvaatavateks märksõnadeks on seejuures vajaduspõhiste lahenduste väljatöötamine ja piloteerimine, eelkõige silmas pidades keskuslinnast väljapoole jäävaid alasid.

Tartu linna ja maakonna kui rahvusvahelise haridus- ja ettevõtluskeskuse arenguks on ülioluline ka **maakonnaväliste ühenduste parendamine**. Kriitilise tähtsusega on Tartu lennujaama arendamine, sh regulaarsete välisühenduste tagamine. Lisaks välisühenduste tagamisele on Tartu lennujaama areng tulevikulennunduse (nt mehitamata õhusõidukid) võtmes oluline arengueesmärk maakonna lennunduse ökosüsteemi (sh Eesti Lennuakadeemia, kohalikud omavalitsused, eraettevõtted) jaoks.

Lennunduse kõrval on prioriteediks ka maakonnaväliste raudteeühenduste tihendamine (Tallinna kõrval ka Riia suund), kiiruste tõstmine jms, kuna raudteetranspordi tähtsus reisijateveos on selge kasvupotentsiaaliga. Säästvate liikumisviiside kõrval on maakonna jaoks endiselt oluline ka suurte maanteekoridoride ja -sõlmede areng, sh liiklusvoogude suunamine Tartu kesklinnast välja. Tulevikuvaatavalt on olulisteks projektideks seejuures Tartu põhjapoolse ja lõunapoolse ümbersõidu rajamine koostöös riigiga (Transpordiamet), lähtudes seejuures maakonna vajadustest.

Maakondliku koostöö raames on liikuvuse valdkonnas tulevikuvaatavaks märksõnadeks veel ka erinevate tarkade ja säästvate lahenduste piloteerimine (nt nutikas transpordijuhtimine, ruumiloomeeksperimentid jms).

Maakonnas varem kokku lepitud ühisteemad

Tartu maakonnaplaneering seab sihiks, et **Tartumaa kui Eesti teine tõmbekeskus ja tunnustatud ülikoolilinna lähitagamaa on väärt paik elamiseks ja eneseteostuseks. Tartu linn kui haridus-, teadus-, meditsiini-, kultuuri-, majandus- ja halduskeskus on kogu Lõuna-Eesti ruumilise arengu vedur ja arengute suunaja.** Tartu linnapiirkond tasakaalustab Põhja-Eesti ja Harjumaa kasvu ning suurlinnastumist Tallinna pealinnaregioonis. Konkreetsemate eesmärkide ja väljakutsetena on selles märgitud:

- 1 Ühendatus põhineb korrastatud maanteevõrgul
- 2 Tartu lähialal on vahemaad linnafunktsioonide toimimiseks võrdlemisi lühikesed ringtee on kujunenud oluliseks kasvukoridoriks
- 3 Tartu autostub Eesti keskmisest aeglasemalt
- 4 üldiselt võimaldab liiklussagedus isikliku autoga suhteliselt kiiret juurdepääsu esmateenustele kogu linna ja selle lähiala ulatuses
- 5 Hõre maa-asustus ja bussiliikluse hõredus ja aeglus võib olla piiravaks töö- ja õpirändel ning inimeste liikuvusmudelid.

Lõuna-Eesti koostöölepingus on liikuvuse fookusvaldkonna tegevustena kokkulepitud:

- 1 Tartu lennuvälja rahvusvaheliste ühenduste parandamise toetamine
- 2 Tallinna-Tartu maantee neljarealiseks ehitamise toetamine
- 3 Tartu Idaringtee, Põhjaringi ja Riia ringi ehitamise toetamine
- 4 Kruuskattega teede osakaalu vähendamine
- 5 „Tunniga Tallinna“ – Tartu-Tallinna raudteeühenduse tihendamise ja kiirendamise taotlemine (esialgu 160 km/h, hiljem 200 km/h)
- 6 Kiiremale rongiühendusele Eesti-siseselt ja lähiriikidega (Läti, Venemaa) ning Valga-Koidula raudteelõigu rekonstrueerimisele ja rahvusvahelisele kauba- ja reisijateveole avamisele kaasaaitamine.

Enamik nendest tegevustest eeldab tihedat koostööd riigi keskvalitsuse ja selle asutustega.

Tartu linna ja lähiümbruse liikuvusuuringu²⁹ kokkuvõtlikud järeldused on, et **Tartu linnas elavad inimesed eelistaksid oma sihtkohtade vahel liikuda jalgrattaga** (hetkel liigutakse peamiselt autoga või jalgsi), selleks on vajalik suurendada liikumise ohutust (kergliiklusteed) ja jalgrataste hoiuvõimalusi. Tartu lähiümbruses elavad inimesed **eelistaksid oma sihtkohtade vahel liikuda ühistranspordiga** (hetkel liigutakse peamiselt autoga), selleks on vaja paranda (sh ajad, tihedus) ühistranspordigraafikuid, -liine/ -marsruute, liikumise kiirust ja peatuste lähedust.

29 <https://tartu.ee/et/uurimused/tartu-linna-ja-lahiumbruse-liikuvusuuring>

KOV tasandi suundumused

Liikuvuse teemades on kohalikes arengukavades maakonnaüleses vaates suhteliselt vähe teemasid kajastatud, kuid samas kohaliku tähtsusega tegevused ja eesmärgid kattuvad olulisel määral. Intervjuudest omavalitsuste esindajatega ja omavalitsuste arengukavade ülevaatest saab maakonnaüleses vaates järgmised kohalike omavalitsuste jaoks olulised teemad ja tegevused:

- Tartu lennujaama hoidmine ja arendamine, et tagada kiired ühendused maailmaga (sh Riiaga);
- erinevate ühistranspordiliikide ühendamine, mis tagaks nende sidususe ja kasutamise mugavuse;
- ühendatud linnaruumi tagamine ja 15 minuti linna põhimõtte rakendamine; head valdade sisesed ühendused, kus on tagatud väikesemate valdade keskuste ja valla piirkondade ühendamine;
- kergliiklusteede arendamine, sh nii linnaruumis kui maapiirkonnas kohalike keskuste ühendamisel;
- linna ja tagamaa (valdade) mugav ja paindlik ühendamine teede ja ühistranspordiga;
- raudteeühendused ja sellega seotud taristu tagamine, sh Taru-Elva ja Tartu-Jõgeva tihedam rongiühendus;
- Tartu ringtee rajamine;
- Tartu-Peipsi laevatee arendamine.

Maakonna strateegia panus riigi poliitikatesse

Arvestades eeltoodut on Tartu maakonna strateegias liikuvuse fookusvaldkonna sihiks: Tartu maakonnas on pikaajaline nägemus säästvast liikumisest ning seda viiakse ellu süsteemselt. Erinevad säästvad liikumisviisid (rong, buss, ratas jne) on integreeritud ning toimivad ühildatult. Tartumaal on kiired ja säästvad ühendused nii maakonna siseselt kui ka teiste piirkondadega. Rakendatakse uuenduslikke pilootprojekte.

Riigi poliitika eesmärkides liikuvuse valdkonnas domineerivad sidus ruumistruktuur, head ühendused välismaailmaga, vajaduspõhine ja kõiki transpordiliike hõlmava ning koostöömiv ja kastajakeskne transporditeenus ning heitgaaside vähendamine transpordisektoris ja säästva liikuvuse arendamine. Tartu maakonna arengustrateegia panustab nende poliitika eesmärkide saavutamisse nelja meetme ja neljateistkümne tegevussuunaga. Meetmed ja tegevussuunad ning nende raames kavandatud tegevused on suunatud *sundliikuvuse vähendamisele ja liikumisvõimaluse integreerimisele* nii liikumisvahendite osas kui territoriaalselt. Samuti *planeerimisvõimekuse suurendamisele*, mis võimaldab nende eesmärkide saavutamist. Olulisel kohal on *välisühendused Tartu lennujaama kaudu ja lennunduse innovatsioonikeskuse arendamine*. Kavandatakse erinevad katseprojekte, mis suurendaksid *säästvat liikumist ja ühistranspordi nutikat (andmepõhist) planeerimist*. Oluline on *jalg- ja rattateede rajamine ning rattaringluse arendamine*, mis lisaks kasvuhoonegaaside heide vähendamisele panustab inimeste tervisesse läbi suurema liikumise.

Tabel 9. Riigi poliitika eesmärkide ja maakonna strateegia seosed

RIIGI POLIITIKA EESMÄRGID	ARENGUSTRATEEGIA MEEDE	ARENGUSTRATEEGIA TEGEVUSSUUND
<p>Eesti on sidusa ruumistruktuuriga, mitmekesise elukeskkonnaga ja välismaailmaga hästi ühendatud</p>	<p>Meede 4.1. Maakasutuse pikaajaline suunamine</p> <p>Meede 4.3. Säästvate ja kiirete ühenduste arendamine</p>	<p>Tegevussuund: 4.1.1. Maakondlikku kokkuleppe sõlmimine liikuvuslahenduste osas</p> <p>Tegevussuund 4.1.2. Multimodaalsete liikuvuskeskuste rajamine, sh pargi ja sõida lahenduste kavandamine ja rajamine maakonna üleselt</p> <p>Tegevussuund 4.1.3. Kontseptsiooni „20 minuti kogukond“ rakendamine läbi planeeringute</p> <p>Tegevussuund: 4.3.1. Tartu lennujaama arendamine (sh. välisühenduste kasv, regionaalsed lennud, kaubaveod)</p>
<p>Vajaduspõhine, kõiki transpordiliike hõlmava ning koostoimiv ja kastajakeskne transporditeenus</p>	<p>Meede 4.2. Erinevate liikumisviiside ja transpordi korraldajate ühildamine</p> <p>Meede 4.3. Säästvate ja kiirete ühenduste arendamine</p>	<p>Tegevussuund: 4.2.1. Ühine liinivõrgu planeerimine, sh linnalähi rongiliiklus, maakonna ühistransport, linnatransport ja selle rakendamine</p> <p>Tegevussuund: 4.3.2. Regionaalse rongiliikluse parandamine ja tihendamine (Jõgeva suund, Elva/Valga suund, Põlva suund)</p> <p>Tegevussuund: 4.3.4. Laevatatavuse suurendamine Emajõel, Peipsil ja Võrtsjärvel, sh taristu väljaehitamine</p> <p>Tegevussuund: 4.3.5. Rattaringluse arendamine maakonna tasandil</p>
<p>Transpordisektoris on oluline roll kasvuhoonegaaside heidet vähendavatel tegevustel ja säästva liikuvuse arendamine</p>	<p>Meede 4.4. Uute liikuvuslahenduste katsetamine ja piloteerimine</p> <p>Meede 4.3. Säästvate ja kiirete ühenduste arendamine</p>	<p>Tegevussuund: 4.4.1. Nutika ühistranspordi arendamine</p> <p>Tegevussuund: 4.4.2. Nõudetransporditeenuse kulusäästliku mudeli väljatöötamine ja rakendamine</p> <p>Tegevussuund: 4.4.3. Sõiduautode säästlik ja nutikas kasutamine</p> <p>Tegevussuund: 4.4.4. Ruumilooime eksperimendid säästva liikuvuse propageerimiseks, sh teadlikkuse tõstmine</p> <p>Tegevussuund: 4.4.5. Lennunduse innovatsioonikeskuse</p> <p>Tegevussuund: 4.3.3. Jalg- ja jalgrattateede maakondliku võrgustiku arendamine (sh. kergliiklussillad)</p>

Lisa 2. Kohalike omavalitsuste tegevussuunad ja ettepanekud riigile

Käesolevas lisas on välja toodud arengustrateegia protsessi raames toimunud teemarühmade kokkusaamistel välja pakutud ideed, mille elluviijateks on kas kohalikud omavalitsused (p 4.1) või riik (p 4.2).

2.1. Kohalike omavalitsuse tegevused

Heaolu valdkond

Väärtustamine ja tunnustamine

- Töötajate, juhendate väärtustamine ja motiveerimine ning uue põlvkonna pealekasvu tagamine (koolitamine ja motiveerimine).
- KOV tunnustab eestvedajaid läbi koostöö - panustakse omapoolselt (mitte rahaliselt, vaid kohalolu, oma lisategevuse lisamisega vms) MTÜ-de tegevusse.

M1.1 Võimete- ja eakohase hariduse kättesaadavuse ja sidususe tagamine

- Kodulähedaste ja kvaliteetsete lasteaia- ja koolikohtade tagamine.
- HEV õppe koordinaatori rolli tagamine KOVis (sh asutuste vahel).
- Sotsiaal- ja haridusvaldkonna integreerimine (heaolu spetsialist, heaolu meeskonnad).
- Tugipesade käivitamine (kõikide tugispetsialistide teenuste tagamine).
- Täiskasvanute haridus/koolitused kogukondades ja külades kasutades külamaju-kogukonnamaju- koolimaju.
-

M1.2 Tartumaa kultuuri elujõulisuse tugevdamine

- Mitmekülgsete kultuuriliste tegevuste ning kultuuri- ja spordiürituste korraldamine, sh külades.
- Kihelkondade folklooripäevade traditsiooni loomine.
- Rahvakultuuritraditsioonide (pärandkultuuri) ja ajalooliste kollektiivide kogumine, säilitamine, arendamine ja järjepidevuse tagamine (sh nt õpipäevade korraldamine).

- Kultuuritarbimise harjumuse kujundamine ka nende noorte hulgas, kelle perel vastav huvi või võimalus puudub (kultuuriraniits, KOV/koolide eelarve toetus).
- Liikumise teemapäevad Sibulateel, erinevate piirkondade tutvustamine.
- Raamatukogude arendamine kogukonnateenuste keskuseks (kaugtöövõimalused, kunstinäitused, ringitegevus jne).

M1.3 Tõhus ennetustöö heaolu, sotsiaalse sidususe, rahvatervise ja turvalisuse heaks

Kogukonnad, turvalisus ja ennetus:

- Konkreetsed maakonnaülesed programmid, koolitused jms. Arendatakse kogukondlikke programme ja tegevusi, mis aitab ühendada eri põlvkondasid ennetamaks üksindust, jagamaks eri põlvkondade tarkust ning toetamaks liikumist ja suhtlemist.
- Kohalike, erineva kultuuri ja keele taustaga inimeste omavaheline igapäevane lõimumine. Eriti Peipsiääre vallas küsimuseks.
- Vanemluse järjepidev toetamine.
- Kriisinõustamise jätkuv tagamine omavalitsustele ja ka kogukondadele.
- Naabrivalve arendamine soodustamine ja selle teadlikkuse tõstmine.
- Vabatahtlikud pääste, abipolitseinike, Kaitseliidu, naiskodukaitse ja kogukondade koostöö soodustamine.
- Vabatahtliku päästevõrgustiku arendamine rõhuasetusega ennetusvõimekuse suurendamisele.
- KOVides on turvalisuse ja tervise ennetustöö ja kriisivalmidusega tegelev ametnik ning turvalisuse komisjon.

- Igas KOV-is on korrakaitse ja turvalisuse teema eest vastutav ametnik.
- Avalike hoonete kriisivalmidus ja avaliku territooriumi kriisivalmidus (sireenid, evakuaatsioonikohad, generaatorid ja sidevõimekus).
- Igas avalikus hoones elustamisaparaat.
- Erinevate vanusegruppide koolitamine; koduohutus, sh kukkumisennetus.
- Igasse Tartumaa KOVi heaalumeistri teenus.
- Tartumaa teadus- ja arendustegevuse ning nutilahenduste potentsiaali rakendamine ennetustegevustes (targad andurid, kodused sprinklersüsteemid, teadus ja arendustegevused jne).
- Edendada ja soodustada igati vabatahtlikku päästet erilise rõhuasetusega ennetusvõimekuse suurendamise.
- Liiklusohutuse tagamine, sh liiklushariduse (liiklejate käitumise kujundamine) toetamine ja ennetustegevused probleemsemates teemades ja sihtgruppides.
- Eakate ohtu sattumise ennetamiseks arendatakse eakate lähedastele vajalike soovituste ja teadmiste jagamise süsteemi.
- Elektrooniline liiklusjärelvalve.

Liikumine, tervis ja sport

- Tartumaa koolides algab õppepäev kehalise kasvatuse tunniga (jalgsi, rattaga kooli).
- Alkoholi kättesaadavuse piiramine (lastele/noortele ja täiskasvanutele). Toimivate ja tõendus põhiste meetodite kaardistamine.
- Teadlikumad toidu tarbimise harjumused, tervisliku kohaliku toidu kasutamise edendamine, sh kooli ja lasteaia toitlustamises.

Elukeskkonna valdkond

M2.1. Ringmajanduse põhimõtete rakendamine

- Ringmajanduse arendamine kohalikul tasandil.

- Ühiselt sõnastatud avalike teenuste arendamise tulemusel vähendatakse noorte seas kriitilisi probleeme nagu NEET noored, nutisõltuvus, noorte riskikäitumine ja koolist väljalangemine.
- Kõik maakonna haridus- ja noorsootöösutused lähtuvad liikuma kutsuvatest põhimõtetest nii õppekorralduses kui õpikeskkonnas ning kõikides haridusasutustes on välja arendatud liikuma kutsuv keskkond ja need on avatud kogukonnale. Riigi ja KOV poolt rajatavate haridus- ja noorsootöösutuste projekteerimise lähteülesannetes on ette nähtud liikumist toetavad keskkonnad, maakonnas kehtestatud planeeringutes on erinevatele vanuserühmadele ette nähtud sobivad liikumisvõimalused.
- Avatud noortekeskused pakuvad liikumisvõimalusi ja noorte poolt algatatud liikumisprogramme.
- Spordi, rahvaspordi ja rahvatervise ürituste jätkuv toetamine.
- Rahvusvahelist tuntuust toovate spordiürituste korraldamise toetamine.
- Koos spordiklubide- ja -koolidega kujundatakse sporditeenused kaasavamaks ja mitmekesisemaks. Piirkonnas toimuvad multitreeningud ja nn avatud liikumistegevused kõigile eagruppidele ja pererühmadele.
- Eesmärk 5% KOV eelarvest liikumisse ja sporti/KOVi suunavad eelarvest 5% liikumisse ja sporti.
- Tipp sportlastele sobiva ja mitmekesise keskkonna ning tingimuste (õppimine, elamine, treenimine) loomine piirkonnas - spordi-iidolite kaasamine saavutusspordi valinud noorte innustamiseks: avatud treeningud, ühistreeningud, kohalikud eeskujud. Lisaks saavutusspordi treeningrühmadele, teadlik harrastusspordi ja multispordirühmade arendamine erinevas vanustes inimestele, sh pererühmad. Toetussüsteemi loomine liikumisharrastuse kaasamise aktiivselt tööturult lahkunud inimestele ja kogukonnapõhiste programmide arendamine.

M2.2. Eelduste loomine taastuenergia kasutuselevõtmiseks ja süsiniku sidumiseks maastikesse

- Soodustada kõrghaljastust tiheasustusaladel, sh väljaspool rohealasad, nt tänavahaljastus, õuealadel.
- Kehtestada rangemad nõuded ja piirangud puude istutamisele ja kaitsesele
- Defineeritakse veekogude äärsed olulised rekreatsioonialad ja kalastuskohad ning korrastatakse need.

M2.3. Keskkonnahoidlike kogukondade arendamine ja keskkonnateadlikkuse tõstmine

- Uute kohalike jäätmejaamade rajamine ja rajamine ringmajanduskeskusteks.
- Kestlikkuse volinikud KOV-idesse tööle rohe-teemade nügimiseks kõikides valdkondades.
- Kestliku arengu printsiipide väljatöötamine, arusaadav kommunikatsioon kõigile ettevõtjatele ning nende printsiipide rakendamise soodustamine ettevõtlusvaldkondades.
- Töötavatele inimestele paremate õppimisvõimaluste loomiseks uute täiendusõppeprogrammide ja moodulite loomine, sh bio- ja ringmajandusega seotud moodulid ja digipädevused.

M2.4. Kestliku elukeskkonna toimimiseks vajaliku taristu planeerimine ja rajamine

- Avaliku ruumi planeerimisel, rajamisel ja rekonstrueerimisel arvestada kättesaadavuse ja mitmekesisuse põhimõtetega, elukaare kõigi osade, eri huvide ja oskustega ning võetakse arvesse liikumist; nt koolihoovidest saavad kogukonna liikumistaristu olulised osad, mis on lahendatud mitmeotstarbeliselt.
- Koolide ümber on hästi paigutatud, piisava kohtade arvuga, turvalised ja ilmastikukindlad rattalasilad ja tõukerattahoidjad.
- Kõigi maakonna koolide juures on mitmekesised, liikuma kutsuvad ja kogukonnale avatud koolihoovid.

Ettevõtluse valdkond

M3.1. Ettevõtliku ja loova elulaadi kujundamine läbi elukaare

- Kogukonnateenuste arendamine.
- Kogukondlike ettevõtlikkust suurendavate tegevuste korraldamine (nt Tartu Aed, Meeste Garaaž jt).
- Meetmete paketi väljatöötamine, kuidas suurendada ettevõtete rolli panustada kogukonda.
- Kogukondade ja ettevõtjate kaasamine kohaliku elu arendamisse.

Noorteosalus

- Kõikides maakonna KOVides toimib noorteaktiiv ja on loodud noortevolikogu, keda kaasatakse teemade aruteludesse ja otsustusprotsessi.

- Kooliaiad taas ellu kutsuda. Koostöös külaseltside ja linnasumitega pidada kooliaeda üleval.
- Õuesõppe tegevuste laiendamine aastaringseks.
- Omanäoliste, piirkonna eripärast lähivõrgustike väljõusaalide võrgustik.
- Avalike alade valgustamine: tänavavalgustus, teeületuskohtade valgustamine.
- Tartumaa avalikud rannad ohutuks, päästevahendid, poid, stendid, rannavalve, turvakaamerad jne.
- Tagatud on füüsiline ligipääsetavus- sotsiaaltransport, kaldteed, kodude kohandamine, universaalne disain, väljõusaalid kõigile (reguleeritav kõrgus), õpetus ka pimedate kirjas, pildilased juhendid linnaruumi, häälkäsklused.
- Loodus- ja tehiskeskkonda ühendavate kogukonna kohtumiskohtade väljaarendamine, mis on mõeldud sotsialiseerumiseks ja liikumiseks. Kujundatakse välja kogukondlikud praktikad seal kokku saamiseks. Ellu viiakse programme kogukondlike praktikate algatamiseks ja juurdumiseks.
- KOVides heade praktikate ja algatuste esiletoomine.
- Avalike ürituste rohestamine.
- Joogiveeks kasutatava põhjavee kvaliteedi jälgimine, sh seire ja uuringud ning inventeerimine (tuleme appi inimestele, kellel on salvkaevud).

M3.2. Elu- ja ettevõtluskeskkonna koostoime tagamine

- Eluruumide rajamisele kaasaaitamine, vastavate projektide algatamine.
- Kohalikku ettevõtlust toetava tugitaristu arendamine.

M3.4. Õppiva ja paindliku ettevõtluse tugistruktuuri tagamine

- Kaitseprojektideks sobiliku keskkonna tagamine tugistruktuuride ja avaliku sektori (sh KOVid) poolt.

Liikuvuse valdkond

M4.3. Säästvate ja kiirete ühenduste arendamine

- Kohalike teede viimine mustkatte alla.
- Kohalike kergliiklusteede ning vastava võrgustiku

2.2. Tegevused partnerluses riigiga

Heaolu

- Erinevate vanusegruppide koolitamine; koduohutus sh. Kukkumisennetus.
- Igasse Tartumaa KOVi heaolumeistri teenus.
- Tartumaa teadus- ja arendustegevuse ning nutilahenduste potentsiaali rakendamine ennetustegevustes (targad andurid, kodused sprinklersüsteemid, teadus ja arendustegevused jne).
- Tartumaal edendada ja soodustada igati vabatahtlikku päästet erilise rõhuasetusega ennetusvõimekuse suurendamisel.
- Liiklusohutuse tagamine, sh liiklushariduse (liiklejate käitumise kujundamine) toetamine ja ennetustegevused probleemsemates temades ja sihtgruppides.
- Eakate ohtu sattumise ennetamiseks arendatakse eakate lähedastele vajalike soovitude ja teadmiste jagamise süsteemi.
- Elektrooniline liiklusjärelevalve.
- Kogukonnas radikaliseerumise või koolivägivalda-ilmingute õigeaegne märkamine, teadlikkus ilmingutest ja järgnevast käitumisest. Samuti põgenike kriisidega kaasnevad ohud ja käitumistavad (riigiinfotelefoni propageerimine).

Elukeskkond

- TOL algatab diskussioone riigi tasandil muutuste tegemiseks: maardlad ja loodusressursid; põllumuldade kaitse; soode kaitse ja taastamine; metsade kaitse ja põlismetsade taastamine; elurikkuse taastamine.
- Omavalitsuste liit survestab riiki maardlate (turvas, liiv, kruus) ja Emajõe kalavarude säästvamale majandamisele läbi seadusandluse.
- Viimase miili või võimekamate kaabli- ja võrguühenduste väljaarendamine.
- Maakonnaplaneeringusse teatud tihedusasetuse korral peab olema kohustuslik tagada kaugküte.

Liikuvus

- Tartu põhjapoolse ja lõunapoolse ümbersõidu rajamine (suur ring – ring2) ja koostöö riigiga (Transpordiamet), kellega kehtestatakse vajalikud planeeringud. (TOL koos juhatusega (KOV-id) ja Transpordiamet).
- Rongiliikluse avamine Riia suunal. (Tartu linn koosöös MKM-i ja Elroniga)
- Luua autotranspordile kvaliteetsed rahvusvahelised ühendused, mis on ühendatud Tartu Ring2-ga, mitte Tartu kesklinnaga. (TOL koostöös teiste Lõuna-Eesti OV liitudega/MKM, Transpordiamet).
- Teavitustegevus riigi suunal KOV-idele lisarahastuse saamiseks, eesmärk on parandada olemasoleva teedevõrgu hooldamise rahastust ning et riigiteede üleandmisel oleks teed muudetud tolmuvabaks (TOL, KOVID).

Lisa 3. Strateegiaprotsess ja kasutatud materjalid

Tartu maakonna arengustrateegia 2040 koostamine toimus ajavahemikus mai 2021-detsember 2022. Strateegia koostamine oli avatud, kaasav ja laiapõhjaline, protsessi uuendamisse kaasati kõik maakonna omavalitsused ning lisaks maakondlikud katusorganisatsioonid, kõrgkoolide ja teadus-arendusorganisatsioonide esindajad, ettevõtete esindajad ja vabaühenduste esindajad. Kokku kaasati protsessi ligi 100 erinevat organisatsiooni ning üle 330 inimese. Avalikustamise raames loodi võimalus sõna sekka öelda kõigil maakonna elanikel.

Arengustrateegia koostamist koordineeris TOL, protsessi juhtis omavalitsuste liidu tegevjuht Sven Tobreluts. Konsultantidena toetas protsessi OÜ Cumulus Consulting. Valdkondlike töörühmasid juhtisid ja vastavad kokkuvõtted koostasid (sh arengustrateegia meetmed, tegevussuunad ja tegevused) viis eksperti: Marika Saar (heaolu), Kristjan Piirimäe (elukeskkond), Vaido Mikheim (ettevõtlus), Pirko Konsa ja Aksel Part (liikuvus). Strateegiat retsenseeris Ragnar Siil (Creativity Lab OÜ).

Tabel 10. Strateegia koostamise ja kaasamisprotsessi täpsem kirjeldus on välja toodud allolevas tabelis:

Aeg	Sündmus	Sisu	Osalejate arv
20. mai 2021	Strateegia avanõupidamine juhtrühmaga ¹	Arengustrateegia uuendamise protsessi läbirääkimine, osalejate ootused, korralduslikud küsimused.	15
30. juuni -12. august 2021	Tartu maakonna omavalitsuste ootuste ja vajaduste täpsustamine	8 kohtumist Tartu maakonna omavalitsustes maakonna arengustrateegia ja koostööteemade fookuste määramiseks, kus osalesid omavalitsuste juhid, arendustöötajad jt spetsialistid (igas omavalitsuses üks kohtumine).	27 (keskmisel 3-4 inimest KOVis)
Juuni – august 2021	Maakonna rahvastikuanalüüsi ja -prognoosi koostamine rahvastikuregistri andmetest lähtuvalt	OÜ Cumulus Consulting poolt koostati maakonna rahvastikuanalüüs ja -prognoos, sh kaks stsenaariumit. Prognoosi uuendati 2022. aasta alguses, lisades sinna rahvastikuandmed seisuga 01.01.2022. Prognoos ei sisalda Ukraina sõjaga kaasnevaid muudatusi.	-
19. august 2021	Juhtrühma teine koosolek	Maakonna rahvastikuanalüüs ja -prognoosi tutvustus ja arutelu; strateegiliste alusdokumentide sünteesi tutvustus ja arutelu; kohalike omavalitsuste ringkäigu kokkuvõte ja arutelu; arengustrateegia fookusvaldkondade määramine.	15
21. september 2021	Juhtrühma kolmas koosolek	Maakonna strateegiakaardi esmane ülesehitus ja arutelu; teemarühmade koosseisu ja meetoodika arutelu.	6
Detsember 2021 – veebruar 2022	Visiooniseminar ja teemarühmade meetoodika koostamine, rühmade komplekteerimine, ekspertide värbamine	Konsultantide poolt koostati teemarühmade meetoodika (sh kokkuvõtte valdkondlikest suundumustest, ülesandepüstitused), TOLi poolt värvati viis eksperti, kelle ülesanneteks oli teemarühmade juhtimine ning kokkuvõtete koostamine.	-
11. märts 2022	Visiooniseminar maakonna visiooni, eesmärkide ja tegevussuundade täpsustamiseks	Laiapõhjalisele visiooniseminarile kaasati KOVide, maakondlike katusorganisatsioonide, ministeeriumite, ettevõtjate, vabaühenduste, kõrgkoolide ja teadus-arendusasutuste, naabermaakondade ja teiste koostööpartnerite esindajad. Seminari toimusid mh grupitööd visiooni ning valdkondlike suundade määramiseks.	100

¹ Juhtrühma kuulusid kõikide KOVide juhid ning lisaks maakondlike katusorganisatsioonide (Tartu Ärinõuandla, Tartumaa Arendusselts, Tartumaa Turism jt) esindajad

Märts 2022	Töölehed KOVide ja partnerorganisatsioonide suurema mõjuga tegevuste kaardistamiseks	Teemarühmade eeltöona paluti kõigil KOVidel ning maakondlikel partneritel määratleda, milliseid suurema mõjuga arendustegevusi tuleks tema tegevusvaldkonnas kavandada (KOVide puhul kõik 4 valdkonda)	Töölehe täitsid 21 organisatsiooni
31. märts 2022	Teemarühmade esimene kohtumine (paralleelselt 4 teemarühma: heaolu, elukeskkond, ettevõtlus ja liikuvus)	Esimesel kohtumisel anti ülevaade teemarühmade töö metoodikast, ekspertide juhtimisel toimusid arutelud valdkondlike suundumuste, soovitud seisundi (valdkondlikud visioonid) ning peamiste ühiste tegevussuundade määratlemiseks.	80
14. aprill 2022	Teemarühmade teine kohtumine (paralleelselt 4 teemarühma: heaolu, elukeskkond, ettevõtlus ja liikuvus)	Teisel kohtumisel toimusid ekspertide juhtimisel arutelud valdkondlike tegevussuundade ja tegevuste määratlemiseks ja prioritseerimiseks.	80
5. mai 2022	Teemarühmade kolmas kohtumine (paralleelselt 4 teemarühma: heaolu, elukeskkond, ettevõtlus ja liikuvus)	Kolmandal kohtumisel toimusid ekspertide juhtimisel arutelud ühiste tegevuste täpsustamiseks ning nendevaheliste seoste määratlemiseks.	80
18. mai 2022	Noorte seminar	Tartumaa noorte seminar, mille raames küsiti sisendit maakonna tulevikuvisioni ning prioriteetsete tegevussuundade kohta	30
Mai 2022	Kokkuvõtete koostamine ning valdkondlike meetmete, tegevussuundade ja tegevuste määratlemine	Ekspertide poolt koostati kokkuvõtted nelja valdkonna meetmete, tegevussuundade ja tegevuste kohta.	-
2. juuni 2022	Tegevussuundade arutelu TOLi juhatusel	Teemarühmade töö tulemusena määratletud tegevussuundade ja prioriteetide arutelu	8
17. august 2022	Arengustrateegia arutelu laiendatud töörühmaga	Laiendatud töörühma (KOVid, partnerorganisatsioonid, TOL büroo) arutelu strateegia (visioon, läbivad põhimõtted, eesmärgid) täiendamiseks ning tegevussuundade ja tegevuste sõelumiseks	30
September-oktoober 2022	Arengustrateegia eelnõu koostamine ja täpsustamine	Koostati arengustrateegia eelnõu, mida täpsustati TOLi ja koostööpartnerite poolt	-
Oktoober-november 2022	Arengustrateegia avalikustamine	Arengustrateegia avalikustamisperiood 2 nädalat, millele järgnev laekunud ettepanekute ülevaatamine, täienduste tegemine	-
Detsember 2022-jaanuar 2023	Arengustrateegia heakskiitmine omavalitsuste volikogudes, tegevuskavade koostamine	Strateegia heakskiitmine maakonna omavalitsuste volikogudes Tegevuskavade koostamine	-

Lisa 4. Strateegilised lähtealused

RIIKLIKUD ARENGUKAVAD:

- Eesti 2035
- Haridusvaldkonna arengukava 2021-2035
- Noortevaldkonna arengukava 2021-2035
- Kultuuri arengukava 2021-2030
- Heaolu arengukava 2023-2030
- Rahvastiku tervise arengukava 2020–2030

AAKONDLIKUD ARENGUKAVAD JA UURINGUD:

- Tartumaa hariduslike erivajadustega laste tugiteenuste osutamise võrgustiku terviklik kujundamine (2022)
- Tartumaa kultuuristrateegia 2025 (2019)
- Tartu maakonna tervise- ja heaoluprofil 2021 (2021)
- Tartu ja Lõuna-Eesti nutika spetsialiseerumise strateegia
- Tartumaa ettevõtluskeskkonna tugiteenuste hetkeseis ja arengusuunad (2021)

KOHALIKE OMAVALITSUSTE ARENGUKAVAD:

- Elva valla arengukava 2019-2025
- Kambja valla arengukava 2020-2030
- Kastre valla arengukava 2019-2026
- Luunja valla arengukava 2019-2027

- Siseturvalisuse arengukava 2020-2030
- Transpordi ja liikuvuse arengukava 2021-2035
- Eesti teadus- ja arendustegevuse, innovatsiooni ning ettevõtluse arengukava 2021-2035
- Eesti keskkonnastrateegia aastani 2030
- Energiamaajanduse arengukava 2030

- Tartu maakonna toidustrateegia 2022-2030 (2022)
- Tartu linna kliima- ja energiakava (2021)
- Tartu maakonna energia- ja kliimakava (2022)
- Tartu linna ja lähiümbruse liikuvusuuring (2018)
- Tartumaa üldplaneering 2030 (2018)

- Nõo valla arengukava 2037
- Peipsiääre valla arengukava 2018-2030
- Tartu linna arengukava 2018-2025
- Tartu valla arengukava 2018-2030

Tartumaa
Omavalitsuste Liit